ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ
ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2010

Επιστημονικές Εκθέσεις (Reports) / 2

Δομή και τάσεις της οικονομικής ανισότητας και της φτώχειας στην Ελλάδα και την ΕΕ, 1995-2008

ΧΡΙΣΤΟΣ ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ ΚΑΙ ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΑΦΕΡΜΟΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ, ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΙΣΟΤΗΤΩΝ

Δομή και τάσεις της οικονομικής ανισότητας και της φτώχειας στην Ελλάδα και την ΕΕ, 1995-2008

Δομή και τάσεις της οικονομικής ανισότητας και της φτώχειας στην Ελλάδα και την ΕΕ, 1995-2008

Χρίστος Παπαθεοδώρου
Γιάννης Δαφέρμος

Δεκέμβριος 2010

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων

Εμμανουήλ Μπενάκη 71Α
106 81, Αθήνα
Τηλ. +30 2103327779
Fax +30 2103327770
www.ineobservatory.gr

Οι απόψεις που διατυπώνονται στο παρόν κείμενο
είναι των συγγραφέων και δεν εκφράζουν κατ' ανάγκη
τις θέσεις της ΓΣΕΕ.

Επιμέλεια εξωφύλλου: Βάσω Αβραμοπούλου

Γλωσσική επιμέλεια – Διορθώσεις: Γιώτα Γ. Χρόνη

Φωτογραφία εξωφύλλου: www.shutterstock.com

Ηλεκτρονική σελιδοποίηση: Γιάννης Παπαδημητρόπουλος

Εκτύπωση – Παραγωγή: ΚΑΜΠΥΛΗ ΑΕΒΕ

© ΙΝΕ ΓΣΕΕ
ISBN: 978-960-7402-55-4

Η παρούσα έρευνα χρηματοδοτήθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού» 2007-2013.

Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων

Το Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων του Ινστιτούτου Εργασίας της ΓΣΕΕ αποτελεί έναν χώρο έρευνας και δράσης που απευθύνεται στους εργαζομένους, στην ακαδημαϊκή κοινότητα, στους φορείς χάραξης πολιτικής και στο σύνολο των πολιτών. Στόχος του είναι να προσφέρει επιστημονικά τεκμηριωμένες αναλύσεις για μια σειρά κοινωνικών και οικονομικών ζητημάτων που βρίσκονται στο επίκεντρο της τρέχουσας συγκυρίας και που έχουν άμεση σχέση με τα συμφέροντα του κόσμου της εργασίας. Το Παρατηρητήριο είναι σημείο συνάντησης και δημιουργικού διαλόγου πληθώρας ερευνητών, με απώτερο στόχο την ανάδειξη διαστάσεων των σύγχρονων οικονομικών και κοινωνικών φαινομένων που έχουν ιδιαίτερη αξία για την οπτική των εργαζομένων και των συνδικάτων. Παράλληλα, η ερευνητική του δραστηριότητα εντάσσεται σε μια ευρύτερη προσπάθεια καταγραφής πολιτικών που δύνανται να συνεισφέρουν με ουσιαστικό τρόπο στην επίλυση των σημαντικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει στην τρέχουσα περίοδο ο κόσμος της εργασίας.

Η δραστηριότητα του Παρατηρητηρίου επικεντρώνεται σε τρεις βασικούς τομείς: α) στην οικονομία και την ανάπτυξη, β) στο κοινωνικό κράτος και το μέλλον της εργασίας και γ) στην ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού σε περιβάλλον δημοκρατίας και ισότητας. Ο πρώτος τομέας αφορά τα αίτια και τις επιπτώσεις της πρόσφατης οικονομικής κρίσης, τις σύγχρονες προκλήσεις που έχει να αντιμετωπίσει ο δημόσιος τομέας και η δημοσιονομική πολιτική στην Ελλάδα, καθώς και τις αλλαγές που είναι αναγκαίο να πραγματοποιηθούν στο αναπτυξιακό πρότυπο της χώρας. Ο δεύτερος τομέας αναφέρεται στην ασκούμενη κοινωνική πολιτική, στα ζητήματα της φτώχειας και των ανισοτήτων, στις εργασιακές σχέσεις και στο θεσμικό πλαίσιο των αγορών εργασίας. Ιδιαίτερη έμφαση δίνει στην ανάλυση της τρέχουσας συγκυρίας και στην αποδόμηση που επιχειρείται σε μια σειρά δικαιωμάτων και κατακτήσεων των εργαζομένων. Τέλος, ο τρίτος τομέας επικεντρώνεται σε θέματα που αφορούν την εκπαίδευση και την κατάρτιση των εργαζομένων, τις ποιοτικές και ποσο-

τικές διαστάσεις της ανεργίας, τον κοινωνικό αποκλεισμό και το ρατσισμό που βιώνει σημαντική μερίδα των εργαζομένων και των ανέργων στη χώρα.

Είναι προφανές ότι οι τρεις προαναφερθέντες τομείς έχουν επικαλύψεις μεταξύ τους. Μέσα από τα κείμενά του το Παρατηρητήριο επιδιώκει να αναδείξει αυτές τις επικαλύψεις και να φέρει στην επιφάνεια τα οφέλη που μπορεί να προκύψουν από την πολύπλευρη ανάλυση των σύγχρονων οικονομικών και κοινωνικών φαινομένων. Στο πλαίσιο της προσπάθειας που επιχειρείται, θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική η κατάθεση παρατηρήσεων, προτάσεων αλλά και εναλλακτικών προσεγγίσεων από όσους και όσες επιθυμούν να συνεισφέρουν στην ερευνητική δραστηριότητα του Παρατηρητηρίου.

Γιάννης Παναγόπουλος
Πρόεδρος ΙΝΕ ΓΣΕΕ

Περιεχόμενα

1	**Εισαγωγή**	**9**
2	**Η ανισότητα στην Ελλάδα**	**11**
2.1	Μεθοδολογία και ορισμός δεδομένων	11
2.2	Η εισοδηματική ανισότητα στην Ελλάδα και την ΕΕ: Διαχρονικές τάσεις και συγκρίσεις	14
2.3	Ανισότητα και κοινωνικές μεταβιβάσεις στην Ελλάδα	18
2.4	Βασικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού και οικονομική ανισότητα	20
3	**Η φτώχεια στην Ελλάδα**	**27**
3.1	Μεθοδολογία και ορισμός δεδομένων	27
3.2	Η φτώχεια στην Ελλάδα και την ΕΕ: Διαχρονικές τάσεις και συγκρίσεις	28
3.3	Επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων, της οικονομικής μεγέθυνσης και της ανεργίας στη φτώχεια	34
3.4	Βασικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού και φτώχεια	47
3.5	Παιδική φτώχεια	54
4	**Συμπεράσματα - Προτάσεις πολιτικής**	**61**
	Παράρτημα	**65**
	Βιβλιογραφία	**71**

1. Εισαγωγή

Αντικείμενο της παρούσας έκθεσης είναι η παρουσίαση και ο σχολιασμός των βασικών χαρακτηριστικών και των πρόσφατων εξελίξεων της εισοδηματικής ανισότητας και της φτώχειας στην Ελλάδα, στο πλαίσιο μιας συγκριτικής αξιολόγησης με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Σε μεγάλο βαθμό επικεντρώνεται στο να επικαιροποιήσει και να επεκτείνει τα ερευνητικά ευρήματα της έκθεσης των Παπαθεοδώρου κ.ά. (2008). Η εν λόγω έκθεση αφορούσε την αποτύπωση και διερεύνηση πτυχών της εισοδηματικής ανισότητας και της φτώχειας με βάση τα τότε διαθέσιμα μικροδεδομένα και τις πληροφορίες από την Eurostat και την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (ΕΣΥΕ) των ερευνών της περιόδου 1995-2006 (που αναφέρονταν στα εισοδήματα 1994-2005). Τα στοιχεία που παρουσιάζονται εδώ βασίζονται κυρίως σε αναλύσεις των πρόσφατα διαθέσιμων μικροδεδομένων από τις αντίστοιχες έρευνες που πραγματοποιήθηκαν το 2008 και αφορούν τα εισοδήματα του 2007. Στο πλαίσιο αυτό, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στις εξελίξεις που παρατηρήθηκαν το διάστημα 2005-2007 αναφορικά με τα υπό μελέτη φαινόμενα.

Η δομή που ακολουθείται στην παρούσα έκθεση είναι παρόμοια με αυτή που υιοθετήθηκε στους Παπαθεοδώρου κ.ά. (2008). Αυτό έγινε προκειμένου να διευκολυνθεί η σύγκριση των σχετικών ερευνητικών αποτελεσμάτων, καθώς και για να δοθεί στον αναγνώστη η δυνατότητα να ανατρέξει με μεγαλύτερη ευκολία στην προγενέστερη έκθεση για αναφορές στην εξέλιξη συγκεκριμένων μεγεθών και στατιστικών εκτιμήσεων. Ταυτόχρονα όμως κρίθηκε σκόπιμο να επαναληφθούν ορισμένα τμήματα του κειμένου της προγενέστερης έκθεσης τα οποία περιγράφουν κυρίως τα δεδομένα και τη μεθοδολογία ανάλυσης (όπως είναι η επιλογή των δεικτών μέτρησης της ανισότητας και της φτώχειας αλλά και η ταξινόμηση των χωρών σε καθεστώτα ευημερίας), έτσι ώστε αφενός να διασφαλιστεί η αυτονομία του κειμένου της παρούσας έκθεσης και αφετέρου να διευκολυνθούν όσοι θα επικεντρωθούν στην ανάγνωση μόνο αυτής.

Συγκεκριμένα, η δομή που ακολουθείται στην έκθεση έχει ως εξής: Στην επόμενη ενότητα παρουσιάζεται και σχολιάζεται η εισοδηματική ανισότητα στην Ελλάδα και την ΕΕ με βάση τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο να διερευνηθεί η αναδιανεμητική επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων (συνολικών και ανά κατηγορία), ενώ εξετάζεται και ο βαθμός στον οποίο βασικά πληθυσμιακά χαρακτηριστικά μπορούν να ερμηνεύσουν τη συνολική ανισότητα στην Ελλάδα και τις χώρες της ΕΕ. Η Ενότητα 3 εστιάζεται στη συγκριτική παρουσίαση της

φτώχειας στην Ελλάδα και την ΕΕ. Παράλληλα, αναλύεται η αποτελεσματικότητα των κοινωνικών μεταβιβάσεων (συνολικών και ανά κατηγορία) στην καταπολέμηση της φτώχειας και διερευνάται η συσχέτιση της φτώχειας με τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, την οικονομική μεγέθυνση και την ανεργία. Παρουσιάζεται επίσης και σχολιάζεται τόσο ο κίνδυνος φτώχειας όσο και η συνεισφορά των διαφόρων πληθυσμιακών ομάδων στη συνολική φτώχεια στις χώρες ΕΕ-15. Ένα τμήμα της ενότητας αυτής αφιερώνεται στην παρουσίαση συγκριτικών εκτιμήσεων για την παιδική φτώχεια στην Ελλάδα και την ΕΕ. Τέλος, η Ενότητα 4 συνοψίζει τα βασικά ευρήματα της έκθεσης και επισημαίνει ορισμένες από τις επιπτώσεις που αυτά έχουν στη διαδικασία χάραξης αποτελεσματικότερων πολιτικών για την αντιμετώπιση των φαινομένων της φτώχειας και της οικονομικής ανισότητας.

2. Η ανισότητα στην Ελλάδα

2.1 Μεθοδολογία και ορισμός δεδομένων

Η ανάλυση σε αυτή την ενότητα, αλλά και στην επόμενη, στηρίζεται κυρίως σε επεξεργασία μικροδεδομένων της Eurostat τα οποία προέρχονται από τις έρευνες Ευρωπαϊκού Πάνελ Νοικοκυριών (ECHP) και Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών (EU-SILC). Πρόκειται για επαναλαμβανόμενες ετήσιες δειγματοληπτικές έρευνες στις χώρες της ΕΕ, που πραγματοποιούνται στο ίδιο δείγμα νοικοκυριών (panel), υιοθετώντας κοινό ερωτηματολόγιο και μεθοδολογία συλλογής και ανάλυσης δεδομένων. Η πρώτη έρευνα (ECHP) πραγματοποιήθηκε σε όλες τις χώρες της ΕΕ την περίοδο 1994-2001, ενώ η δεύτερη (EU-SILC) ξεκίνησε σε καινούργιο δείγμα το 2003, με πιο πρόσφατα διαθέσιμα δεδομένα αυτά της έρευνας του 2008 (τα οποία αναφέρονται σε εισοδήματα του 2007).[1] Παράλληλα, σε ορισμένες περιπτώσεις αξιοποιούνται στην ενότητα αυτή και ερευνητικά ευρήματα και εκτιμήσεις από άλλες μελέτες που βασίστηκαν στις ίδιες ή σε εναλλακτικές πηγές δεδομένων.

Ο ορισμός του εισοδήματος που υιοθετείται στη μέτρηση της ανισότητας και της φτώχειας είναι αυτός του διαθέσιμου εισοδήματος. Πρόκειται δηλαδή για το συνολικό εισόδημα των νοικοκυριών μετά την αφαίρεση των άμεσων φόρων και των ασφαλιστικών εισφορών. Στην ανάλυση της ανισότητας δεν έχει συμπεριληφθεί ένας μικρός αριθμός νοικοκυριών που εμφανίζουν αρνητικό ή μηδενικό διαθέσιμο συνολικό εισόδημα, κυρίως γιατί βασικοί δείκτες μέτρησης της ανισότητας υπολογίζονται με βάση μόνο θετικά εισοδήματα.[2] Ως δημογραφική μονάδα ανάλυσης χρησιμοποιείται το άτομο. Για να είναι συγκρίσιμο το επίπεδο διαβίωσης των ατόμων που ζουν σε νοικοκυριά με διαφορετικό μέγεθος και σύνθεση, δεχόμενοι ότι υπάρχουν οικονομίες κλίμακας στην κατανάλωση, τα εισοδήματα σταθμίστηκαν με βάση την τροποποιημένη κλίμακα ισοδυναμίας του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), η οποία συχνά αναφέρεται και ως κλίμακα της Eurostat. Σύμφωνα με την κλίμακα αυτή, το πρώτο μέλος του νοικοκυριού σταθμίζεται με 1, κάθε επιπλέον ενήλικος με 0,5 και κάθε παιδί με 0,3. Μία εναλλακτική

1. Χρειάζεται να σημειωθεί ότι για το 2008 δεν υπάρχουν διαθέσιμα μικροδεδομένα για τη Γαλλία και τη Μάλτα.

2. Η ανάλυση της ανισότητας στην παρούσα μελέτη εστιάζεται κυρίως στην αποτύπωση των διαφορών στο επίπεδο διαβίωσης των ατόμων, που δεν μπορεί να πάρει αρνητική τιμή. Εξάλλου ο μικρός αριθμός των νοικοκυριών με αρνητικό ή μηδενικό εισόδημα που δεν συμπεριλαμβάνονται στην ανάλυση δεν επηρεάζει σχεδόν καθόλου τις βασικές εκτιμήσεις για το μέγεθος της ανισότητας .

κλίμακα που έχει χρησιμοποιηθεί σε παρόμοιες αναλύσεις είναι η παλαιότερη ή «γνήσια» κλίμακα του ΟΟΣΑ, σύμφωνα με την οποία οι αντίστοιχες σταθμίσεις για κάθε επιπλέον ενήλικο και παιδί είναι 0,7 και 0,5. Στην έκθεση των Παπαθεοδώρου κ.ά. (2008) διερευνήθηκε η επίδραση που έχει στην Ελλάδα η υιοθέτηση εναλλακτικών κλιμάκων ισοδυναμίας στη θέση των ατόμων στην εισοδηματική κατανομή.

Προκειμένου να διερευνηθεί η επίδραση που έχουν οι διαφορές των συστημάτων κοινωνικής προστασίας στην ένταση και την έκταση της ανισότητας και της φτώχειας, οι χώρες της ΕΕ ομαδοποιούνται με βάση τον τύπο κοινωνικού κράτους που έχουν αναπτύξει.[3] Το σύστημα κοινωνικής προστασίας κάθε χώρας (ή ομάδας χωρών) αναφέρεται στον ιδιαίτερο ρόλο που παίζουν η αγορά, το κράτος και η οικογένεια στην παροχή κοινωνικής προστασίας. Οι χώρες της ΕΕ ταξινομούνται στους ακόλουθους τύπους κοινωνικών κρατών (ή συστημάτων κοινωνικής προστασίας):

1. *Σοσιαλδημοκρατικό κοινωνικό κράτος*. Χαρακτηρίζεται από τη θεσμοθετημένη δέσμευση του κράτους για την προώθηση της κοινωνικής ευημερίας μέσω πολιτικών ευρείας εμβέλειας που βελτιώνουν τα επίπεδα διαβίωσης και μειώνουν την ανισότητα και τη φτώχεια. Διακρίνεται για τις γενναιόδωρες και καθολικού χαρακτήρα κοινωνικές παροχές (όπου μονάδα αναφοράς είναι το άτομο), το ευρύ φάσμα κοινωνικών υπηρεσιών, το υψηλό επίπεδο φορολογίας και την ανάπτυξη πολιτικών ίσων ευκαιριών μεταξύ ανδρών και γυναικών. Το μοντέλο αυτό αναπτύχθηκε κυρίως στις σκανδιναβικές χώρες, ενώ ως πιο αντιπροσωπευτικά παραδείγματα αναφέρονται η Σουηδία και η Δανία. Στις χώρες με σοσιαλδημοκρατικό κοινωνικό κράτος εντάσσονται επίσης η Φινλανδία και η Ολλανδία.
2. *Συντηρητικό-κορπορατιστικό κοινωνικό κράτος*. Χαρακτηρίζεται επίσης από σχετικά γενναιόδωρες κοινωνικές παροχές, οι οποίες καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών κινδύνων. Το δικαίωμα όμως στις παροχές αυτές καθορίζεται από την εργασιακή καριέρα και την κοινωνικοεπαγγελματική θέση του ατόμου. Οι μεταβιβάσεις έχουν μικρότερη αναδιανεμητική επίδραση σε σύγκριση με αυτές του σοσιαλδημοκρατικού κοινωνικού κράτους. Έχοντας ως μονάδα αναφοράς την οικογένεια, οι παροχές απευθύνονται κυρίως στον άνδρα-προστάτη. Παράλληλα, η εργασία των γυναικών εκτός σπιτιού δεν ενθαρρύνεται ιδιαίτερα. Το μείγμα πολιτικών που αναπτύσσονται στο πλαίσιο του συγκεκριμένου τύπου κοινωνικού κράτους συντηρούν και αναπαράγουν τις διακρίσεις που προέρχονται από την κοινωνική και επαγγελματική θέση των ατόμων. Στον συγκεκριμένο τύπο κοινωνικού κράτους εντάσσονται πολλές χώρες της ηπειρωτικής Ευρώπης, με χαρακτηριστικότερους εκπροσώπους τη Γερμανία και τη Γαλλία. Άλλες χώρες που ανήκουν σε αυτή την ομάδα είναι το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο και η Αυστρία.

3. Η ταξινόμηση των χωρών της ΕΕ με βάση το σύστημα κοινωνικής προστασίας ακολουθεί την ανάλυση των Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου (2004, 2005), η οποία βασίζεται στο έργο του Esping-Andersen (1990) για τα τρία καθεστώτα ευημερίας (σοσιαλδημοκρατικό, συντηρητικό-κορπορατιστικό και φιλελεύθερο) και στη συζήτηση που ακολούθησε αναφορικά με το νοτιοευρωπαϊκό μοντέλο κοινωνικής προστασίας (βλ. Leibfried, 1992, Ferrera, 1996, Petmesidou, 1996, Ματσαγγάνης, 1999). Η ίδια ταξινόμηση έχει υιοθετηθεί και στη μελέτη των Παπαθεοδώρου κ.ά. (2008), από όπου προέρχεται και η περιγραφή που ακολουθεί.

3. *Φιλελεύθερο κοινωνικό κράτος*. Σε αυτό τον τύπο κοινωνικού κράτους η αγορά αναγνωρίζεται ως ο βασικός μηχανισμός στη διανομή των πόρων, με αποτέλεσμα οι κρατικές παρεμβάσεις για την προώθηση της κοινωνικής ευημερίας να περιορίζονται στις περιπτώσεις όπου η αγορά και η οικογένεια αδυνατούν να καλύψουν τις βασικές ανάγκες των ατόμων. Οι δημόσιες παροχές είναι περιορισμένες και, με βάση τον έλεγχο των πόρων των δικαιούχων, στρέφονται σε αυτούς που έχουν τη μεγαλύτερη ανάγκη, με συνέπεια το στιγματισμό των αποδεκτών. Το μοντέλο αυτό αναπτύχθηκε κυρίως στις αγγλοσαξονικές χώρες. Από τις χώρες της ΕΕ στην ομάδα αυτή συγκαταλέγονται η Μεγάλη Βρετανία (όπως διαμορφώθηκαν οι θεσμοί κοινωνικής προστασίας στη χώρα μετά την κυβέρνηση Θάτσερ στα τέλη δεκαετίας του 1970) και η Ιρλανδία.
4. *Το καθεστώς ευημερίας των χωρών της νοτίου Ευρώπης*. Χαρακτηρίζεται από την καθυστερημένη ανάπτυξη του κοινωνικού κράτους, την περιορισμένη καθολικότητα στις παροχές και τα μεγάλα κενά στην κοινωνική προστασία, τα οποία αναπληρώνουν η οικογένεια και τα συγγενικά δίκτυα. Επίσης διακρίνεται για τον κατακερματισμό και την υψηλή πόλωση του συστήματος κοινωνικής ασφάλειας, καθώς επίσης για το ρόλο των πελατειακών σχέσεων στη διανομή των πόρων και την παροχή κοινωνικής προστασίας. Στην ομάδα αυτή εντάσσονται η Ιταλία, η Ισπανία, η Πορτογαλία και η Ελλάδα, με τις δύο τελευταίες χώρες να θεωρούνται οι πιο αντιπροσωπευτικές αυτού του καθεστώτος.
5. *Νέα μέλη της ΕΕ*. Στην ομάδα αυτή έχουν ενταχθεί τα νέα μέλη της ΕΕ τα οποία είναι κυρίως από χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, του πρώην ανατολικού μπλοκ, με την προσθήκη της Μάλτας και της Κύπρου. Η πρόσφατη είσοδος των χωρών αυτών στην ΕΕ και το γεγονός ότι πολλές από αυτές τις χώρες δεν έχουν ολοκληρώσει ακόμη τη διαδικασία της μετάβασης από το προηγούμενο καθεστώς δεν επιτρέπουν την ασφαλή κατάταξή τους σε κάποιο καθεστώς ευημερίας.

Για τη μέτρηση της ανισότητας χρησιμοποιήθηκαν οι δείκτες *Gini (G)*, *Μέση απόκλιση λογαρίθμων (L)*, *Theil (T)*, *Τετράγωνο του συντελεστή μεταβλητότητας* C^2 και *Atkinson* $A_{(\varepsilon=0,5)}$ και $A_{(\varepsilon=2)}$. Οι δείκτες αυτοί είναι ευρέως διαδεδομένοι σε αντίστοιχες αναλύσεις και ικανοποιούν τις βασικές ιδιότητες που οφείλουν να έχουν οι δείκτες μέτρησης της ανισότητας. Οι ιδιότητες αυτές είναι η ανωνυμία, η ανεξαρτησία από το μέγεθος του πληθυσμού, η ανεξαρτησία από τη μονάδα μέτρησης του εισοδήματος και η αρχή της μεταβίβασης.[4] Η χρήση των εναλλακτικών αυτών δεικτών στην ανάλυση κρίθηκε αναγκαία προκειμένου να αποτυπωθούν και να διερευνηθούν διάφορες πλευρές της ανισότητας. Οι παραπάνω δείκτες εμφανίζουν διαφορετική ευαισθησία σε μεταβιβάσεις που πραγματοποιούνται σε διαφορετικά σημεία της κατανομής, εκφράζοντας ο καθένας μία ιδιαίτερη συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας.[5] Ο δείκτης *G* είναι περισσότερο ευαίσθητος σε μεταβιβάσεις που γίνονται στο μέσο της διανομής. Ανάμεσα

4. Για μια συστηματική παρουσίαση του τρόπου υπολογισμού και των ιδιοτήτων των δεικτών μέτρησης της ανισότητας βλ. Atkinson (1983), Anand (1983), Jenkins (1991), Lambert (1993), Cowell (1995, 2000), Sen (1997) και Atkinson and Bourguignon (2000).

5. Για την επίδραση που έχουν οι εναλλακτικές υποθέσεις, οι ορισμοί, οι δείκτες και οι μέθοδοι ανάλυσης της ανισότητας βλ. Piachaud (1993) και Παπαθεοδώρου (2004).

στους δείκτες L, T και C^2 μεγαλύτερη ευαισθησία σε μεταβιβάσεις που πραγματοποιούνται στα υψηλά εισοδήματα εμφανίζει ο C^2, ενώ στα χαμηλά ο L. Η ευαισθησία του δείκτη *Atkinson* εξαρτάται από την τιμή της «παραμέτρου αποστροφής της ανισότητας» ε. Όσο μεγαλύτερη τιμή παίρνει η παράμετρος ε τόσο πιο ευαίσθητος γίνεται ο δείκτης σε αλλαγές στο κάτω άκρο της κατανομής.

Για να διερευνηθεί ο βαθμός στον οποίο η συνολική ανισότητα ερμηνεύεται από διαφορές που παρατηρούμε μεταξύ μη επικαλυπτόμενων ομάδων του πληθυσμού (όπως, λόγου χάρη, με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης ή το επάγγελμα) και από διαφορές που παρατηρούμε εντός των συγκεκριμένων ομάδων (όπως, για παράδειγμα, εντός ατόμων με το ίδιο επίπεδο εκπαίδευσης ή το ίδιο επάγγελμα) χρησιμοποιήθηκαν οι αθροιστικά διαχωρίσιμοι δείκτες *Μέση απόκλιση λογαρίθμων (L), Theil (T)* και *Τετράγωνο του συντελεστή μεταβλητότητας* C^2.[6] Οι δείκτες αυτοί ανήκουν στην οικογένεια των δεικτών γενικευμένης εντροπίας και θεωρούνται κατάλληλοι για αντίστοιχες αναλύσεις, δηλαδή μπορούν να εκφραστούν έτσι ώστε να καταστεί δυνατός ο υπολογισμός της συνεισφοράς των διαφορών μεταξύ και εντός μη επικαλυπτόμενων ομάδων του πληθυσμού στη συνολική ανισότητα.[7]

Οι κοινωνικές μεταβιβάσεις υποδιαιρέθηκαν σε δύο επιμέρους μεταβλητές, «συντάξεις» και «λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις», προκειμένου να μελετηθεί η αναδιανεμητική τους επίδραση.[8] Στις «λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις» περιλαμβάνονται όλα τα χρηματικά επιδόματα και βοηθήματα, όπως είναι τα οικογενειακά και στεγαστικά επιδόματα, τα επιδόματα ανεργίας και αναπηρίας, καθώς και τα διάφορα επιδόματα κοινωνικής βοήθειας. Έτσι, εκτός από τη συνολική επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων στη διανομή του εισοδήματος, η διάκριση αυτή δίνει τη δυνατότητα να εκτιμηθεί και να αξιολογηθεί η επίδραση που έχει κάθε επιμέρους ομάδα μεταβιβάσεων στην εισοδηματική ανισότητα και τη φτώχεια.

2.2 Η εισοδηματική ανισότητα στην Ελλάδα και την ΕΕ: Διαχρονικές τάσεις και συγκρίσεις

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται εκτιμήσεις τόσο για τη διανομή του εισοδήματος στην Ελλάδα και την ΕΕ με βάση την έρευνα EU-SILC του 2008 (που αναφέρεται σε εισοδήματα του 2007), όσο και για τη διαχρονική εξέλιξη της ανισότητας την περίοδο 1994-2007. Στο σχολιασμό των στατιστικών δεδομένων

6. Αθροιστικά διαχωρίσιμοι (με βάση τις ομάδες του πληθυσμού) είναι οι δείκτες ανισότητας που μπορούν να εκφραστούν ως

$I_T = I_B + I_W$,

όπου I_T είναι η συνολική ανισότητα, I_B είναι η ανισότητα μεταξύ των ομάδων και I_W είναι η ανισότητα μέσα στις ομάδες. Η μεταξύ των ομάδων ανισότητα είναι η ανισότητα που θα είχαμε εάν το εισόδημα όλων των μελών της κάθε ομάδας γινόταν ίσο με το μέσο εισόδημα της ομάδας. Η εντός των ομάδων ανισότητα είναι η ανισότητα που θα προέκυπτε εάν εξισώνονταν τα μέσα εισοδήματα σε όλες τις ομάδες, αλλά η ανισότητα εντός της κάθε ομάδας έμενε αμετάβλητη. Για μια λεπτομερή ανάλυση στη μεθοδολογία διάσπασης της ανισότητας με βάση τους δείκτες L, T και C^2 βλ. Shorrocks (1980, 1984), Anand (1983), Cowell (1995), Papatheodorou (2000) και Papatheodorou and Pavlopoulos (2003).

7. Για τους δείκτες διάσπασης της ανισότητας βλ. Bourguignon (1979), Cowell (1980, 1984, 1995, 2000), Shorrocks (1980, 1984) και Anand (1983).

8. Για να διερευνήσουμε την αναδιανεμητική επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων, ακολουθήσαμε τη μεθοδολογία που υιοθετήθηκε στις εργασίες των Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου (2004, 2005).

Πίνακας 2.1: Συνολική ανισότητα στις χώρες της ΕΕ-27, 2008 (εισοδήματα 2007), μετρούμενη με τους δείκτες *Gini (G)*, *Μέση απόκλιση λογαρίθμων (L)*, *Theil (T)*, *Τετράγωνο του συντελεστή μεταβλητότητας* (C^2), *Atkinson* $A_{(\varepsilon=0,5)}$ και $A_{(\varepsilon=2)}$

		Τύπος κοινωνικού κράτους	Χώρα	*Gini*	*L*	*Theil*	C^2	$A_{(\varepsilon=0,5)}$	$A_{(\varepsilon=2)}$
ΕΕ-27	ΕΕ-15	Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	0,244	0,114	0,132	0,299	0,057	0,232
			Σουηδία	0,235	0,105	0,102	0,134	0,049	0,388
			Φινλανδία	0,262	0,120	0,133	0,223	0,060	0,244
			Ολλανδία	0,269	0,128	0,146	0,244	0,065	0,236
		Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	0,261	0,118	0,128	0,205	0,059	0,248
			Βέλγιο	0,272	0,133	0,151	0,301	0,066	0,394
			Γερμανία	0,298	0,160	0,171	0,276	0,078	0,538
			Γαλλία	0,280	-	-	-	-	-
			Λουξεμβούργο	0,274	0,126	0,135	0,185	0,063	0,233
		Φιλελεύθερο	Μ. Βρετανία	0,336	0,202	0,233	0,572	0,099	0,402
			Ιρλανδία	0,299	0,154	0,170	0,263	0,076	0,288
		Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	0,305	0,171	0,166	0,218	0,079	0,393
			Ισπανία	0,303	0,171	0,153	0,173	0,076	0,593
			Ελλάδα	0,326	0,188	0,193	0,273	0,090	0,402
			Πορτογαλία	0,358	0,218	0,232	0,335	0,106	0,362
		Νέα μέλη	Ρουμανία	0,359	0,238	0,224	0,290	0,108	0,436
			Βουλγαρία	0,359	0,230	0,230	0,313	0,108	0,413
			Εσθονία	0,308	0,167	0,160	0,195	0,078	0,489
			Ουγγαρία	0,252	0,109	0,114	0,145	0,054	0,199
			Λιθουανία	0,336	0,200	0,204	0,284	0,095	0,363
			Λετονία	0,375	0,249	0,249	0,355	0,116	0,436
			Πολωνία	0,319	0,178	0,186	0,274	0,086	0,359
			Σλοβακία	0,236	0,103	0,100	0,122	0,048	0,254
			Σλοβενία	0,230	0,091	0,090	0,100	0,044	0,184
			Τσεχία	0,247	0,107	0,116	0,164	0,053	0,201
			Μάλτα	0,270	-	-	-	-	-
			Κύπρος	0,279	0,134	0,150	0,258	0,067	0,252

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB και της Eurostat (http://epp.eurostat.ec.europa.eu, ημερ. πρόσβασης: 2/3/2010)

και των σχετικών δεικτών, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη μεταβολή της ανισότητας την περίοδο 2005-2007, ώστε να επισημανθούν οι πλέον πρόσφατες τάσεις στη διανομή του εισοδήματος στις χώρες αυτές.

Στον Πίνακα 2.1 παρατίθενται οι εκτιμήσεις της συνολικής ανισότητας στη διανομή του ισοδύναμου εισοδήματος των ατόμων στις χώρες της ΕΕ-27, με τη χρήση εναλλακτικών δεικτών. Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε, με βάση το δείκτη *Gini* η Ελλάδα παρουσιάζει την τρίτη μεγαλύτερη ανισότητα στη διανομή του εισοδήματος μεταξύ των χωρών της ΕΕ-15, μετά την Πορτογαλία και τη Μεγάλη Βρετανία.[9] Από τα νέα μέλη της ΕΕ-27, τα κράτη που εμφανίζουν μεγαλύτερη εισοδηματική

9. Ο δείκτης *Gini* είναι ευρέως χρησιμοποιούμενος για τη μέτρηση της ανισότητας. Οι τιμές του δείκτη κυμαίνονται μεταξύ του 0 (πλήρης ισότητα) και του 1 (μέγιστη ανισότητα).

ανισότητα από την Ελλάδα είναι η Λιθουανία, η Λετονία, η Βουλγαρία και η Ρουμανία.

Αξιοσημείωτο είναι ότι και το 2007, όπως και τα προηγούμενα χρόνια,[10] οι διαφορές μεταξύ των χωρών της ΕΕ ως προς την εισοδηματική ανισότητα φαίνεται να ερμηνεύονται σε σημαντικό βαθμό από τα διαφορετικά συστήματα κοινωνικής προστασίας που έχουν αναπτυχθεί στις χώρες αυτές. Συγκεκριμένα, οι χώρες της νοτίου Ευρώπης και οι χώρες με φιλελεύθερο προνοιακό καθεστώς είναι αυτές που εμφανίζουν τη μεγαλύτερη ανισότητα. Χαμηλότερη ανισότητα φαίνεται να υπάρχει στα κράτη που έχουν αναπτύξει σοσιαλδημοκρατικό ή συντηρητικό-κορπορατιστικό καθεστώς ευημερίας. Θα πρέπει όμως να επισημανθεί ότι το διάστημα 2005-2007 η ανισότητα αυξήθηκε σε όλες τις χώρες με σοσιαλδημοκρατικό και συντηρητικό-κορπορατιστικό σύστημα κοινωνικής προστασίας. Ενδεικτική είναι η περίπτωση της Γερμανίας, όπου ο δείκτης *Gini* αυξήθηκε σε δύο χρόνια από 0,260 σε 0,298. Οι πρόσφατες αυτές αλλαγές ενδεχομένως αντανακλούν τόσο τις επιπτώσεις των πολιτικών λιτότητας, δημοσιονομικής πειθαρχίας και απορρύθμισης των εργασιακών σχέσεων που έλαβαν χώρα κυρίως στην Γερμανία,[11] όσο και τις αλλαγές που παρατηρήθηκαν στο σύστημα κοινωνικής προστασίας των χωρών αυτών, με ουσιαστική αποδυνάμωση του αναδιανεμητικού του ρόλου.[12] Αντιθέτως, το διάστημα 2005-2007 παρατηρήθηκε μικρή μείωση στην εισοδηματική ανισότητα στις χώρες της νοτίου Ευρώπης. Όσον αφορά τα κράτη με φιλελεύθερο προνοιακό καθεστώς, καταγράφεται αύξηση της ανισότητας στη Μεγάλη Βρετανία και μια αξιοπρόσεκτη μείωσή της στην Ιρλανδία. Θα πρέπει όμως να επισημανθεί ότι αυτές οι τάσεις αναφέρονται στην περίοδο ακριβώς πριν από την εμφάνιση της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης, όταν ιδιαίτερα στην Ιρλανδία η οικονομική μεγέθυνση είχε φτάσει στο υψηλότερο σημείο της. Δυστυχώς, λόγω χρονικών υστερήσεων στην επεξεργασία και τη διάθεση των σχετικών μικροδεδομένων, κατάλληλα συγκρίσιμα δεδομένα για την περίοδο μετά το ξέσπασμα της κρίσης δεν είναι ακόμη διαθέσιμα. Η Ιρλανδία είναι μία από τις πρώτες χώρες που έχουν υποστεί τις δυσμενείς επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης. Συνεπώς, είναι αναμενόμενη η διαμόρφωση μιας αρκετά διαφορετικής εικόνας ως προς τις τάσεις εξέλιξης της ανισότητας στη χώρα αυτή.

Οι τάσεις ως προς την εισοδηματική ανισότητα στις χώρες της ΕΕ-15 το διάστημα 2005-2007, οι οποίες επισημάνθηκαν παραπάνω, φαίνεται να χαρακτηρίζουν συνολικά την περίοδο 1994-2007. Όπως μπορεί κανείς να παρατηρήσει στον Πίνακα 2.2, έχει σημειωθεί αύξηση τις τιμής του δείκτη *Gini* στις αντιπροσωπευτικές χώρες του σοσιαλδημοκρατικού καθεστώτος, με πιο σημαντική την αύξηση της ανισότητας σε Δανία και Φινλανδία. Αντιθέτως, την ίδια περίοδο σε όλες τις νοτιοευρωπαϊκές χώρες έχει καταγραφεί μια μικρή ποσοστιαία μείωση της ανισότητας, με πιο χαρακτηριστική την περίπτωση της Ισπανίας (όπου η μείωση εκτιμάται σε 10,2%). Μεταξύ των χωρών του συντηρητικού-κορπορατιστικού καθεστώτος, μικρή άνοδος της ανισότητας σε σχέση με το 1994 (με βάση το δείκτη *Gini*) διαπιστώνεται στη Γερμανία και στο Λουξεμβούργο, ενώ στις υπόλοιπες χώρες η ανισότητα μειώνεται ελαφρά. Θα πρέπει όμως εδώ να επισημανθεί ότι την περίοδο 1995-2005 η Γερμανία παρουσί-

10. Βλ., για παράδειγμα, Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου (2005) και Παπαθεοδώρου κ.ά. (2008).

11. Βλ. Hegelich and Meyer (2009).

12. Βλ. Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου (2004, 2005).

Πίνακας 2.2: Ποσοστιαία μεταβολή της συνολικής ανισότητας, 1995-2008 (εισοδήματα 1994-2007), στις χώρες της ΕΕ-15, μετρούμενη με τους δείκτες *Gini (G)*, *Μέση απόκλιση λογαρίθμων (L)*, *Theil (T)*, *Τετράγωνο του συντελεστή μεταβλητότητας* (C^2), *Atkinson* $A_{(\varepsilon=0,5)}$ και $A_{(\varepsilon=2)}$

Τύπος κοινωνικού κράτους	Χώρα	*Gini*	*L*	*Theil*	C^2	$A_{(\varepsilon=0,5)}$	$A_{(\varepsilon=2)}$
Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	10,9	30,2	33,6	80,0	27,2	44,0
	Σουηδία	4,2	10,9	14,5	23,4	12,8	-4,4
	Φινλανδία	17,1	36,9	31,4	27,1	32,2	46,5
	Ολλανδία	-6,0	-22,2	-11,5	-6,5	-14,8	-43,7
Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	-3,7	-13,3	-1,6	30,7	-7,1	-20,9
	Βέλγιο	-7,0	-20,6	-16,4	-27,4	-16,2	-27,1
	Γερμανία	3,7	-7,7	13,6	43,9	3,5	1,3
	Γαλλία	-5,1	-	-	-	-	-
	Λουξεμβούργο	4,7	10,8	14,7	29,4	12,1	13,0
Φιλελεύθερο	Μ. Βρετανία	0,3	-2,4	7,8	44,8	1,5	-15,5
	Ιρλανδία	-9,9	-18,6	-23,3	-45,9	-19,5	-20,5
Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	-8,0	-25,2	-14,6	-8,3	-18,2	-30,9
	Ισπανία	-10,2	-21,5	-20,6	-24,2	-19,6	-20,3
	Ελλάδα	-6,4	-14,8	-7,5	3,6	-11,2	-1,4
	Πορτογαλία	-4,4	-17,1	-4,5	8,3	-9,7	-29,1

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC–UDB, Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου (2005) και Eurostat (http://epp.eurostat.ec.europa.eu, ημερ. πρόσβασης: 2/3/2010).

Σημείωση: Σουηδία: 1997-2008, Φινλανδία: 1996-2008.

αζε σημαντική μείωση της ανισότητας (Παπαθεοδώρου κ.ά., 2008). Αντιθέτως, την περίοδο 2005-2007 η ανισότητα στη χώρα αυξάνεται σημαντικά, με αποτέλεσμα το 2007 να βρίσκεται σε υψηλότερα επίπεδα από αυτά του 1994. Τέλος, αναφορικά με τις χώρες του φιλελεύθερου προνοιακού καθεστώτος, τα στοιχεία καταγράφουν σταθερότητα της ανισότητας στη Μεγάλη Βρετανία και μια μείωση στην Ιρλανδία, η οποία παρατηρείται κυρίως τα τελευταία 2 χρόνια, κατά τη διάρκεια των οποίων η χώρα βρισκόταν στο ζενίθ της οικονομικής μεγέθυνσης, όπως ήδη αναφέρθηκε. Θα πρέπει στο σημείο αυτό να υπογραμμίσουμε ότι οι μεταβολές που καταγράφονται στον Πίνακα 2.2 δεν εκφράζουν κάποια αυστηρά γραμμική σχέση της μεταβολής της ανισότητας στο χρόνο. Αντιθέτως, στις περισσότερες χώρες η ανισότητα παρουσιάζει συχνά σημαντικές αυξομειώσεις, με αποτέλεσμα οι εκτιμήσεις που παρατίθενται στον πίνακα να μην επιτρέπουν μια ακριβή και ασφαλή αποτύπωση της διαχρονικής τάσης.

Η ιεράρχηση των χωρών ως προς το βαθμό ανισότητας, αλλά και οι εκτιμήσεις για τη διαχρονική εξέλιξη των ανισοτήτων, ενδέχεται να διαφοροποιούνται με τη χρήση εναλλακτικών δεικτών, ανάλογα με την ιδιαίτερη ευαισθησία του κάθε δείκτη στις μεταβιβάσεις που λαμβάνουν χώρα σε διαφορετικά τμήματα της κατανομής.[13] Όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε από τον Πίνακα 2.1, η ιεράρχηση των χωρών της ΕΕ-27 και των τύπων κοινωνικού κράτους ως προς την ανισότητα δεν παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις με τη χρήση εναλλα-

13. Όλοι οι δείκτες θα συμφωνούσαν στην ιεράρχηση των χωρών ως προς την ανισότητα μόνο στην περίπτωση που οι αντίστοιχες καμπύλες Lorenz δεν τέμνονταν (βλ. Anand, 1983 και Lambert, 1993).

κτικών δεικτών. Εξαίρεση αποτελούν οι δείκτες C^2 και $A_{(\varepsilon=2)}$, οι οποίοι είναι αυτοί που εμφανίζουν αντίστοιχα τη μεγαλύτερη ευαισθησία σε μεταβιβάσεις στα πολύ υψηλά και στα πολύ χαμηλά εισοδήματα. Με βάση τις εκτιμήσεις του δείκτη C^2, η Μ. Βρετανία παρουσιάζει την υψηλότερη ανισότητα, γεγονός που υποδηλώνει τη μεγάλη διασπορά που υπάρχει στα πολύ υψηλά εισοδήματα. Σύμφωνα όμως με το δείκτη $A_{(\varepsilon=2)}$, την υψηλότερη ανισότητα παρουσιάζει η Ισπανία, αντανακλώντας με αυτό τον τρόπο τη μεγάλη εισοδηματική ανισότητα που υπάρχει στο φτωχότερο τμήμα του πληθυσμού της συγκεκριμένης χώρας. Επιπροσθέτως, θα πρέπει να επισημανθεί ότι το διάστημα 2005-2007 η Δανία και η Γερμανία παρουσιάζουν αύξηση της ανισότητας με βάση όλους σχεδόν τους δείκτες που χρησιμοποιήθηκαν για την εκτίμησή της. Ειδικότερα στη Γερμανία, τη διετία αυτή η τιμή του δείκτη $A_{(\varepsilon=2)}$ αυξήθηκε από 0,353 σε 0,538, υποδηλώνοντας σημαντική αύξηση της εισοδηματικής διασποράς στα κατώτερα εισοδηματικά στρώματα του πληθυσμού. Σύμφωνα επίσης με όλους σχεδόν τους δείκτες, την περίοδο 1994-2007 η ανισότητα έχει αυξηθεί στις αντιπροσωπευτικές χώρες του σοσιαλδημοκρατικού καθεστώτος, με πιο εντυπωσιακή την αύξηση στη Δανία και τη Φιλανδία. Παρομοίως, οι εκτιμήσεις των περισσοτέρων δεικτών συμφωνούν ότι κατά τη συγκεκριμένη περίοδο μειώθηκε η ανισότητα στις χώρες της νοτίου Ευρώπης. Συνεπώς, οι διαχρονικές τάσεις που διαπιστώνονται με βάση τις εκτιμήσεις του δείκτη *Gini* επιβεβαιώνονται σε γενικές γραμμές και από τις εκτιμήσεις των υπόλοιπων δεικτών.

Στο Διάγραμμα 2.1 παρουσιάζεται η διαχρονική μεταβολή της ανισότητας στην Ελλάδα το διάστημα 1994-2007, μετρούμενη με εναλλακτικούς δείκτες. Οι περισσότεροι δείκτες εμφανίζουν διακυμάνσεις την περίοδο αυτή και δεν επιτρέπουν να διαπιστώσουμε με ασφάλεια μια σαφή τάση. Πιο έντονες διακυμάνσεις στην ανισότητα παρουσιάζουν οι δείκτες C^2 και $A_{(\varepsilon=2)}$, οι οποίοι έχουν αντίστοιχα τη μεγαλύτερη ευαισθησία σε μεταβιβάσεις που λαμβάνουν χώρα στα πολύ υψηλά και στα πολύ χαμηλά εισοδήματα. Αυτό υποδηλώνει ότι την περίοδο αυτή οι μεταβολές στη διανομή του εισοδήματος αφορούσαν κυρίως τα πλουσιότερα και τα φτωχότερα τμήματα του πληθυσμού. Ειδικότερα για το διάστημα 2005-2007 (τα πιο πρόσφατα χρόνια για τα οποία υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία) παρατηρείται αύξηση των τιμών του δείκτη $A_{(\varepsilon=2)}$, γεγονός που υποδηλώνει επιδείνωση των ανισοτήτων στα κατώτερα εισοδηματικά στρώματα του πληθυσμού. Ως αποτέλεσμα αυτής της αύξησης η τιμή του συγκεκριμένου δείκτη έχει φτάσει στα επίπεδα που βρισκόταν το 1994. Μικρή άνοδος παρατηρείται επίσης το διάστημα 2005-2007 στο δείκτη C^2, ενώ στους υπόλοιπους δείκτες καταγράφεται μικρή μείωση, χωρίς όμως αυτό (όπως αναφέρθηκε προηγουμένως) να καταδεικνύει κάποια σαφή τάση ως προς την εξέλιξη της ανισότητας.

2.3 Ανισότητα και κοινωνικές μεταβιβάσεις στην Ελλάδα

Στο Διάγραμμα 2.2 παρουσιάζονται οι καμπύλες Lorenz για την Ελλάδα που αντιστοιχούν στα εισοδήματα του 2007 πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις (αλλά πριν από τις συντάξεις) και μετά τις συνολικές μεταβιβάσεις.[14] Το συγκεκριμένο διάγραμμα αποτυπώ-

14. Για τις καμπύλες Lorenz ισχύει ότι η ανισότητα είναι υψηλότερη όσο μεγαλύτερη είναι η απόσταση της καμπύλης της διανομής από τη διαγώνιο.

Διάγραμμα 2.1: Μεταβολή της συνολικής ανισότητας στην Ελλάδα 1995-2008 (εισοδήματα 1994-2007) με βάση τους δείκτες *Gini (G)*, *Μέση απόκλιση λογαρίθμων (L)*, *Theil (T)*, *Τετράγωνο του συντελεστή μεταβλητότητας* (C^2), *Atkinson* $A_{(\varepsilon=0,5)}$ και $A_{(\varepsilon=2)}$

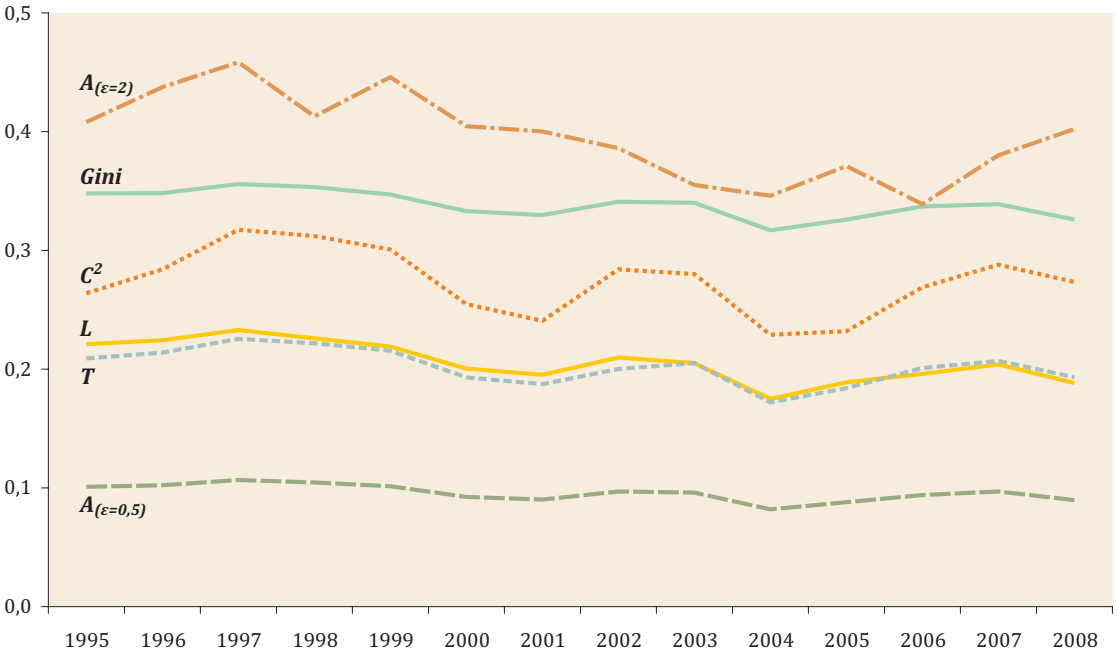

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB, Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου (2005)

Διάγραμμα 2.2: Καμπύλη Lorenz για τη διανομή του ισοδύναμου εισοδήματος στην Ελλάδα πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (και τις συντάξεις), Ελλάδα, 2008 (εισοδήματα του 2007)

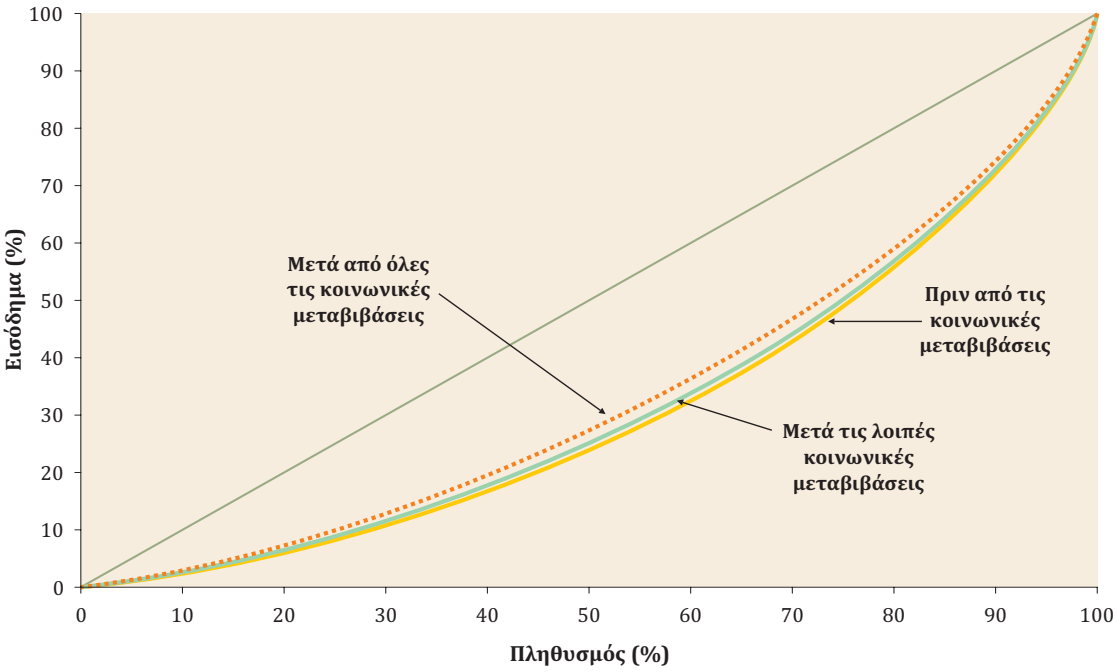

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

νει την ασθενή επίδραση που έχουν οι κοινωνικές μεταβιβάσεις στη μείωση της ανισότητας στην Ελλάδα. Όπως έχει διαπιστωθεί και σε αντίστοιχες εκτιμήσεις που αναφέρονται σε προηγούμενα χρόνια,[15] ο αναδιανεμητικός ρόλος των κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα ουσιαστικά περιορίζεται στις συντάξεις. Οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις εμφανίζουν ιδιαίτερα περιορισμένη επίδραση στη μείωση της ανισότητας. Αυτό αντικατοπτρίζεται στο γεγονός ότι οι καμπύλες Lorenz που αντιστοιχούν στο εισόδημα πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις και στο εισόδημα μετά τις λοιπές (εκτός συντάξεων) μεταβιβάσεις σχεδόν εφάπτονται. Όπως και για τα εισοδήματα του 2005, η αναδιανεμητική επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων επιτυγχάνεται ουσιαστικά μέσω των συντάξεων, οι οποίες ευνοούν κατά κύριο λόγο τα μεσαία εισοδήματα.[16] Θα πρέπει όμως να επισημανθεί ότι το 2007 παρατηρείται ελαφριά αύξηση της αναδιανεμητικής επίδρασης των συντάξεων σε σχέση με το 2005.

2.4 Βασικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού και οικονομική ανισότητα

Στον δημόσιο διάλογο και στην κυρίαρχη ρητορεία (σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο) συχνά δίνεται έμφαση στην ανάγκη μεγαλύτερης στόχευσης των πολιτικών για την καταπολέμηση της ανισότητας και της αποστέρησης. Τα επιχειρήματα υπέρ των εν λόγω πολιτικών συνδέονται με τις σημαντικές διαφορές που παρατηρούνται στο ύψος του μέσου εισοδήματος μεταξύ πληθυσμιακών ομάδων με διαφορετικά δημογραφικά, κοινωνικοοικονομικά, γεωγραφικά κ.ά. χαρακτηριστικά. Ως τέτοια χαρακτηριστικά αναγνωρίζονται συνήθως το μέγεθος και η σύνθεση του νοικοκυριού, η κατάσταση απασχόλησης και το είδος του επαγγέλματος, το επίπεδο εκπαίδευσης, η ηλικία, το φύλο και η περιοχή κατοικίας. Στη διαδικασία χάραξης και αξιολόγησης πολιτικών είναι σημαντικό να γνωρίσουμε σε ποιο βαθμό η άμβλυνση των παρατηρούμενων διαφορών στον πληθυσμό, ως προς τα χαρακτηριστικά αυτά, θα μπορούσε να περιορίσει σημαντικά τη μεγάλη διασπορά των εισοδημάτων. Τέτοιες παρεμβάσεις δύνανται να είναι επιτυχημένες μόνο εάν ένα σημαντικό μέρος της συνολικής ανισότητας οφείλεται στις διαφορές στο μέσο εισόδημα μεταξύ των πληθυσμιακών ομάδων που συγκροτούνται με βάση τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Είναι σημαντικό λοιπόν να διερευνηθεί κατά πόσο τα χαρακτηριστικά αυτά του πληθυσμού μπορούν να ερμηνεύσουν τη συνολική ανισότητα στις χώρες της ΕΕ-27.

Ο Πίνακας 2.3 αποτυπώνει το ποσοστό της συνολικής ανισότητας που ερμηνεύεται από τις διαφορές με βάση γενικά χαρακτηριστικά του νοικοκυριού, όπως το μέγεθος και η σύνθεσή του, καθώς και η πληθυσμιακή πυκνότητα της περιοχής διαμονής. Όπως μπορεί εύκολα να διαπιστώσει κανείς, κανένα από τα χαρακτηριστικά αυτά το 2007 δεν ερμηνεύει από μόνο του περισσότερο από το 15% της συνολικής ανισότητας στις χώρες της ΕΕ-27, με εξαίρεση τη Ρουμανία όπου το ποσοστό αυτό είναι ελαφρά υψηλότερο. Όπως διαπιστώθηκε και για τα εισοδήματα του 2005, μεταξύ των χωρών της ΕΕ-15, το μέγεθος του νοικοκυριού ερμηνεύει μεγαλύτερο ποσοστό της ανισότητας στις αντιπροσωπευτικές χώρες του σοσιαλδημοκρατικού κοινωνικού κράτους (Δανία, Σουη-

15. Βλ. Παπαθεοδώρου κ.ά. (2008), Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου (2004, 2005) και Papatheodorou and Petmesidou (2006).

16. Παπαθεοδώρου κ.ά. (2008).

Πίνακας 2.3: Ποσοστό (%) της συνολικής ανισότητας που οφείλεται σε διαφορές μεταξύ πληθυσμιακών ομάδων με βάση γενικά χαρακτηριστικά του νοικοκυριού, 2008 (εισοδήματα 2007), μετρούμενη με τους δείκτες *Μέση απόκλιση λογαρίθμων (L), Theil (T)* και *Τετράγωνο του συντελεστή μεταβλητότητας (C^2)*

				Μέγεθος νοικοκυριού			Τύπος νοικοκυριού			Πληθυσμιακή πυκνότητα στην περιοχή διαμονής		
		Τύπος κοινωνικού κράτους	**Χώρα**	***L***	***T***	***C^2***	***L***	***T***	***C^2***	***L***	***T***	***C^2***
ΕΕ-27	**ΕΕ-15**	Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	9,2	7,5	3,1	15,2	13,0	5,8	0,6	0,5	0,2
			Σουηδία	7,9	8,2	6,0	14,7	15,0	11,4	1,9	2,0	1,6
			Φινλανδία	7,9	6,8	3,9	13,1	11,7	6,9	2,3	1,4	1,3
			Ολλανδία	4,1	3,5	2,0	8,6	7,4	4,4	-	-	-
		Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	2,2	1,9	1,2	5,2	4,8	3,0	0,2	0,2	0,1
			Βέλγιο	3,2	2,7	1,3	10,3	8,7	4,3	0,1	0,1	0,0
			Γερμανία	2,6	2,3	1,4	7,4	6,7	4,1	1,3	1,2	0,7
			Γαλλία	-	-	-	-	-	-	-	-	-
			Λουξεμβούργο	2,2	2,0	1,4	6,5	5,9	4,2	2,0	1,9	1,4
		Φιλελεύθερο	Μ. Βρετανία	2,5	2,0	0,7	8,7	7,2	2,8	0,1	0,1	0,1
			Ιρλανδία	1,3	1,3	0,7	10,3	8,8	5,5	3,7	3,4	2,2
		Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	1,9	1,9	1,4	4,9	5,1	3,9	1,0	1,0	0,8
			Ισπανία	1,6	1,7	1,4	5,3	5,9	5,4	3,9	4,2	3,7
			Ελλάδα	1,0	0,9	0,6	2,3	2,2	1,6	5,2	5,0	3,5
			Πορτογαλία	2,2	1,9	1,2	3,7	3,5	2,4	4,9	4,6	3,2
		Νέα μέλη	Ρουμανία	7,6	7,6	5,6	10,1	10,3	7,7	16,4	17,7	14,1
			Βουλγαρία	5,6	5,3	3,7	8,6	7,9	5,4	5,6	5,7	4,2
			Εσθονία	6,2	6,1	4,7	12,7	12,8	10,2	1,9	2,0	1,6
			Ουγγαρία	3,5	3,2	2,5	8,6	8,2	6,5	7,0	6,7	5,3
			Λιθουανία	4,8	4,5	3,1	10,3	9,6	6,7	7,4	7,3	5,3
			Λετονία	4,0	3,8	2,5	8,8	8,3	5,6	5,6	5,6	3,9
			Πολωνία	4,6	4,3	2,9	5,8	5,5	3,8	8,5	8,1	5,6
			Σλοβακία	4,7	4,7	3,7	12,0	12,2	10,0	4,4	4,6	3,9
			Σλοβενία	4,7	4,5	3,8	6,5	6,3	5,4	-	-	-
			Τσεχία	3,4	3,0	2,0	12,1	10,6	7,3	1,5	1,4	1,0
			Μάλτα	-	-	-	-	-	-	-	-	-
			Κύπρος	2,2	1,9	1,1	9,0	7,6	4,2	2,9	2,5	1,5

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

δία, Φινλανδία). Επιπροσθέτως, την περίοδο 2005-2007 παρατηρείται μικρή άνοδος του ποσοστού της ανισότητας που οφείλεται σε διαφορές με βάση το μέγεθος του νοικοκυριού στο Βέλγιο και στη Γερμανία. Όσον αφορά τα νέα μέλη, το χαρακτηριστικό αυτό εμφανίζει υψηλότερη ερμηνευτική ικανότητα το 2007 στη Ρουμανία, τη Βουλγαρία και την Εσθονία, ενώ παρουσιάζεται μικρή πτώση της στη Λετονία και την Πολωνία. Στη Ελλάδα το μερίδιο της συνολικής ανισότητας που οφείλεται στο μέγεθος του νοικοκυριού είναι εξαιρετικά μικρό (0,6-1,0%), το χαμηλότερο μεταξύ των χωρών της ΕΕ. Σε καμία όμως χώρα της ΕΕ το μέγεθος του νοικοκυριού δεν ερμηνεύει περισ-

σότερο από το 10% της συνολικής διασποράς των εισοδημάτων.

Ο τύπος (σύνθεση) του νοικοκυριού εμφανίζει σε όλες τις χώρες μεγαλύτερη ερμηνευτική ικανότητα της συνολικής ανισότητας σε σύγκριση με το μέγεθος. Η ερμηνευτική αυτή ικανότητα είναι υψηλότερη στις αντιπροσωπευτικές χώρες με σοσιαλδημοκρατικό κοινωνικό κράτος· μάλιστα αγγίζει το 15% σε Δανία και Σουηδία. Συγκρίνοντας όμως τα στοιχεία του Πίνακα 2.3 με τις αντίστοιχες εκτιμήσεις για τα εισοδήματα του 2005, διαπιστώνεται για το 2007 μια μικρή πτώση στο ποσοστό της συνολικής ανισότητας που ερμηνεύει ο τύπος του νοικοκυριού στις χώρες αυτές. Επίσης, μικρή μείωση παρατηρείται την ίδια χρονιά στην Αυστρία και τη Μεγάλη Βρετανία, ενώ αύξηση της ερμηνευτικής ικανότητας του συγκεκριμένου χαρακτηριστικού εμφανίζεται στην Ιρλανδία, την Εσθονία, τη Σλοβακία και την Τσεχία. Το ποσοστό της ανισότητας που ερμηνεύει στην Ελλάδα η σύνθεση του νοικοκυριού είναι επίσης το χαμηλότερο μεταξύ των χωρών της ΕΕ-27. Χαμηλή ερμηνευτική ικανότητα εμφανίζει το χαρακτηριστικό αυτό και στις υπόλοιπες χώρες της νοτίου Ευρώπης.

Σχετικά με την πληθυσμιακή πυκνότητα στην περιοχή διαμονής, με εξαίρεση τη Ρουμανία, η μεταβλητή αυτή έχει εξαιρετικά μικρή συμβολή στην ερμηνεία της συνολικής ανισότητας στις περισσότερες χώρες. Θα πρέπει όμως να επισημάνουμε ότι το χαρακτηριστικό αυτό δεν ταυτίζεται με το βαθμό αστικότητας. Κατά συνέπεια, οι πληροφορίες που προσφέρει είναι σχετικά περιορισμένες, αποκτούν διαφορετικό περιεχόμενο σε κάθε χώρα (ή χωρική ενότητα) αναφοράς και δεν επιτρέπουν την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων.

Εκτιμήσεις για το μερίδιο της συνολικής ανισότητας που μπορεί να ερμηνευτεί από συγκεκριμένα ατομικά χαρακτηριστικά παρουσιάζονται στους Πίνακες 2.4 και 2.5. Ειδικότερα, στον Πίνακα 2.4 παρουσιάζονται οι σχετικές εκτιμήσεις με βάση χαρακτηριστικά του υπεύθυνου του νοικοκυριού. Όπως και στον προηγούμενο πίνακα, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι η ερμηνευτική ικανότητα των χαρακτηριστικών αυτών είναι σχετικά περιορισμένη. Μόνο οι διαφορές στο επίπεδο εκπαίδευσης του υπεύθυνου του νοικοκυριού ερμηνεύουν σε ορισμένες χώρες παραπάνω από το 1/5 του ποσοστού της συνολικής ανισότητας, χωρίς όμως σε καμία περίπτωση να υπερβαίνουν το 1/3. Η ηλικία του υπεύθυνου του νοικοκυριού παρουσιάζει σε γενικές γραμμές χαμηλή ερμηνευτική ικανότητα της ανισότητας. Όπως διαπιστώθηκε και για τα εισοδήματα του 2005, η Δανία και η Σουηδία είναι οι χώρες στις οποίες η ηλικία ερμηνεύει συγκριτικά τα υψηλότερα ποσοστά της ανισότητας. Αντίθετα, οι διαφορές στην επαγγελματική κατάσταση και στο επίπεδο εκπαίδευσης του υπεύθυνου μπορούν να ερμηνεύσουν μεγαλύτερο μερίδιο της συνολικής ανισότητας σε σύγκριση με την ηλικία. Η συνολική εικόνα της επίδρασης των μεταβλητών αυτών για τα εισοδήματα του 2007 δεν παρουσιάζει ουσιαστικές διαφορές από εκείνη του 2005. Θα πρέπει όμως να επισημανθεί η αύξηση του μεριδίου της ανισότητας που μπορεί να εξηγηθεί από διαφορές στην επαγγελματική κατάσταση του υπεύθυνου στην Ιρλανδία και την Ισπανία, καθώς και από διαφορές στο επίπεδο εκπαίδευσης του υπεύθυνου στις χώρες με σοσιαλδημοκρατικό προνοιακό καθεστώς. Παρατηρήθηκε επίσης μικρή μείωση της αντίστοιχης ερμηνευτικής ικανότητας του επιπέδου εκπαίδευσης του υπεύθυνου στην Πορτογαλία, η οποία όμως μαζί με αυτή

Πίνακας 2.4: Ποσοστό (%) της συνολικής ανισότητας που οφείλεται σε διαφορές μεταξύ πληθυσμιακών ομάδων με βάση γενικά χαρακτηριστικά του υπεύθυνου του νοικοκυριού, στις χώρες της ΕΕ, 2008 (εισοδήματα 2007), μετρούμενη με τους δείκτες *Μέση απόκλιση λογαρίθμων (L)*, *Theil (T)* και *Τετράγωνο του συντελεστή μεταβλητότητας (C^2)*

				Ηλικία υπεύθυνου			Επαγγελματική κατάσταση υπεύθυνου			Επίπεδο εκπαίδευσης υπεύθυνου		
	Τύπος κοινωνικού κράτους		**Χώρα**	***L***	***T***	***C^2***	***L***	***T***	***C^2***	***L***	***T***	***C^2***
ΕΕ-27	**ΕΕ-15**	Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	11,8	9,5	4,0	13,1	11,0	4,8	12,3	10,1	4,3
			Σουηδία	11,3	11,2	8,3	9,8	9,6	7,0	11,3	11,2	8,3
			Φινλανδία	8,3	7,1	4,0	13,1	11,4	6,6	13,9	12,8	7,9
			Ολλανδία	6,7	5,4	3,0	7,3	6,4	3,9	13,0	11,5	7,1
		Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	3,3	3,0	1,9	7,8	6,5	3,7	11,3	10,2	6,3
			Βέλγιο	4,6	3,8	1,8	15,4	12,8	6,1	20,8	18,1	9,1
			Γερμανία	3,4	2,9	1,7	15,1	13,6	8,5	11,6	10,5	6,4
			Γαλλία	-	-	-	-	-	-	-	-	-
			Λουξεμβούργο	3,5	3,3	2,5	6,4	6,1	4,6	24,9	23,6	17,9
		Φιλελεύθερο	Μ. Βρετανία	4,5	3,6	1,4	12,6	10,3	4,0	15,5	13,6	5,7
			Ιρλανδία	2,5	2,2	1,4	15,0	13,2	8,3	17,7	16,1	10,5
		Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	2,3	2,5	1,9	6,4	6,1	4,3	13,8	14,9	12,1
			Ισπανία	2,8	3,0	2,6	10,0	11,1	9,8	16,8	19,0	17,4
			Ελλάδα	1,7	1,6	1,1	8,3	7,5	5,0	21,5	22,1	16,8
			Πορτογαλία	2,1	2,0	1,4	5,9	5,2	3,3	28,2	30,2	25,2
		Νέα μέλη	Ρουμανία	1,9	2,0	1,5	17,9	16,6	11,6	26,8	31,0	27,7
			Βουλγαρία	5,9	5,5	3,8	19,7	20,4	16,1	17,8	16,7	12,0
			Εσθονία	9,8	9,8	7,8	18,6	17,8	13,6	12,5	12,6	10,2
			Ουγγαρία	2,7	2,5	1,9	11,4	9,7	7,0	18,7	18,7	15,7
			Λιθουανία	4,6	4,3	2,9	13,9	12,9	8,9	19,4	18,9	13,9
			Λετονία	5,9	5,5	3,6	16,7	15,6	10,5	17,4	17,0	12,1
			Πολωνία	0,9	0,9	0,6	10,8	9,7	6,3	21,1	22,1	17,0
			Σλοβακία	4,3	4,3	3,4	8,6	8,2	6,4	11,3	11,6	9,7
			Σλοβενία	1,7	1,8	1,5	9,6	9,2	7,8	21,3	22,7	21,5
			Τσεχία	5,6	4,9	3,3	18,0	15,1	10,1	10,8	10,0	7,3
			Μάλτα	-	-	-	-	-	-	-	-	-
			Κύπρος	6,2	5,3	3,0	5,1	4,4	2,4	23,8	21,3	12,8

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

της Ρουμανίας είναι οι υψηλότερες στην ΕΕ-27. Στην Ελλάδα, κατά το διάστημα 2005-2007, διαπιστώνουμε ότι μειώνεται σε μικρό ποσοστό το μερίδιο της συνολικής ανισότητας που οφείλεται σε διαφορές μεταξύ ατόμων τα οποία ανήκουν σε νοικοκυριά με διαφορετική επαγγελματική κατάσταση του υπεύθυνου. Αντίθετα, αποτυπώνεται μικρή άνοδος στην ερμηνευτική ικανότητα του επιπέδου εκπαίδευσης του υπεύθυνου.

Στον Πίνακα 2.5 παρατίθενται τα ποσοστά της συνολικής ανισότητας που οφείλονται σε διαφορές μεταξύ πληθυσμιακών ομάδων με βάση γενικά χαρακτηριστικά του μέλους του

Πίνακας 2.5: Ποσοστό (%) της συνολικής ανισότητας που οφείλεται σε διαφορές μεταξύ πληθυσμιακών ομάδων με βάση γενικά χαρακτηριστικά του μέλους του νοικοκυριού, στις χώρες της ΕΕ, 2008 (εισοδήματα 2007), μετρούμενη με τους δείκτες *Μέση απόκλιση λογαρίθμων (L)*, *Theil (T)* και *Τετράγωνο του συντελεστή μεταβλητότητας (C^2)*

				Ηλικία ατόμου			Επαγγελματική κατάσταση ατόμου			Επίπεδο εκπαίδευσης ατόμου			Φύλο ατόμου		
	Τύπος κοινωνικού κράτους		**Χώρα**	***L***	***T***	***C^2***	***L***	***T***	***C^2***	***L***	***T***	***C^2***	***L***	***T***	***C^2***
ΕΕ-27	**ΕΕ-15**	Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	8,1	6,9	3,0	13,9	11,9	5,3	11,9	10,3	4,6	0,2	0,2	0,1
			Σουηδία	9,6	9,9	7,7	10,4	10,5	7,8	10,5	10,7	8,1	0,2	0,2	0,1
			Φινλανδία	7,1	6,2	3,6	15,4	13,7	8,1	14,7	13,6	8,4	0,2	0,2	0,1
			Ολλανδία	3,6	3,2	1,9	6,2	5,5	3,3	11,9	10,6	6,4	0,1	0,1	0,1
		Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	2,1	2,0	1,3	6,3	5,5	3,3	11,3	10,2	6,4	0,3	0,2	0,2
			Βέλγιο	5,4	4,6	2,2	15,2	13,4	6,7	17,9	15,7	7,9	0,2	0,2	0,1
			Γερμανία	2,4	2,2	1,4	13,5	12,7	8,2	8,9	8,3	5,2	0,2	0,2	0,1
			Γαλλία	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
			Λουξεμβούργο	2,7	2,6	2,0	7,6	7,1	5,2	22,3	21,5	16,4	0,2	0,2	0,1
		Φιλελεύθερο	Μ. Βρετανία	4,8	4,1	1,6	13,8	11,5	4,6	15,2	13,3	5,6	0,2	0,2	0,1
			Ιρλανδία	3,1	2,8	1,7	14,2	12,9	8,4	18,1	16,6	11,1	0,4	0,4	0,2
		Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	2,3	2,4	1,8	8,3	8,4	6,3	12,8	13,8	11,1	0,3	0,3	0,2
			Ισπανία	3,6	4,0	3,5	10,7	12,0	10,8	14,8	16,6	15,1	0,1	0,1	0,1
			Ελλάδα	1,9	1,8	1,3	8,8	8,5	6,0	17,7	18,0	13,6	0,1	0,1	0,0
			Πορτογαλία	2,1	2,0	1,4	5,3	4,9	3,3	24,5	25,6	20,7	0,0	0,0	0,0
		Νέα μέλη	Ρουμανία	3,2	3,4	2,6	19,6	19,5	14,5	24,4	28,0	24,9	0,0	0,0	0,0
			Βουλγαρία	5,8	5,5	3,8	16,0	16,1	12,3	15,8	14,8	10,5	0,1	0,1	0,1
			Εσθονία	10,0	10,0	8,0	19,0	18,6	14,5	10,9	11,2	9,2	0,6	0,6	0,5
			Ουγγαρία	2,7	2,6	2,0	10,6	9,7	7,3	15,4	15,5	12,9	0,1	0,1	0,1
			Λιθουανία	4,4	4,2	3,0	13,3	12,7	9,0	16,4	16,1	11,9	0,3	0,3	0,2
			Λετονία	6,0	5,6	3,7	15,9	15,1	10,3	13,3	13,0	9,2	0,3	0,3	0,2
			Πολωνία	1,6	1,6	1,1	10,2	9,5	6,4	17,2	17,9	13,6	0,0	0,0	0,0
			Σλοβακία	4,9	5,0	4,0	10,9	10,9	8,7	9,5	9,9	8,3	0,3	0,3	0,2
			Σλοβενία	2,0	2,0	1,8	8,4	8,2	7,1	18,5	19,4	18,2	0,1	0,1	0,1
			Τσεχία	5,9	5,2	3,6	16,1	14,4	10,1	9,3	8,8	6,5	0,3	0,2	0,2
			Μάλτα	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
			Κύπρος	6,1	5,0	2,8	7,1	5,9	3,3	20,3	17,8	10,4	0,1	0,0	0,0

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

Σημείωση: Η διάσπαση της ανισότητας με βάση την επαγγελματική κατάσταση και το επίπεδο εκπαίδευσης του ατόμου αφορά μόνο τα άτομα ηλικίας 16 ετών και άνω.

νοικοκυριού. Η ερμηνευτική ικανότητα των συγκεκριμένων χαρακτηριστικών δεν ξεπερνάει σχεδόν ποτέ το 25% της συνολικής ανισότητας. Η ομαδοποίηση με βάση την ηλικία του ατόμου ερμηνεύει –όπως και το 2005– μεγαλύτερα ποσοστά της ανισότητας στη Δανία, τη Σουηδία και την Εσθονία, ενώ έχει περιορισμένη ερμηνευτική ικανότητα στις νοτιοευ-

ρωπαϊκές χώρες, στις περισσότερες χώρες του συντηρητικού-κορπορατιστικού κοινωνικού κράτους, καθώς και στην Ιρλανδία, την Πολωνία, την Ουγγαρία και τη Σλοβενία. Η συμβολή των διαφορών της επαγγελματικής κατάστασης του ατόμου στη συνολική ανισότητα είναι περισσότερο σημαντική στη Φινλανδία και στο Βέλγιο (από τις χώρες της ΕΕ-15) και στη Ρουμανία και την Εσθονία (από τις χώρες που εντάχθηκαν τα τελευταία χρόνια στην ΕΕ). Ως προς το επίπεδο εκπαίδευσης του ατόμου, από τα στοιχεία προκύπτει ότι, όπως και στην περίπτωση του υπεύθυνου, η εκπαίδευση ερμηνεύει μεγαλύτερο μερίδιο της ανισότητας στην Πορτογαλία και τη Ρουμανία. Τέλος, όπως διαπιστώθηκε και το 2005, η ομαδοποίηση με βάση το φύλο του ατόμου σε καμία χώρα δεν ερμηνεύει παραπάνω από το 1% της συνολικής ανισότητας.[17]

17. Σε μεγάλο βαθμό αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι στη συγκεκριμένη ανάλυση το εισόδημα του κάθε ατόμου καθορίζεται από το συνολικό ισοδύναμο εισόδημα του νοικοκυριού (υιοθετώντας την υπόθεση ότι όλα μέλη του νοικοκυριού απολαμβάνουν το ίδιο επίπεδο ευημερίας) και όχι από το προσωπικό εισόδημα.

Συνοψίζοντας τα παραπάνω ευρήματα, διαπιστώνουμε ότι η ανάλυση με βάση τα εισοδήματα του 2007 έδειξε πως κανένα από τα βασικά πληθυσμιακά χαρακτηριστικά δεν μπορεί να ερμηνεύσει από μόνο του ένα σημαντικό ποσοστό της συνολικής ανισότητας, επιβεβαιώνοντας τα ευρήματα προηγούμενων μελετών.[18] Η ανισότητα σε όλα τα κράτη της ΕΕ οφείλεται κυρίως στη διασπορά των εισοδημάτων εντός της κάθε πληθυσμιακής ομάδας και όχι σε εισοδηματικές διαφορές μεταξύ των ομάδων. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει ότι οι πολιτικές για τη μείωση της συνολικής ανισότητας μέσω της άμβλυνσης των διαφορών μεταξύ συγκεκριμένων πληθυσμιακών ομάδων έχουν περιορισμένη αποτελεσματικότητα. Η ενίσχυση των χαμηλών εισοδημάτων, ανεξαρτήτως άλλων χαρακτηριστικών, μέσω παροχών και παρεμβάσεων καθολικής εμβέλειας, καταδεικνύεται ως ο πλέον αποτελεσματικός τρόπος για τη μείωση της ανισότητας.

18. Για τις σχετικές εκτιμήσεις που αφορούν τα προηγούμενα χρόνια βλ. Παπαθεοδώρου κ.ά. (2008), Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου (2005), Papatheodorou (2000), Μητράκος και Τσακλόγλου (2003) και Μητράκος (2005).

3. Η φτώχεια στην Ελλάδα

3.1 Μεθοδολογία και ορισμός δεδομένων

Για την ανάλυση της φτώχειας και τον υπολογισμό των σχετικών ποσοστών υιοθετείται ο ευρέως διαδεδομένος ορισμός σχετικής φτώχειας, σύμφωνα με τον οποίο φτωχό θεωρείται το νοικοκυριό (ή το άτομο) που το εισόδημά του είναι χαμηλότερο από το 60% του αντίστοιχου διάμεσου ισοδύναμου εισοδήματος της χώρας στην οποία ζει. Η υιοθέτηση αυτού του δείκτη δεν αντανακλά την υπεροχή του έναντι των άλλων εναλλακτικών δεικτών που έχουν προταθεί στη σχετική βιβλιογραφία.[19] Αντιθέτως, θα μπορούσε εύκολα να υποστηριχθεί ότι είναι ένας μάλλον αυθαίρετος δείκτης, χωρίς κάποια ισχυρή θεωρητική ή εμπειρική τεκμηρίωση.[20] Η επιλογή όμως του συγκεκριμένου δείκτη επιβλήθηκε από το γεγονός ότι είναι εύκολα κατανοητός, μπορεί να υπολογιστεί χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία με βάση τα διαθέσιμα δεδομένα (ή δεν απαιτεί τη συλλογή πολύπλοκων και πολυδάπανων δεδομένων) και αυξάνει τη συγκρισιμότητα των εκτιμήσεων με αυτές των επίσημων στατιστικών της ΕΕ, όπως και με την πλειονότητα των σχετικών μελετών που αφορούν τις χώρες της ΕΕ. Για την ουσιαστικότερη αποτίμηση και συγκριτική αξιολόγηση της φτώχειας στην Ελλάδα και την ΕΕ, γίνεται χρήση δύο επιπρόσθετων δεικτών: του χάσματος (ή βάθους) φτώχειας και

19. Υπάρχει μια πληθώρα ορισμών-δεικτών μέτρησης της φτώχειας που αντλούν το περιεχόμενό τους από διαφορετικά θεωρητικά παραδείγματα και οι οποίοι ασφαλώς δεν είναι αξιακά ουδέτεροι (βλ. Atkinson, 1983, 1998, Alcock, 1993, Gordon and Townsend, 2000, Piachaud, 1987, 1993, Ruggles, 1990, Townsend 1979, 1993). Συχνά οι ορισμοί αυτοί ομαδοποιούνται σε κατηγορίες, όπως αντικειμενικοί, υποκειμενικοί, απόλυτοι, σχετικοί κ.λπ., χωρίς όμως τα όρια των κατηγοριών αυτών να είναι πάντα απόλυτα διακριτά. Είναι προφανές ότι η επιλογή του δείκτη επηρεάζει σημαντικά τη μέτρηση και την αποτίμηση της φτώχειας με προφανείς επιπτώσεις στη διαδικασία χάραξης αλλά και αξιολόγησης των σχετικών πολιτικών.

20. Ο δείκτης αυτός βασίζεται στην αυθαίρετη υπόθεση ότι μπορούμε να θεωρήσουμε φτωχό ένα άτομο (ή νοικοκυριό) που το επίπεδο διαβίωσής του είναι χαμηλότερο από το μισό του μέσου όρου της κοινωνίας στην οποία ζει. Έτσι, αρχικά υπολογιζόταν ως το 50% του μέσου εισοδήματος ή της κατανάλωσης, αναλόγως με τα δεδομένα που χρησιμοποιούνταν κάθε φορά για τη μέτρηση του επιπέδου διαβίωσης και της φτώχειας. Επειδή όμως ο αριθμητικός μέσος είναι ιδιαίτερα ευαίσθητος στην ύπαρξη ακραίων τιμών στο δείγμα, υιοθετήθηκε αργότερα η διάμεσος αντί του μέσου. Λόγω της μορφής που έχουν οι κατανομές του εισοδήματος (αριστερόκυρτες), όπου παρατηρείται μεγαλύτερη συγκέντρωση πληθυσμού στα χαμηλά εισοδήματα, διαπιστώθηκε εμπειρικά ότι το 60% της διαμέσου δίνει παρόμοιες εκτιμήσεις με το 50% του μέσου. Για μια κριτική επισκόπηση του ορισμού αυτού βλ. Παπαθεοδώρου (2006, 2008).

της μακροχρόνιας φτώχειας. Το χάσμα φτώχειας υπολογίζεται ως ο λόγος της απόστασης του διάμεσου εισοδήματος των φτωχών από το όριο φτώχειας προς το όριο φτώχειας. Η μακροχρόνια φτώχεια ορίζεται ως το ποσοστό του πληθυσμού που παρέμεινε κάτω από το όριο φτώχειας τουλάχιστον κατά τα 2 από τα 3 τελευταία χρόνια.

Οι εκτιμήσεις που παρουσιάζονται στην ενότητα αυτή αξιοποιούν τις ίδιες πηγές δεδομένων με αυτές των αναλύσεων για την οικονομική ανισότητα οι οποίες προηγήθηκαν, δηλαδή τα μικροδεδομένα των ερευνών ECHP και EU-SILC. Πρόσθετες πληροφορίες και εκτιμήσεις για συγκεκριμένα μακροοικονομικά μεγέθη και δείκτες (όπως το ΑΕΠ, οι κοινωνικές δαπάνες και η ανεργία) που παρουσιάζονται στην Ενότητα 3.3, καθώς και για τη μακροχρόνια φτώχεια, η οποία αναλύεται στην Ενότητα 3.2, προέρχονται από την Eurostat (http://epp.eurostat.ec.europa.eu).

3.2 Η φτώχεια στην Ελλάδα και την ΕΕ: Διαχρονικές τάσεις και συγκρίσεις

Στον Πίνακα 3.1 παρουσιάζονται εκτιμήσεις του κινδύνου και του χάσματος φτώχειας, καθώς και της μακροχρόνιας φτώχειας, στις χώρες της ΕΕ με βάση τα στοιχεία της έρευνας EU-SILC του 2008 (που αφορά τα εισοδήματα του 2007). Οι διαφοροποιήσεις ως προς τη φτώχεια που παρατηρούνται μεταξύ των χωρών της ΕΕ και των καθεστώτων ευημερίας επιβεβαιώνουν τα ερευνητικά ευρήματα που αναφέρονται σε προηγούμενα χρόνια.[21] Οι χώρες με σοσιαλδημοκρατικό καθεστώς ευημερίας είναι αυτές που εμφανίζουν τα χαμηλότερα ποσοστά φτώχειας στην ΕΕ-15, και ακολουθούν οι χώρες που έχουν αναπτύξει συντηρητικό-κορπορατιστικό προνοιακό καθεστώς. Υψηλά ποσοστά φτώχειας παρουσιάζουν οι χώρες με φιλελεύθερο κοινωνικό κράτος και οι χώρες της νοτίου Ευρώπης. Σε σχέση όμως με τα στοιχεία που αναφέρονται στην έρευνα του 2006, τα δεδομένα του 2008 δείχνουν μικρότερες διαφορές ως προς το επίπεδο φτώχειας μεταξύ των χωρών που ανήκουν στο σοσιαλδημοκρατικό, το συντηρητικό-κορπορατιστικό και το φιλελεύθερο προνοιακό καθεστώς. Αυτό οφείλεται κυρίως στο ότι αυξήθηκε το ποσοστό φτώχειας στις χώρες του σοσιαλδημοκρατικού καθεστώτος και στη Γερμανία, όπως και στο ότι μειώθηκε ο κίνδυνος φτώχειας στην Ιρλανδία. Στην Ελλάδα το ποσοστό φτώχειας το 2007 έμεινε ουσιαστικά αμετάβλητο (σε σχέση με το 2005)· έτσι, παραμένει η χώρα με το υψηλότερο ποσοστό φτώχειας στην ΕΕ-15.[22] Σε ό,τι αφορά τα νέα μέλη, εντυπωσιακή είναι κατά την περίοδο 2005-2007 η άνοδος του ποσοστού φτώχειας στη Βουλγαρία (από 14% σε 21,4%), ενώ σημαντική αύξηση της φτώχειας καταγράφεται επίσης στη Ρουμανία και τη Λετονία. Αντίθετα, σημαντική μείωση του ποσοστού φτώχειας παρατηρείται στην Ουγγαρία και την Πολωνία. Η Λετονία πάντως παραμένει και το 2007 η χώρα με το υψηλότερο ποσοστό φτώχειας στην ΕΕ-27 (25,6%).

Παρατηρώντας κανείς τις εκτιμήσεις για το χάσμα φτώχειας στην ΕΕ-15, ιδιαίτερη αίσθηση προξενεί η αύξηση του συγκεκριμένου δείκτη στη Γερμανία το διάστημα 2005-2007

21. Βλ. Παπαθεοδώρου κ.ά. (2008) και Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου (2004, 2005).

22. Αξίζει να σημειωθεί ότι το 2007 το όριο φτώχειας στην Ελλάδα (σε μονομελές νοικοκυριό) είχε εκτιμηθεί στα 6.480 ευρώ ετησίως (ή 540 ευρώ μηνιαίως).

Πίνακας 3.1: Ποσοστό φτώχειας, χάσμα φτώχειας και μακροχρόνια φτώχεια στις χώρες της ΕΕ-27, 2008 (εισοδήματα 2007)

		Τύπος κοινωνικού κράτους	Χώρα	Ποσοστό φτώχειας	Χάσμα φτώχειας	Μακροχρόνια φτώχεια
ΕΕ-27	ΕΕ-15	Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	11,8	18,0	5,0
			Σουηδία	12,2	18,3	-
			Φινλανδία	13,6	15,9	8,0
			Ολλανδία	10,6	15,5	6,0
		Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	12,4	15,3	5,0
			Βέλγιο	14,7	17,2	8,0
			Γερμανία	15,3	22,5	9,0
			Γαλλία	13,0	18,0	7,0
			Λουξεμβούργο	13,4	16,6	9,0
		Φιλελεύθερο	Μ. Βρετανία	19,0	21,1	11,0
			Ιρλανδία	15,5	18,7	13,0
		Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	18,7	23,0	15,0
			Ισπανία	19,6	23,5	10,0
			Ελλάδα	20,1	24,7	14,0
			Πορτογαλία	18,5	23,2	15,0
		Νέα μέλη	Ρουμανία	23,4	32,5	-
			Βουλγαρία	21,4	27,0	-
			Εσθονία	19,5	20,3	-
			Ουγγαρία	12,4	17,2	-
			Λιθουανία	20,0	25,7	-
			Λετονία	25,6	28,6	-
			Πολωνία	16,9	20,6	-
			Σλοβακία	10,9	18,1	-
			Σλοβενία	11,6	18,3	-
			Τσεχία	9,1	18,5	-
			Μάλτα	15,0	18,0	-
			Κύπρος	16,3	16,5	-

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB και της Eurostat (http://epp.eurostat.ec.europa.eu, ημερ. πρόσβασης: 5/3/2010)

Σημείωση: Για τη μακροχρόνια φτώχεια τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία είναι για τη Μ. Βρετανία το 2000, για την Ιρλανδία, την Ελλάδα και την Πορτογαλία το 2001, για την Ολλανδία το 2003, για τη Γερμανία το 2004, και για τη Δανία, τη Φινλανδία, την Αυστρία, το Βέλγιο, τη Γαλλία, το Λουξεμβούργο, την Ιταλία και την Ισπανία το 2007.

(από 19,6% σε 22,5%). Εκτός δηλαδή από τη σημαντική αύξηση του ποσοστού των φτωχών στη χώρα από 12,3% σε 15,3% σε δύο μόλις χρόνια, παρατηρείται επιπλέον επιδείνωση του μέσου επιπέδου διαβίωσης των φτωχών. Το γεγονός αυτό φανερώνει τις δυσμενείς επιπτώσεις που είχαν στη διανομή του εισοδήματος τόσο οι πολιτικές λιτότητας και δημοσιονομικής πειθαρχίας όσο και οι σημαντικές αναμορφώσεις του συστήματος κοινωνικής προστασίας (κυρίως στις πολιτικές απασχόλησης και στην ασφάλιση) που έλαβαν χώρα στη Γερμανία τα τελευταία χρόνια. Σημαντική μείωση του εισοδήματος των φτωχών παρατηρείται επίσης και στη Δανία. Αναφορικά με τα νέα μέλη της ΕΕ, αύξηση στο χάσμα φτώ-

χειας κατά το διάστημα 2005-2007 παρατηρείται στη Ρουμανία, τη Βουλγαρία και την Πολωνία. Στην Ελλάδα το χάσμα φτώχειας παρέμεινε σχεδόν αμετάβλητο στο 24,7%· αυτό σημαίνει ότι το 50% των φτωχών είχαν το 2007 ετήσιο εισόδημα μικρότερο του 75,3% του ορίου φτώχειας, δηλαδή μικρότερο του ισοδύναμου εισοδήματος των 4.879 ευρώ ετησίως (ή 407 ευρώ μηνιαίως) ενός μονομελούς νοικοκυριού.

Τέλος, αναφορικά με τη μακροχρόνια φτώχεια στην ΕΕ, οι σχετικές εκτιμήσεις επιβεβαιώνουν τις διαφοροποιήσεις μεταξύ χωρών και καθεστώτων ευημερίας που έχουν προκύψει και στην ανάλυση του κινδύνου φτώχειας. Οι χώρες της ΕΕ-15 που έχουν μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας εμφανίζουν και τα υψηλότερα ποσοστά μακροχρόνιας φτώχειας. Τη χαμηλότερη μακροχρόνια φτώχεια εμφανίζουν οι χώρες με σοσιαλδημοκρατικό και συντηρητικό-κορπορατιστικό κοινωνικό κράτος. Την υψηλότερη μακροχρόνια φτώχεια παρουσιάζουν οι χώρες της νοτίου Ευρώπης και οι χώρες με φιλελεύθερο προνοιακό καθεστώς. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει την αδυναμία των χωρών αυτών (μέσω των θεσμών της αγοράς ή/και του συστήματος κοινωνικής προστασίας) να αντιμετωπίσουν τη φτώχεια σε σημαντικά τμήματα του πληθυσμού τα οποία διαβιώνουν σε συνθήκες χαμηλότερες του ορίου φτώχειας για μεγάλα χρονικά διαστήματα (ή μονίμως). Η Πορτογαλία και η Ιταλία είναι οι χώρες με το υψηλότερο ποσοστό μακροχρόνιας φτώχειας (15%). Αυτό σημαίνει ότι η πλειοψηφία των φτωχών στις χώρες αυτές βρίσκεται σε αυτή την κατάσταση για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Εστιάζοντας στην Ελλάδα θα διαπιστώσουμε ότι τα στοιχεία του 2008 επιβεβαιώνουν τη δυσμενή θέση της χώρας ως προς τη φτώχεια: η χώρα μας έχει τα υψηλότερα ποσοστά φτώχειας και μακροχρόνιας φτώχειας, όπως και το μεγαλύτερο χάσμα φτώχειας μεταξύ των χωρών της ΕΕ-15. Επίσης, εμφανίζει έναν από τους μεγαλύτερους κινδύνους φτώχειας και ποσοστό μακροχρόνιας φτώχειας στην ΕΕ-27.

Στον Πίνακα 3.2 μπορούμε να παρατηρήσουμε την ποσοστιαία μεταβολή στον κίνδυνο φτώχειας και στο χάσμα φτώχειας με βάση τα δεδομένα των ερευνών ECHP και EU-SILC της περιόδου 1995-2008.[23] Ιδιαίτερα εντυπωσιακή είναι η αύξηση που εμφανίζουν τα ποσοστά φτώχειας της Σουηδίας και της Φινλανδίας (53,1% και 69,5% αντίστοιχα). Αύξηση στη φτώχεια παρουσιάζει και η Δανία, η οποία επίσης είναι αντιπροσωπευτική χώρα του σοσιαλδημοκρατικού καθεστώτος. Την αντίστοιχη περίοδο, μεταξύ των νέων μελών της ΕΕ-27, σημαντική αύξηση στο ποσοστό φτώχειας εμφανίζουν η Ουγγαρία, η Λιθουανία και η Βουλγαρία. Αντίθετα, μεγαλύτερη μείωση της ανισότητας καταγράφεται στην Εσθονία και την Πολωνία. Μεταξύ των χωρών της ΕΕ-15, τη μεγαλύτερη μείωση του κινδύνου φτώχειας κατά την περίοδο 1994-2007 παρουσιάζουν η Πορτογαλία, η Γαλλία και η Ιρλανδία. Αναφορικά με το χάσμα φτώχειας, πολύ σημαντική είναι η αύξηση που παρατηρείται στη Δανία, την Ιρλανδία και τη Ρουμανία, ενώ μεγάλη μείωση καταγράφεται στην Ολλανδία και την Ουγγαρία.

Οι εκτιμήσεις για τη φτώχεια σε δύο έτη παρέχουν κάποιες ενδείξεις αλλά δεν αποτελούν ασφαλές μέτρο αποτύπωσης της εξέλιξης του φαινομένου για ολόκληρη την περίοδο με-

23. Όπως αναφέρεται και στον Πίνακα 3.2, οι εκτιμήσεις της διαχρονικής μεταβολής των δεικτών της φτώχειας δεν αφορούν όλες τις χώρες για το διάστημα 1995-2008 (εισοδήματα 1994-2007). Σε πολλές από αυτές τα διαθέσιμα στοιχεία αντιστοιχούν σε μικρότερες χρονικές περιόδους.

Πίνακας 3.2: Ποσοστιαία μεταβολή της φτώχειας και του χάσματος φτώχειας στις χώρες της ΕΕ-27, 1995-2008 (εισοδήματα 1994-2007)

		Τύπος κοινωνικού κράτους	Χώρα	Ποσοστό φτώχειας	Χάσμα φτώχειας
ΕΕ-27	ΕΕ-15	Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	15,6	38,3
			Σουηδία	53,1	7,5
			Φινλανδία	69,5	6,2
			Ολλανδία	-6,6	-42,8
		Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	-7,5	-23,6
			Βέλγιο	-7,4	-18,3
			Γερμανία	4,5	-22,4
			Γαλλία	-16,2	-5,3
			Λουξεμβούργο	1,7	-12,6
		Φιλελεύθερο	Μ. Βρετανία	-5,0	-4,3
			Ιρλανδία	-16,6	33,7
		Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	-8,4	-11,5
			Ισπανία	3,5	-1,9
			Ελλάδα	-6,3	-22,8
			Πορτογαλία	-19,6	-17,2
		Νέα μέλη	Ρουμανία	25,7	47,7
			Βουλγαρία	39,0	28,8
			Εσθονία	-31,2	-18,8
			Ουγγαρία	81,7	-47,8
			Λιθουανία	50,5	11,9
			Λετονία	5,5	24,5
			Πολωνία	-32,1	-6,6
			Σλοβακία	-10,7	-21,1
			Σλοβενία	-17,7	-3,7
			Τσεχία	13,2	15,4
			Μάλτα	8,9	5,9
			Κύπρος	8,9	-31,1

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB και της Eurostat (http://epp.eurostat.ec.europa.eu, ημερ. πρόσβασης: 5/3/2010)

Σημείωση: Δανία: 2001-2008 (χάσμα φτώχειας), Σουηδία: 1997-2008 (ποσοστό φτώχειας), 2001-2008 (χάσμα φτώχειας), Φινλανδία: 1996-2008 (ποσοστό φτώχειας και χάσμα φτώχειας), Ρουμανία, Βουλγαρία, Εσθονία, Ουγγαρία, Λιθουανία, Λετονία, Πολωνία, Σλοβενία, Μάλτα: 2000-2008 (ποσοστό φτώχειας και χάσμα φτώχειας), Σλοβακία: 2005-2008 (ποσοστό φτώχειας και χάσμα φτώχειας), Τσεχία: 2001-2008 (ποσοστό φτώχειας και χάσμα φτώχειας), Κύπρος: 2003-2008 (ποσοστό φτώχειας), 1997-2008 (χάσμα φτώχειας).

ταξύ αυτών των δύο ετών. Επικεντρώνοντας την ανάλυση στην Ελλάδα, στο Διάγραμμα 3.1 παρουσιάζονται εκτιμήσεις για την εξέλιξη του ποσοστού φτώχειας και του χάσματος φτώχειας στη χώρα την περίοδο 1994-2007. Μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι στο διάστημα αυτό το ποσοστό του πληθυσμού που βρίσκεται κάτω από το όριο φτώχειας στη χώρα παρέμεινε σχεδόν αμετάβλητο, με μικρές διακυμάνσεις που δεν επιτρέπουν όμως τη διαπίστωση κάποιας σαφούς τάσης. Μικρή μείωση της φτώχειας παρατηρείται την περίοδο 1999-2001 και την περίοδο 2003-2005. Ωστόσο, οι εκτιμήσεις αυτές ενδέχεται να υποεκτιμούν το πραγματικό μέγεθος της ανισότητας και της φτώχειας στη χώρα εξαιτίας της υποαντι-

Διάγραμμα 3.1: Ποσοστό φτώχειας και χάσμα φτώχειας στην Ελλάδα, 1995-2008 (εισοδήματα 1994-2007)

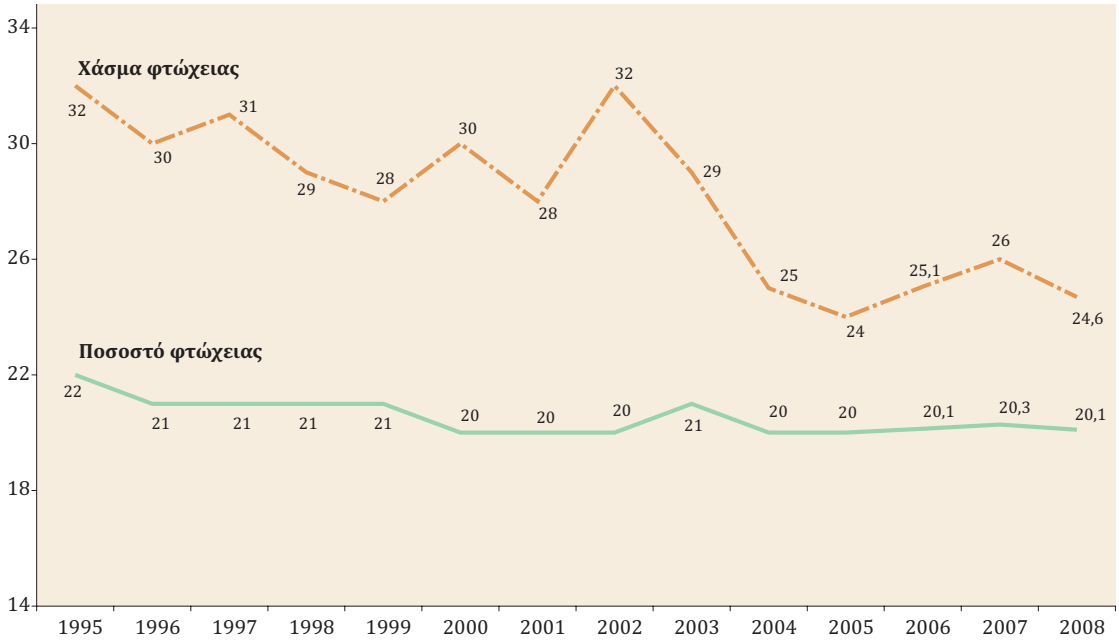

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων των ερευνών ECHP, EU-SILC-UDB και της Eurostat (http://epp.eurostat.ec.europa.eu, ημερ. πρόσβασης: 5/3/2010)

προσώπευσης του αριθμού των μεταναστών στο δείγμα.[24] Αναφορικά με το χάσμα φτώχειας στην Ελλάδα, αυτό εμφανίζεται μειωμένο κατά 21,7% το 2008 σε σχέση με το 1995. Η μεταβλητή αυτή παρουσίασε εντονότερες διακυμάνσεις από αυτές του ποσοστού φτώχειας την ίδια περίοδο, γεγονός που επίσης δεν μας επιτρέπει να κάνουμε ασφαλείς προβλέψεις για την τάση του βάθους της φτώχειας στη χώρα. Αξίζει να σημειωθεί ότι σημαντική μείωση παρουσιάζει το χάσμα φτώχειας την περίοδο 2002-2005, τάση όμως που αντιστρέφεται το διάστημα 2005-2007, όταν ο δείκτης παρουσίασε μικρή αύξηση.

Στις περισσότερες αναλύσεις, όπως και σε αυτή που προηγήθηκε, η σύγκριση των ποσοστών σχετικής φτώχειας, ιδιαίτερα μεταξύ των χωρών της ΕΕ, στηρίζεται σε εθνικά όρια φτώχειας. Το ποσοστό των φτωχών δηλαδή υπολογίζεται με βάση τη γραμμή φτώχειας που προκύπτει από τη διανομή του εισοδήματος σε κάθε χώρα. Όπως όμως έχει επισημανθεί σε άλλες μελέτες, η σύγκριση αυτή συσκοτίζει τις πραγματικές διαφορές στο επίπεδο διαβίωσης μεταξύ των κατοίκων που ζουν σε διαφορετικές χώρες.[25] Στον Πίνακα 3.3 παρουσιάζονται

24. Βλ. Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου (2005) και Παπαθεοδώρου κ.ά. (2008). Οι εκτιμήσεις για την περίοδο 1995-2002 βασίζονται σε δεδομένα της έρευνας ECHP. Το δείγμα της έρευνας αυτής επιλέχθηκε το 1994 και βασίστηκε στα δεδομένα της απογραφής του 1991. Η έρευνα επαναλήφθηκε στο ίδιο δείγμα νοικοκυριών μέχρι το 2002 (για την Ελλάδα). Την περίοδο όμως 1994-2002 έχουμε σημαντική αύξηση των μεταναστών στην χώρα. Παρά τις σχετικές σταθμίσεις των δεδομένων, σημαντικά τμήματα των μεταναστών, οι οποίοι αποτελούν τα φτωχότερα τμήματα του πληθυσμού, ενδεχομένως να υποαντιπροσωπεύονταν στο δείγμα (ιδιαίτερα κατά τα τελευταία χρόνια πραγματοποίησης της έρευνας).

25. Βλ. Παπαθεοδώρου (2006, 2008), Παπαθεοδώρου κ.ά. (2008) και Atkinson (1998).

Πίνακας 3.3: Ποσοστό φτώχειας στις χώρες της ΕΕ-27 σύμφωνα με τις εθνικές γραμμές φτώχειας καθώς και με τη γραμμή φτώχειας της Ελλάδας και της Δανίας, 2008 (εισοδήματα 2007)

		Τύπος κοινωνικού κράτους	Χώρα	Εθνικές γραμμές φτώχειας	Γραμμή φτώχειας Ελλάδας	Γραμμή φτώχειας Δανίας
ΕΕ-27	ΕΕ-15	Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	11,8	4,0	11,8
			Σουηδία	12,2	4,2	13,2
			Φινλανδία	13,6	3,5	15,3
			Ολλανδία	10,6	2,9	8,8
		Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	12,4	2,7	11,8
			Βέλγιο	14,7	5,0	18,3
			Γερμανία	15,3	5,5	14,6
			Γαλλία	13,0	-	-
			Λουξεμβούργο	13,4	0,6	2,3
		Φιλελεύθερο	Μ. Βρετανία	19,0	5,6	15,5
			Ιρλανδία	15,5	2,6	10,5
		Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	18,7	10,4	24,8
			Ισπανία	19,6	13,6	29,1
			Ελλάδα	20,1	20,1	37,9
			Πορτογαλία	18,5	30,5	53,6
		Νέα μέλη	Ρουμανία	23,4	89,5	96,1
			Βουλγαρία	21,4	69,4	87,5
			Εσθονία	19,5	43,1	68,7
			Ουγγαρία	12,4	58,9	85,9
			Λιθουανία	20,0	51,3	74,7
			Λετονία	25,6	51,5	71,5
			Πολωνία	16,9	55,4	78,5
			Σλοβακία	10,9	54,5	85,3
			Σλοβενία	11,6	6,9	21,4
			Τσεχία	9,1	22,2	58,2
			Μάλτα	15,0	-	-
			Κύπρος	16,3	2,7	11,8

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB και της Eurostat (http://epp.eurostat.ec.europa.eu, ημερ. πρόσβασης: 5/3/2010)

Σημείωση: Για τον υπολογισμό των ποσοστών φτώχειας σύμφωνα με τις γραμμές φτώχειας της Ελλάδας και της Δανίας, τα εισοδήματα κάθε χώρας σταθμίστηκαν με βάση την ισοτιμία της αγοραστικής τους δύναμης (χρησιμοποιήθηκαν τιμές PPS).

συγκρίσιμες εκτιμήσεις του ποσοστού φτώχειας στις χώρες της ΕΕ υιοθετώντας κοινά όρια φτώχειας με βάση τα μικροδεδομένα της έρευνας του 2008. Συγκεκριμένα, εκτός από τις εθνικές γραμμές φτώχειας, παρέχονται εκτιμήσεις του ποσοστού φτώχειας με βάση το όριο φτώχειας της Δανίας και της Ελλάδας.[26] Παρατηρούμε ότι οι διαφορές μεταξύ των χωρών της ΕΕ ως προς το ποσοστό του πληθυσμού που ζει κάτω από το όριο φτώ-

26. Για τον υπολογισμό των ποσοστών φτώχειας με βάση κοινά όρια φτώχειας, τα εισοδήματα στις χώρες της ΕΕ εκφράστηκαν σε μονάδες αγοραστικής δύναμης (PPS).

χειας είναι πολύ πιο έντονες όταν η σύγκριση βασιστεί σε κοινά όρια φτώχειας.[27] Έτσι, για το 2007 διαπιστώνεται ότι, με βάση τη γραμμή φτώχειας της Ελλάδας, λιγότερο από το 3% του πληθυσμού στην Ολλανδία, στην Αυστρία και στο Λουξεμβούργο έχουν επίπεδο διαβίωσης αντίστοιχο με το 20% του φτωχότερου πληθυσμού στην Ελλάδα. Με εξαίρεση τις χώρες της νοτίου Ευρώπης, στις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ-15 το αντίστοιχο ποσοστό φτώχειας είναι μικρότερο του 6%. Στην περίπτωση που η σύγκριση βασιστεί στη γραμμή φτώχειας της Δανίας, τότε στην Ελλάδα το ποσοστό φτώχειας ανέρχεται στο 37,9% και στην Πορτογαλία στο 53,6% (τα αντίστοιχα ποσοστά για το 2005 ήταν 40,9% και 57,1%). Δηλαδή τα 2/5 περίπου του πληθυσμού στην Ελλάδα διαβίωνε το 2007 σε συνθήκες αντίστοιχες με αυτές του φτωχότερου μόλις 2,3% του Λουξεμβούργου, 8,8% της Ολλανδίας και 11,8% της Δανίας. Σε πολλά δε νέα μέλη της ΕΕ-27 (με εξαίρεση την Κύπρο, την Τσεχία και τη Σλοβενία) το αντίστοιχο ποσοστό φτώχειας υπερβαίνει το 80%. Οι έντονες αυτές διαφοροποιήσεις εγείρουν σημαντικά ερωτήματα ως προς την καταλληλότητα των εθνικών γραμμών φτώχειας στη συγκριτική διερεύνηση και αξιολόγηση της φτώχειας μεταξύ χωρών, και ιδιαίτερα στο πλαίσιο της ΕΕ.

3.3 Επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων, της οικονομικής μεγέθυνσης και της ανεργίας στη φτώχεια

Στον δημόσιο και ακαδημαϊκό διάλογο, για την κατανόηση και την ερμηνεία των διαφορών μεταξύ των χωρών ως προς τη φτώχεια, γίνεται συχνά αναφορά στο επίπεδο της οικονομικής μεγέθυνσης και ανάπτυξης, στο σύστημα κοινωνικής προστασίας και, ασφαλώς, στην αγορά εργασίας και την ανεργία. Στην ενότητα αυτή θα διερευνήσουμε την επίδραση αυτών των παραγόντων στη φτώχεια στην Ελλάδα και στις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ.[28]

Σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της διανομής του εισοδήματος και, κατά συνέπεια, της φτώχειας σε μια χώρα παίζει το σύστημα κοινωνικής προστασίας. Όπως έχει επισημανθεί σε προηγούμενες εργασίες, η διάρθρωση και το ύψος των κοινωνικών μεταβιβάσεων αποτελούν κρίσιμο παράγοντα στην κατανόηση των διαφορών στο επίπεδο της ανισότητας και της φτώχειας μεταξύ των χωρών.[29] Στην ενότητα αυτή διερευνάται αρχικά η επίδραση που έχουν οι κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα στο ποσοστό του πληθυσμού που βρίσκεται κάτω από το όριο φτώχειας στις χώρες της ΕΕ.[30] Για την ανάγκη της ανάλυσης διακρίνουμε τις κοινωνικές μεταβιβάσεις σε «συντάξεις» και «λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις». Στις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις περιλαμβάνονται τα διάφορα επιδόματα, όπως οικογενεια-

27. Τα αποτελέσματα αυτά επιβεβαιώνουν τα ευρήματα αντίστοιχων ερευνών για την Ελλάδα (βλ. Παπαθεοδώρου 2006, 2008 και Παπαθεοδώρου κ.ά., 2008).

28. Για μια πιο αναλυτική διερεύνηση με τη χρήση οικονομετρικών τεχνικών βλ. Δαφέρμος και Παπαθεοδώρου (2010).

29. Βλ. μεταξύ άλλων Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου (2004, 2005), Papatheodorou and Petmesidou (2006), Παπαθεοδώρου (2006, 2008), Heady et al. (2001) και Guio (2005).

30. Είναι προφανές ότι σημαντικό μέγεθος των παροχών είναι σε είδος (π.χ. στον τομέα της εκπαίδευσης και της περίθαλψης, που έχουν σημαντική επίπτωση στο επίπεδο διαβίωσης ενός πληθυσμού). Οι διαφορές στις παροχές σε είδος ενδέχεται να αμβλύνουν ή να οξύνουν τις παρατηρούμενες διαφορές στο επίπεδο διαβίωσης μεταξύ των χωρών, ιδιαίτερα των φτωχότερων τμημάτων του πληθυσμού.

Διάγραμμα 3.2: Ποσοστό φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, ΕΕ-15, 2008 (εισοδήματα 2007)

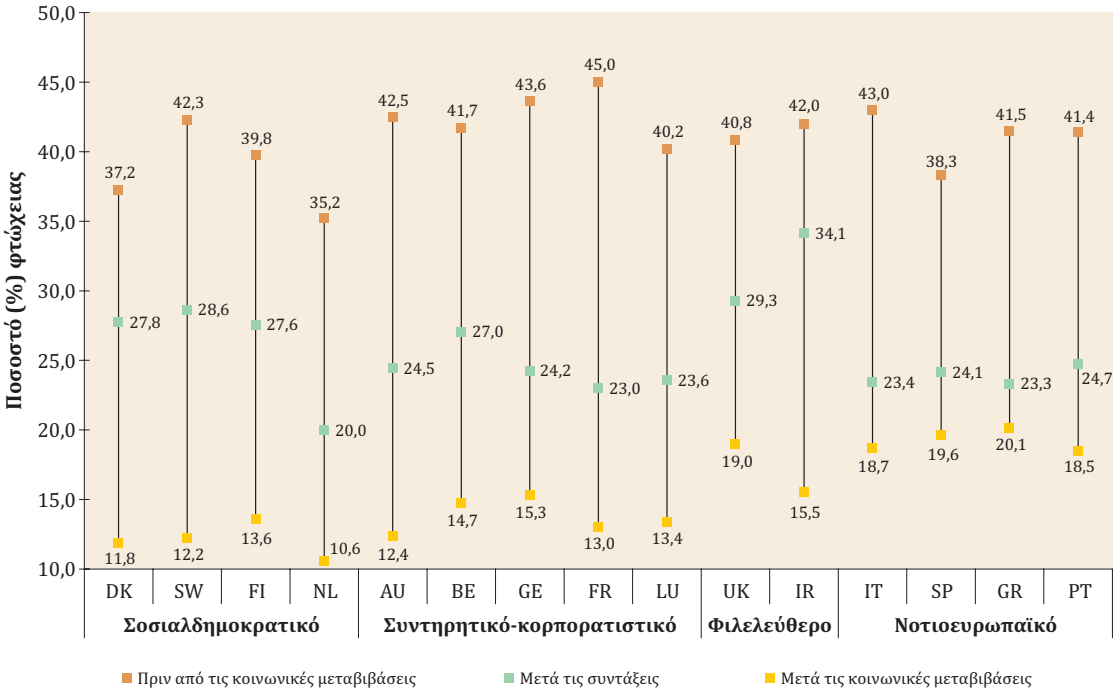

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB και της Eurostat (http://epp.eurostat.ec.europa.eu, ημερ. πρόσβασης: 5/3/2010)

κά, στεγαστικά, αναπηρίας, ανεργίας, κοινωνικής αρωγής.

Στο Διάγραμμα 3.2, αξιοποιώντας τα πλέον πρόσφατα διαθέσιμα δεδομένα, παρουσιάζονται εκτιμήσεις για τα ποσοστά φτώχειας στις χώρες της ΕΕ-15 που αφορούν το διαθέσιμο εισόδημα πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, μετά τις συντάξεις και μετά τις συνολικές κοινωνικές μεταβιβάσεις.[31] Μπορεί εύκολα να παρατηρήσει κανείς ότι στην ΕΕ-15 τα ποσοστά φτώχειας για τα εισοδήματα πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις δεν παρουσιάζουν εξίσου σημαντικές διαφορές μεταξύ των χωρών σε σύγκριση με τις διαφορές που προκύπτουν στα ποσοστά φτώχειας για τα εισοδήματα μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις. Αντίστοιχη εικόνα προκύπτει και για τις περισσότερες από τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ-27, με εξαίρεση ίσως τη Ρουμανία, την Ουγγαρία και την Κύπρο (βλ. Παράρτημα). Είναι ενδεικτικό ότι για τα εισοδήματα πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις η Ελλάδα παρουσιάζει μικρότερο ποσοστό φτώχειας σε σχέση με τη Γερμανία, την Αυστρία, τη Σουηδία, το Βέλγιο, την Ιρλανδία και την Ιταλία.

Μετά τις συντάξεις τα ποσοστά φτώχειας μειώνονται σημαντικά στις χώρες της νοτίου Ευρώπης, ενώ μικρότερη είναι η αντίστοιχη μείωση στις τρεις αντιπροσωπευτικές χώρες του σοσιαλδημοκρατικού καθεστώτος και στην Ιρλανδία. Μάλιστα, τα ποσοστά φτώχειας για τα εισοδήματα μετά τις συντάξεις (αλλά πριν από τις υπόλοιπες μεταβιβάσεις) είναι χαμηλότερα στις τέσσερις νοτιοευρωπαϊκές χώρες από τα

31. Στο Παράρτημα παρατίθεται και ο αντίστοιχος πίνακας με τα στοιχεία που αφορούν τα νέα μέλη της ΕΕ, καθώς και τα ποσοστά φτώχειας πριν από τις συντάξεις και μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις.

αντίστοιχα ποσοστά της Δανίας, της Σουηδίας και της Φινλανδίας. Είναι χαρακτηριστικό επίσης ότι η Ελλάδα παρουσιάζει το τρίτο χαμηλότερο ποσοστό φτώχειας μετά τις συντάξεις (23,3%) στην ΕΕ-15 και ένα από τα χαμηλότερα στην ΕΕ-27. Με την επίδραση όμως και των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων η εικόνα αλλάζει σημαντικά. Στο σύνολό τους οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις εμφανίζουν μεγαλύτερη μείωση της φτώχειας τόσο στις χώρες που έχουν αναπτύξει σοσιαλδημοκρατικό κοινωνικό κράτος όσο και στις χώρες με συντηρητικό-κορπορατιστικό καθεστώς. Σημαντική επίσης είναι η μείωση που επιφέρουν στο ποσοστό φτώχειας στην Ιρλανδία καθώς και σε ορισμένα από τα νέα μέλη της ΕΕ, όπως είναι η Ουγγαρία, η Σλοβενία και η Τσεχία. Τη μικρότερη επίδραση στη μείωση της φτώχειας εμφανίζουν οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις στις χώρες της νοτίου Ευρώπης. Αυτό εξηγεί σε πολύ μεγάλο βαθμό γιατί οι συγκεκριμένες χώρες παρουσιάζουν και τα υψηλότερα ποσοστά φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις.

Στον Πίνακα 3.4 μπορούμε να δούμε την ποσοστιαία μεταβολή στη φτώχεια πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις. Σε αυτό το σημείο πρέπει να επισημάνουμε ότι οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις επιφέρουν μεγάλη μείωση στα ποσοστά φτώχειας στις χώρες με σοσιαλδημοκρατικό κοινωνικό κράτος. Ωστόσο, είναι ενδεικτικό ότι αυτή η ποσοστιαία μείωση είναι σε όλες αυτές τις χώρες μικρότερη το 2007 συγκρινόμενη με την αντίστοιχη του 2005. Το γεγονός αυτό αντανακλά τις αλλαγές που έχουν συμβεί στα συστήματα κοινωνικής προστασίας των συγκεκριμένων χωρών, με τη σταδιακή αποδυνάμωση του ρόλου των κοινωνικών μεταβιβάσεων. Όπως έχει επισημανθεί και σε άλλες μελέτες, από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 διαπιστώνεται μία τάση σύγκλισης των συστημάτων κοινωνικής προστασίας των χωρών της ΕΕ-15. Ενδεικτικό στοιχείο αυτής της σύγκλισης είναι και το ότι αποδυναμώνεται ο αναδιανεμητικός χαρακτήρας των συστημάτων κοινωνικής προστασίας των χωρών με σοσιαλδημοκρατικό καθεστώς, προσεγγίζοντας τα αντίστοιχα συστήματα των χωρών με συντηρητικό-κορπορατιστικό καθεστώς.[32] Από τα στοιχεία του Πίνακα 3.4 προκύπτει ακόμη ότι οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις έχουν σημαντική επίδραση στη μείωση της φτώχειας και στην Ιρλανδία, την Ουγγαρία και τη Σλοβενία.

Η Ελλάδα είναι η χώρα όπου οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις είναι ουσιαστικά ανύπαρκτες και έχουν με διαφορά τη μικρότερη επίδραση στη μείωση φτώχειας μεταξύ όλων των χωρών της ΕΕ-27. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει τις δομικές αδυναμίες του συστήματος κοινωνικής προστασίας και των κοινωνικών μεταβιβάσεων της Ελλάδας. Η αύξηση των κοινωνικών δαπανών στη χώρα την τελευταία δεκαετία δεν μπόρεσε να βελτιώσει την αποτελεσματικότητα των κοινωνικών μεταβιβάσεων στην αντιμετώπιση της φτώχειας.[33]

Προκειμένου να διερευνηθεί περαιτέρω η επίδραση των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων, παραθέτουμε ένα διάγραμμα ζεύγους σημείων για τη σχέση μεταξύ φτώχειας και λοιπών μεταβιβάσεων. Στο Διάγραμμα 3.3 μπορούμε να διαπιστώσουμε την προφανή αρνητική σχέση μεταξύ της φτώχειας και των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα ως ποσοστό (%) του ΑΕΠ, και κατά συνέπεια πόσο σημαντικό είναι το ύψος των κοινωνικών μεταβιβάσεων στη διαμόρφωση του ποσοστού φτώχειας μιας χώρας. Μπορούμε επίσης να

32. Βλ. Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου (2004, 2005).

33. Βλ. Papatheodorou (2009).

Πίνακας 3.4: Ποσοστιαία μεταβολή της φτώχειας στις χώρες της ΕΕ-27 πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, 2008 (εισοδήματα 2007)

		Τύπος κοινωνικού κράτους	Χώρα	Λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις (εκτός συντάξεων)	Μόνο συντάξεις	Συνολικές κοινωνικές μεταβιβάσεις
ΕΕ-27	ΕΕ-15	Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	-35,3	-25,3	-68,2
			Σουηδία	-34,9	-32,3	-71,0
			Φινλανδία	-31,8	-30,8	-65,9
			Ολλανδία	-23,5	-43,2	-69,9
		Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	-27,8	-42,5	-70,9
			Βέλγιο	-27,7	-35,2	-64,7
			Γερμανία	-19,7	-44,5	-65,0
			Γαλλία	-	-48,9	-71,1
			Λουξεμβούργο	-23,3	-41,4	-66,7
		Φιλελεύθερο	Μ. Βρετανία	-20,9	-28,3	-53,5
			Ιρλανδία	-40,4	-18,7	-63,0
		Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	-10,8	-45,5	-56,6
			Ισπανία	-11,2	-37,0	-48,7
			Ελλάδα	-6,4	-43,9	-51,5
			Πορτογαλία	-13,8	-40,2	-55,4
		Νέα μέλη	Ρουμανία	-14,7	-36,1	-51,4
			Βουλγαρία	-11,7	-32,3	-46,6
			Εσθονία	-14,6	-31,8	-46,3
			Ουγγαρία	-33,8	-41,7	-76,2
			Λιθουανία	-17,6	-29,3	-48,0
			Λετονία	-12,8	-18,5	-31,0
			Πολωνία	-16,7	-43,2	-61,7
			Σλοβακία	-18,7	-51,0	-71,0
			Σλοβενία	-30,8	-39,9	-71,0
			Τσεχία	-27,5	-46,7	-75,9
			Μάλτα	-	-36,1	-58,3
			Κύπρος	-17,8	-26,3	-44,3

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB και της Eurostat (http://epp.eurostat.ec.europa.eu, ημερ. πρόσβασης: 5/3/2010)

παρατηρήσουμε ότι οι χώρες που έχουν αναπτύξει σοσιαδημοκρατικό ή κορπορατιστικό καθεστώς ευημερίας είναι αυτές με τις υψηλότερες λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα (ως ποσοστό του ΑΕΠ) και τα χαμηλότερα ποσοστά φτώχειας. Στον αντίποδα βρίσκονται οι χώρες με φιλελεύθερο καθεστώς και τα κράτη της νοτίου Ευρώπης που εμφανίζουν υψηλά ποσοστά φτώχειας και δαπανούν σχετικά μικρά ποσά για τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις. Η Ελλάδα είναι η χώρα με το υψηλότερο ποσοστό φτώχειας στην ΕΕ-15 και με τις χαμηλότερες λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα (ως ποσοστό του ΑΕΠ).

Στο Διάγραμμα 3.4 παρουσιάζεται η ποσοστιαία μείωση της φτώχειας που οφείλεται στις κοινωνικές μεταβιβάσεις στην Ελλάδα

Διάγραμμα 3.3: Ποσοστό φτώχειας και λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα (ως % του ΑΕΠ) στις χώρες της ΕΕ-15, 2007

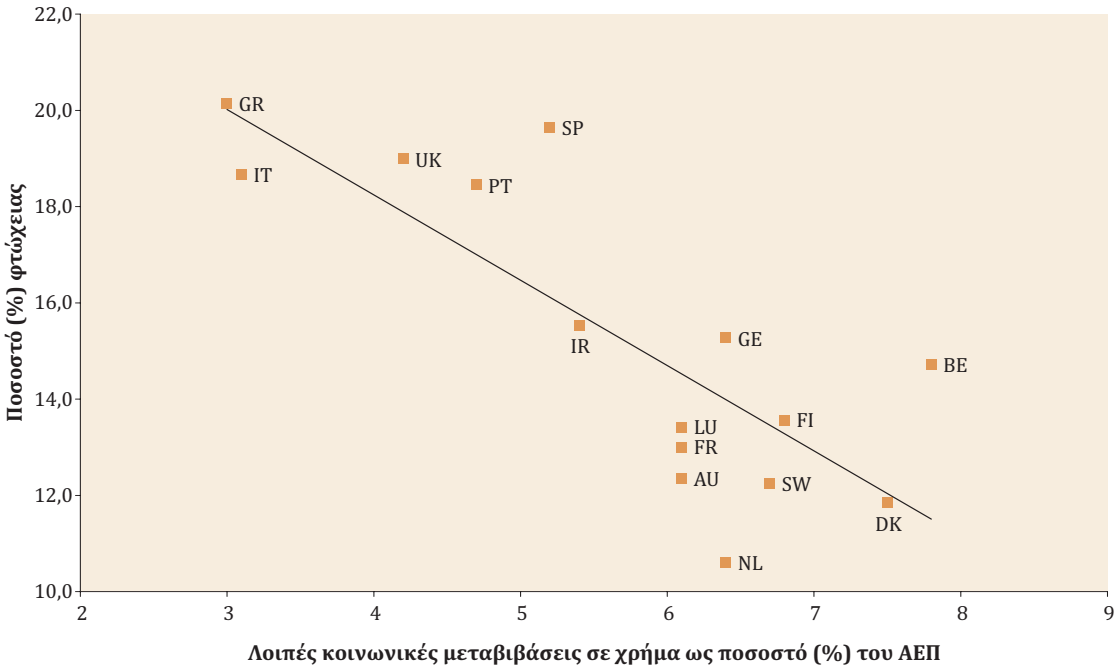

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB και της Eurostat (http://epp.eurostat.ec.europa.eu, ημερ. πρόσβασης: 5/3/2010 και 10/3/2010)

και την ΕΕ-15 (μέσος όρος) κατά την περίοδο 1995-2008 (εισοδήματα 1994-2007). Είναι προφανές ότι η αναδιανεμητική επίδραση του συστήματος κοινωνικών μεταβιβάσεων στην Ελλάδα υστερεί σημαντικά σε σχέση με την αντίστοιχη μέση επίδοση των χωρών της ΕΕ-15. Τα τελευταία όμως χρόνια καταγράφεται μια μικρή μείωση της ψαλίδας ανάμεσα στις σχετικές επιδόσεις της Ελλάδας και στον αντίστοιχο μέσο όρο των χωρών της ΕΕ-15.

Για να διερευνηθεί περαιτέρω ο ρόλος των κοινωνικών μεταβιβάσεων στη μείωση της φτώχειας στην Ελλάδα, παρουσιάζονται εκτιμήσεις για το ποσοστό φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις (συνολικές και ανά κατηγορία) στις διάφορες πληθυσμιακές ομάδες, οι οποίες συγκροτούνται με βάση συγκεκριμένα ατομικά, κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά (βλ. Πίνακα 3.5). Επίσης, στον Πίνακα 3.6 καταγράφονται οι αντίστοιχες ποσοστιαίες μεταβολές στον κίνδυνο φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις.[34]

Ως προς το μέγεθος του νοικοκυριού, το ποσοστό φτώχειας για το εισόδημα πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις έχει μειωθεί σε σχέση με το 2005 στα νοικοκυριά με 5 ή παραπάνω μέλη και έχει αυξηθεί σε εκείνα που αποτελού-

34. Στο Παράρτημα παρουσιάζονται επίσης στοιχεία για το ποσοστό φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις με βάση την επαγγελματική κατάσταση για επιλεγμένες χώρες της ΕΕ (Πίνακας Π-2) και την Αττική (Πίνακας Π-3). Επίσης, καταγράφεται το ποσοστό φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις σύμφωνα με τον κλάδο απασχόλησης του υπεύθυνου του νοικοκυριού σε Ελλάδα και Αττική (Πίνακας Π-4), ενώ παρουσιάζονται και στοιχεία για το πώς διαφοροποιείται η επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων στις περιοχές της Ελλάδας (Πίνακας Π-5).

Διάγραμμα 3.4: Ποσοστιαία μείωση της φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις στην Ελλάδα και την ΕΕ-15 (μέσος όρος), 1995-2008 (εισοδήματα 1994-2007)

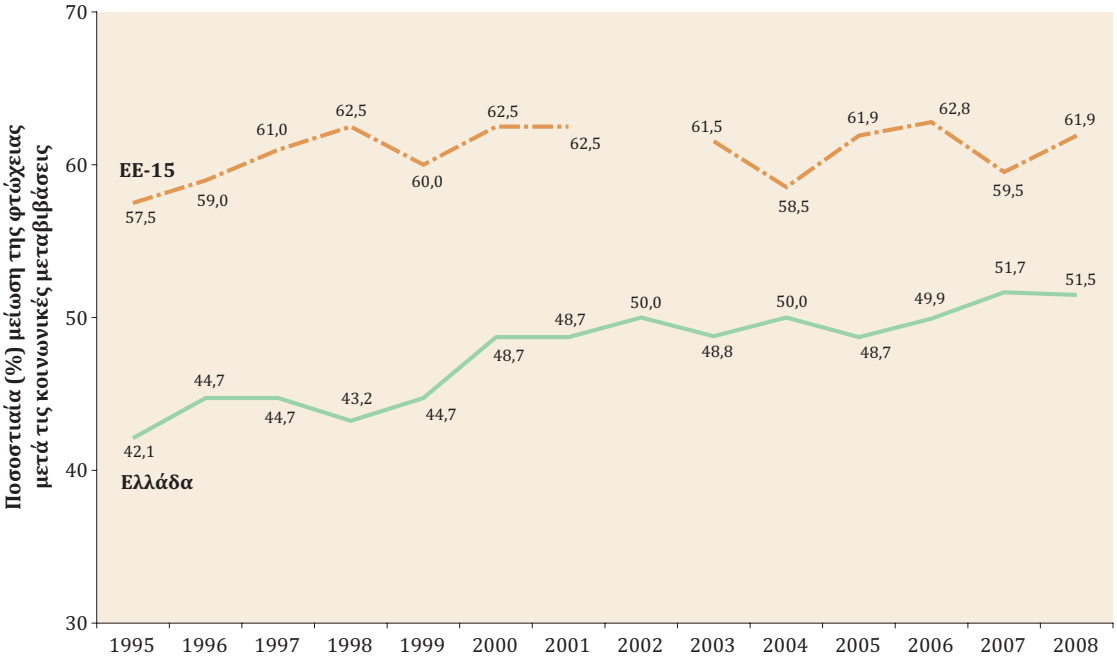

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB και της Eurostat (http://epp.eurostat.ec.europa.eu, ημερ. πρόσβασης: 5/3/2010)

νται από 3 μέλη. Στις υπόλοιπες κατηγορίες η κατάσταση δεν έχει αλλάξει σημαντικά. Όπως είχε παρατηρηθεί και για τα εισοδήματα του 2005, οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις επιτυγχάνουν υψηλότερη μείωση της φτώχειας στα πολυπληθή νοικοκυριά σε σχέση με την αντίστοιχη μείωση που καταγράφεται για τα πιο ολιγομελή νοικοκυριά, χωρίς ωστόσο αυτή η μείωση να ξεπερνάει τις 10 ποσοστιαίες μονάδες. Από την άλλη, οι συντάξεις έχουν πολύ πιο ισχυρή αναδιανεμητική επίδραση στα ολιγομελή νοικοκυριά, γεγονός το οποίο οφείλεται στο ότι πολλά από τα νοικοκυριά με 1 ή 2 μέλη απαρτίζονται από συνταξιούχους.

Στην ομαδοποίηση με βάση τη σύνθεση του νοικοκυριού, τα νοικοκυριά που είναι σημαντικά πιο εκτεθειμένα στον κίνδυνο φτώχειας πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις εξακολουθούν να είναι εκείνα που αποτελούνται από 2 ενήλικες, εκ των οποίων τουλάχιστον ο ένας είναι άνω των 64 ετών. Πρόκειται δηλαδή για νοικοκυριά των οποίων ένα από τα δύο μέλη είναι συνταξιούχος. Για τα συγκεκριμένα νοικοκυριά το ποσοστό φτώχειας πριν από τις μεταβιβάσεις ανέρχεται στο 86%. Χαμηλότερος είναι ο αντίστοιχος κίνδυνος φτώχειας στα νοικοκυριά με 2 γονείς και 1 εξαρτώμενο παιδί (23,3%). Σχετικά με την επίδραση των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων, καταγράφεται μείωση της αποτελεσματικότητάς τους σε σύγκριση με το 2005 στα νοικοκυριά που αποτελούνται από 2 γονείς με 1 εξαρτώμενο παιδί, αλλά και στα νοικοκυριά με 2 ενήλικες κάτω των 65 ετών χωρίς εξαρτώμενα παιδιά.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ευρήματα που αφορούν την αναδιανεμητική επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων με βάση την ηλικία του υπεύθυνου του νοικοκυριού. Ο

Πίνακας 3.5: Ποσοστό φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις ανά ομάδες του πληθυσμού, Ελλάδα, 2008 (εισοδήματα 2007)

	Πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις	Μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις (εκτός συντάξεων)	Μετά τις συντάξεις και πριν από τις λοιπές μεταβιβάσεις	Μετά τις συνολικές μεταβιβάσεις
Μέγεθος νοικοκυριού				
1 άτομο	60,3	58,9	30,4	25,4
2 άτομα	60,8	58,9	22,0	18,9
3 άτομα	39,3	35,8	19,9	16,7
4 άτομα	29,2	26,6	22,7	20,5
5 άτομα	37,7	33,8	30,3	25,1
6 ή περισσότερα άτομα	53,4	48,5	44,2	35,7
Τύπος νοικοκυριού				
Μονομελές νοικοκυριό	60,3	58,9	30,4	25,4
2 ενήλικες κάτω των 65 χωρίς εξαρτώμενα παιδιά	29,3	27,0	18,7	16,0
2 ενήλικες (τουλάχιστον ο ένας άνω των 64) χωρίς εξαρτώμενα παιδιά	86,0	84,5	24,3	20,7
Άλλα νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά	43,4	39,5	19,4	15,9
Μονογονεϊκά νοικοκυριά	39,5	38,0	28,5	27,1
2 γονείς με 1 εξαρτώμενο παιδί	23,3	21,7	18,9	17,5
2 γονείς με 2 εξαρτώμενα παιδιά	25,0	22,7	24,1	21,9
2 γονείς με 3 ή περισσότερα εξαρτώμενα παιδιά	34,3	29,4	32,6	27,2
Άλλα νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά	43,3	39,7	29,5	25,1
Λοιποί τύποι νοικοκυριών	33,3	33,3	19,7	19,7
Ηλικία υπεύθυνου				
Έως 24 ετών	35,0	32,7	33,6	31,4
25-34 ετών	24,4	22,8	23,4	21,9
35-44 ετών	23,9	21,7	22,1	19,6
45-54 ετών	27,0	24,1	21,7	18,8
55-64 ετών	42,2	37,8	23,3	18,8
65 ετών και άνω	79,9	78,1	25,4	21,8
Επαγγελματική κατάσταση υπεύθυνου				
Μισθωτός στον αγροτικό τομέα	41,9	40,1	36,1	34,3
Αυτοαπασχολούμενος στον αγροτικό τομέα	52,7	48,5	47,5	42,5
Μισθωτός σε μη αγροτικό τομέα	12,8	11,4	11,6	10,3
Αυτοαπασχολούμενος σε μη αγροτικό τομέα	29,1	27,8	27,6	25,8
Εργαζόμενος μερικής απασχόλησης	41,5	38,6	32,8	31,6
Άνεργος	61,7	52,7	49,6	40,5
Συνταξιούχος	75,5	72,3	22,4	18,5
Μη οικονομικά ενεργός/ή	63,2	56,8	39,4	29,7
Επίπεδο εκπαίδευσης υπεύθυνου				
Καμία εκπαίδευση	88,0	85,0	54,3	42,2
Προ-πρωτοβάθμια εκπαίδευση	81,4	78,0	35,9	32,0
Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	59,0	54,8	33,6	28,4
Απόφοιτος γυμνασίου	46,2	43,8	30,7	28,1
Απόφοιτος λυκείου	30,7	28,3	17,7	15,2
Μεταλυκειακή μη τριτοβάθμια εκπαίδευση	23,8	23,3	14,4	13,9
Τριτοβάθμια εκπαίδευση	16,0	15,1	6,1	5,3
Σε διαδικασία εκπαίδευσης	34,8	31,9	33,4	30,5

(Συνεχίζει στην επόμενη σελίδα)

Πίνακας 3.5: Ποσοστό φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις ανά ομάδες του πληθυσμού, Ελλάδα, 2008 (εισοδήματα 2007)

(Συνέχεια από προηγούμενη σελίδα)

	Πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις	Μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις (εκτός συντάξεων)	Μετά τις συντάξεις και πριν από τις λοιπές μεταβιβάσεις	Μετά τις συνολικές μεταβιβάσεις
Ηλικία ατόμου				
0-6 ετών	23,7	22,2	23,0	21,3
7-15 τών	30,8	27,7	27,2	23,8
16-24 ετών	33,1	30,1	26,4	23,6
25-34 ετών	27,7	25,4	19,2	17,1
35-44 ετών	28,1	25,4	21,2	18,5
45-54 ετών	29,9	26,7	20,9	17,5
55-64 ετών	53,1	49,4	23,7	19,7
65 ετών και άνω	83,5	81,7	26,6	22,3
Επαγγελματική κατάσταση ατόμου				
Μισθωτός στον αγροτικό τομέα	42,1	41,5	30,0	29,4
Αυτοαπασχολούμενος στον αγροτικό τομέα	54,0	50,0	41,3	36,5
Μισθωτός σε μη αγροτικό τομέα	14,1	12,0	9,3	7,6
Αυτοαπασχολούμενος σε μη αγροτικό τομέα	27,7	25,9	24,0	22,6
Εργαζόμενος μερικής απασχόλησης	42,6	40,1	29,0	27,2
Άνεργος	53,2	49,3	35,3	31,2
Συνταξιούχος	79,5	76,9	24,0	19,6
Μη οικονομικά ενεργός/ή	52,5	48,9	31,0	26,1
Επίπεδο εκπαίδευσης ατόμου				
Καμία εκπαίδευση	87,1	83,7	53,8	41,9
Προ-πρωτοβάθμια εκπαίδευση	83,2	80,4	34,1	28,9
Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	63,0	59,0	31,5	26,4
Πρώτο στάδιο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	50,2	46,5	31,4	27,9
Δεύτερο στάδιο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	33,7	31,4	17,6	15,3
Μεταλυκειακή μη τριτοβάθμια εκπαίδευση	28,9	26,2	14,0	12,0
Τριτοβάθμια εκπαίδευση	18,8	18,1	7,3	6,7
Σε διαδικασία εκπαίδευσης	31,8	28,6	24,7	22,1
Φύλο ατόμου				
Άνδρας	39,1	36,5	22,3	19,6
Γυναίκα	43,9	41,2	24,3	20,7
Γεωγραφική περιοχή				
Μακεδονία/Θεσσαλία	46,4	43,1	29,2	25,4
Ήπειρος/Ιόνια νησιά/Δυτική και Στερεά Ελλάδα	47,7	44,4	29,7	25,6
Αττική	35,4	33,5	15,3	13,1
Βόρειο-Νότιο Αιγαίο/Κρήτη	37,0	34,7	21,8	19,0

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

Σημείωση: Η ομαδοποίηση με βάση την επαγγελματική κατάσταση και το επίπεδο εκπαίδευσης των ατόμων αναφέρεται σε μέλη νοικοκυριών 16 ετών και άνω.

Πίνακας 3.6: Ποσοστιαία μεταβολή της φτώχειας οφειλόμενη στις συντάξεις και τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις ανά ομάδες του πληθυσμού, Ελλάδα, 2008 (εισοδήματα 2007)

	Λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις (εκτός συντάξεων)	Μόνο συντάξεις	Συνολικές κοινωνικές μεταβιβάσεις
Μέγεθος νοικοκυριού			
1 άτομο	-2,4	-49,6	-57,9
2 άτομα	-3,1	-63,7	-69,0
3 άτομα	-8,9	-49,3	-57,5
4 άτομα	-8,6	-22,0	-29,8
5 άτομα	-10,2	-19,7	-33,4
6 ή περισσότερα άτομα	-9,3	-17,2	-33,1
Τύπος νοικοκυριού			
Μονομελές νοικοκυριό	-2,4	-49,7	-58,0
2 ενήλικες κάτω των 65 χωρίς εξαρτώμενα παιδιά	-7,9	-36,1	-45,4
2 ενήλικες (τουλάχιστον ο ένας άνω των 64) χωρίς εξαρτώμενα παιδιά	-1,8	-71,8	-75,9
Άλλα νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά	-9,1	-55,3	-63,5
Μονογονεϊκά νοικοκυριά	-3,7	-27,7	-31,4
2 γονείς με 1 εξαρτώμενο παιδί	-6,9	-19,1	-25,0
2 γονείς με 2 εξαρτώμενα παιδιά	-9,0	-3,4	-12,4
2 γονείς με 3 ή περισσότερα εξαρτώμενα παιδιά	-14,3	-4,9	-20,6
Άλλα νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά	-8,3	-31,9	-42,1
Λοιποί τύποι νοικοκυριών	0,0	-40,8	-40,8
Ηλικία υπεύθυνου			
έως 24 ετών	-6,5	-3,9	-10,4
25-34 ετών	-6,4	-4,0	-9,9
35-44 ετών	-9,1	-7,6	-17,9
45-54 ετών	-10,9	-19,7	-30,6
55-64 ετών	-10,4	-44,8	-55,5
65 ετών και άνω	-2,2	-68,2	-72,8
Επαγγελματική κατάσταση υπεύθυνου			
Μισθωτός στον αγροτικό τομέα	-4,4	-13,9	-18,3
Αυτοαπασχολούμενος στον αγροτικό τομέα	-7,9	-9,8	-19,4
Μισθωτός σε μη αγροτικό τομέα	-11,2	-9,4	-19,5
Αυτοαπασχολούμενος σε μη αγροτικό τομέα	-4,5	-5,0	-11,2
Εργαζόμενος μερικής απασχόλησης	-7,1	-20,9	-24,0
Άνεργος	-14,6	-19,7	-34,3
Συνταξιούχος	-4,2	-70,3	-75,5
Μη οικονομικά ενεργός/ή	-10,1	-37,6	-52,9
Επίπεδο εκπαίδευσης υπεύθυνου			
Καμία εκπαίδευση	-3,4	-38,3	-52,1
Προ-πρωτοβάθμια εκπαίδευση	-4,2	-55,9	-60,7
Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	-7,2	-43,1	-52,0
Απόφοιτος γυμνασίου	-5,2	-33,6	-39,1
Απόφοιτος λυκείου	-7,8	-42,4	-50,5
Μεταλυκειακή μη τριτοβάθμια εκπαίδευση	-2,0	-39,6	-41,6
Τριτοβάθμια εκπαίδευση	-5,6	-62,0	-67,0
Σε διαδικασία εκπαίδευσης	-8,4	-4,0	-12,4

(Συνεχίζει στην επόμενη σελίδα)

Πίνακας 3.6: Ποσοστιαία μεταβολή της φτώχειας οφειλόμενη στις συντάξεις και τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις ανά ομάδες του πληθυσμού, Ελλάδα, 2008 (εισοδήματα 2007)

(Συνέχεια από προηγούμενη σελίδα)

	Λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις (εκτός συντάξεων)	Μόνο συντάξεις	Συνολικές κοινωνικές μεταβιβάσεις
Ηλικία ατόμου			
0-6 ετών	-6,1	-2,9	-10,0
7-15 τών	-10,1	-11,7	-22,7
16-24 ετών	-9,1	-20,4	-28,9
25-34 ετών	-8,1	-30,6	-38,4
35-44 ετών	-9,6	-24,5	-34,0
45-54 ετών	-10,6	-30,2	-41,4
55-64 ετών	-7,1	-55,4	-62,9
65 ετών και άνω	-2,0	-68,2	-73,2
Επαγγελματική κατάσταση ατόμου			
Μισθωτός στον αγροτικό τομέα	-1,3	-28,7	-30,0
Αυτοαπασχολούμενος στον αγροτικό τομέα	-7,4	-23,5	-32,4
Μισθωτός σε μη αγροτικό τομέα	-14,8	-34,0	-45,9
Αυτοαπασχολούμενος σε μη αγροτικό τομέα	-6,3	-13,3	-18,5
Εργαζόμενος μερικής απασχόλησης	-5,9	-31,9	-36,2
Άνεργος	-7,4	-33,6	-41,5
Συνταξιούχος	-3,3	-69,8	-75,3
Μη οικονομικά ενεργός/ή	-6,8	-41,0	-50,3
Επίπεδο εκπαίδευσης ατόμου			
Καμία εκπαίδευση	-3,8	-38,3	-51,8
Προ-πρωτοβάθμια εκπαίδευση	-3,4	-59,0	-65,3
Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	-6,3	-49,9	-58,1
Πρώτο στάδιο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	-7,4	-37,5	-44,4
Δεύτερο στάδιο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	-6,9	-47,9	-54,7
Μεταλυκειακή μη τριτοβάθμια εκπαίδευση	-9,3	-51,8	-58,5
Τριτοβάθμια εκπαίδευση	-3,7	-61,1	-64,4
Σε διαδικασία εκπαίδευσης	-10,2	-22,2	-30,6
Φύλο ατόμου			
Άνδρας	-6,6	-42,9	-49,8
Γυναίκα	-6,2	-44,7	-52,9
Γεωγραφική περιοχή			
Μακεδονία/Θεσσαλία	-7,1	-37,0	-45,3
Ήπειρος/Ιόνια νησιά/Δυτική και Στερεά Ελλάδα	-6,8	-37,7	-46,4
Αττική	-5,3	-56,7	-62,8
Βόρειο-Νότιο Αιγαίο/Κρήτη	-6,1	-41,2	-48,6

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

Σημείωση: Η ομαδοποίηση με βάση την επαγγελματική κατάσταση και το επίπεδο εκπαίδευσης των ατόμων αναφέρεται σε μέλη νοικοκυριών ηλικίας 16 ετών και άνω.

κίνδυνος φτώχειας μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις για τα άτομα που είναι μέλη νοικοκυριών με υπεύθυνο ηλικίας έως 24 ετών καταγράφει το διάστημα 2005-2007 αύξηση από 25,2% σε 31,4%. Αυτό σε σημαντικό βαθμό οφείλεται στη μείωση της αποτελεσματικότητας των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων που διαπιστώνεται κατά τη συγκεκριμένη περίοδο. Επιπρόσθετα, τα στοιχεία δείχνουν αξιοσημείωτη εξασθένιση της ποσοστιαίας μείωσης της φτώχειας, την οποία επιφέρουν οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις και στα νοικοκυριά με υπεύθυνο ηλικίας 25-34 ετών.

Σε επίπεδο ατόμων, σε σχέση με το 2005 διαπιστώνεται αύξηση του κινδύνου φτώχειας στα παιδιά ηλικίας 7-15 ετών τόσο πριν από όσο και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις. Καταγράφεται επίσης μείωση της αποτελεσματικότητας των κοινωνικών μεταβιβάσεων όσον αφορά τη φτώχεια στα παιδιά ηλικίας 0-6 ετών. Ελαφριά αύξηση της αναδιανεμητικής επίδρασης των κοινωνικών μεταβιβάσεων παρατηρείται στα άτομα ηλικίας 25-34 ετών.

Με βάση την επαγγελματική κατάσταση του υπεύθυνου δεν διαπιστώνεται το 2007 κάποια σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με τις αντίστοιχες εκτιμήσεις για τα εισοδήματα του 2005. Τα στοιχεία στους Πίνακες 3.5 και 3.6 δείχνουν ότι τα νοικοκυριά των οποίων οι υπεύθυνοι εργάζονται στον αγροτικό τομέα (είτε ως αυτοαπασχολούμενοι είτε ως μισθωτοί) αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα υψηλό κίνδυνο φτώχειας, χωρίς οι κοινωνικές μεταβιβάσεις να κατορθώνουν να μειώσουν σημαντικά αυτό τον κίνδυνο. Επίσης, τα νοικοκυριά με υπεύθυνους σε θέσεις εργασίας μερικής απασχόλησης εξακολουθούν να παρουσιάζουν ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό φτώχειας (31,6%) για τα εισοδήματα μετά τις μεταβιβάσεις. Χαμηλή παραμένει η αποτελεσματικότητα των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων και στην περίπτωση των νοικοκυριών με υπεύθυνο άνεργο. Όταν η ομαδοποίηση γίνεται με βάση την επαγγελματική κατάσταση των ατόμων ηλικίας 16 ετών και άνω,[35] παρατηρούνται επίσης ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά φτώχειας μετά τις μεταβιβάσεις στους μισθωτούς και τους αυτοαπασχολούμενους που εργάζονται στον αγροτικό τομέα. Ωστόσο, τα ποσοστά αυτά είναι ελαφρώς μικρότερα σε σχέση με τα αντίστοιχα που παρατηρούνται όταν η ομαδοποίηση γίνεται με βάση την επαγγελματική κατάσταση του υπεύθυνου.

Όταν η ομαδοποίηση γίνεται με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης των ατόμων ή των υπεύθυνων των νοικοκυριών, ο υψηλότερος κίνδυνος φτώχειας πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις συνδέεται σε γενικές γραμμές με τη χαμηλή εκπαίδευση. Συγχρόνως η καταβολή των κοινωνικών μεταβιβάσεων δεν εμφανίζεται να έχει σημαντική επίδραση στη μείωση του κινδύνου φτώχειας στις περιπτώσεις που υπάρχει χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης. Έτσι, τα άτομα που ζουν σε νοικοκυριά των οποίων ο υπεύθυνος δεν έχει κάποια εκπαίδευση αντιμετωπίζουν κίνδυνο φτώχειας υψηλότερο από το 40%. Αξιοσημείωτη είναι και η ιδιαίτερα χαμηλή επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων στον κίνδυνο φτώχειας για τα άτομα που βρίσκονται σε διαδικασία εκπαίδευσης ή που ο υπεύθυνος του νοικοκυριού στο οποίο διαμένουν βρίσκεται σε αυτή την κατάσταση. Αυτή η μειωμένη επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων στα ποσοστά φτώχειας των συγκεκριμένων πληθυσμιακών ομάδων είχε

35. Στους Παπαθεοδώρου κ.ά. (2008) η ομαδοποίηση με βάση την επαγγελματική κατάσταση και το επίπεδο εκπαίδευσης των ατόμων αφορούσε το σύνολο του πληθυσμού και όχι μόνο τα άτομα άνω των 16 ετών.

Πίνακας 3.7: Ποσοστό του εισοδήματος που προέρχεται από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις ανά δεκατημόριο, Ελλάδα, 2008 (εισοδήματα 2007).

		Ποσοστό (%) του εισοδήματος που προέρχεται από τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις	Ποσοστό (%) του εισοδήματος που προέρχεται από τις συντάξεις
Δεκατημόριο	1	9,7	24,0
	2	6,9	31,0
	3	6,8	29,0
	4	5,6	28,3
	5	4,8	28,2
	6	4,6	27,4
	7	3,6	20,6
	8	1,8	20,0
	9	1,1	16,1
	10	0,7	16,4

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

παρατηρηθεί και με τα στοιχεία της έρευνας του 2006.

Ως προς το φύλο, δεν παρατηρείται ουσιαστική διαφοροποίηση της επίδρασης των κοινωνικών μεταβιβάσεων (συνολικά και ανά κατηγορία) στη μείωση της φτώχειας. Η μικρή διαφορά στον κίνδυνο φτώχειας μεταξύ ανδρών και γυναικών πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις διατηρείται και έπειτα από αυτές. Τέλος, όταν η ομαδοποίηση γίνεται με βάση τη γεωγραφική περιοχή, παρατηρούμε ότι η υψηλότερη μείωση στον κίνδυνο φτώχειας λόγω των κοινωνικών μεταβιβάσεων καταγράφεται στην Αττική και συνδέεται σε πολύ μεγάλο βαθμό με το ρόλο των συντάξεων.

Στον Πίνακα 3.7 παρατίθεται το ποσοστό του εισοδήματος που προέρχεται από τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις και τις συντάξεις στην Ελλάδα ανά εισοδηματικό δεκατημόριο του πληθυσμού. Σε σχέση με τα στοιχεία από την έρευνα του 2006 (εισοδήματα 2005) καταγράφεται μείωση του ποσοστού του εισοδήματος στο 1ο και 2ο δεκατημόριο, η οποία προέρχεται από τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις. Συγκεκριμένα, τα ποσοστά μειώθηκαν αντίστοιχα από 10,8% σε 9,7% και από 8,6% σε 6,9%. Ταυτόχρονα παρατηρείται σημαντική μείωση του ποσοστού του εισοδήματος που προέρχεται από συντάξεις στο 1ο δεκατημόριο του πληθυσμού (από 32,8% το 2005 σε 24% το 2007), ενώ καταγράφεται μικρή αύξηση στο ποσοστό του εισοδήματος που προέρχεται από συντάξεις στο 9ο και το 10ο δεκατημόριο του πληθυσμού.

Σύμφωνα με μια άποψη που πολλές φορές κυριαρχεί στον δημόσιο αλλά και τον ακαδημαϊκό διάλογο για την καταπολέμηση της φτώχειας, οι υψηλοί ρυθμοί αύξησης του ΑΕΠ δύνανται να οδηγήσουν σε σημαντική μείωση της φτώχειας, χωρίς να είναι αναγκαίο να δοθεί έμφαση στη λήψη επιπρόσθετων μέτρων ή πολιτικών κοινωνικού χαρακτήρα. Με άλλα λόγια, η οικονομική μεγέθυνση θεωρείται συχνά επαρκής συνθήκη για την αντιμετώπιση της φτώχειας.[36] Στο Διάγραμμα 3.5 γίνεται ένας απλός έλεγχος της εν λόγω άποψης, επι-

36. Για μια αναλυτική περιγραφή της εν λόγω άποψης βλ. Παπαθεοδώρου κ.ά. (2010).

Διάγραμμα 3.5: Ποσοστό φτώχειας και κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε PPS (ΕΕ-27=100) στις χώρες της ΕΕ-15 (εκτός Λουξεμβούργου), 2007

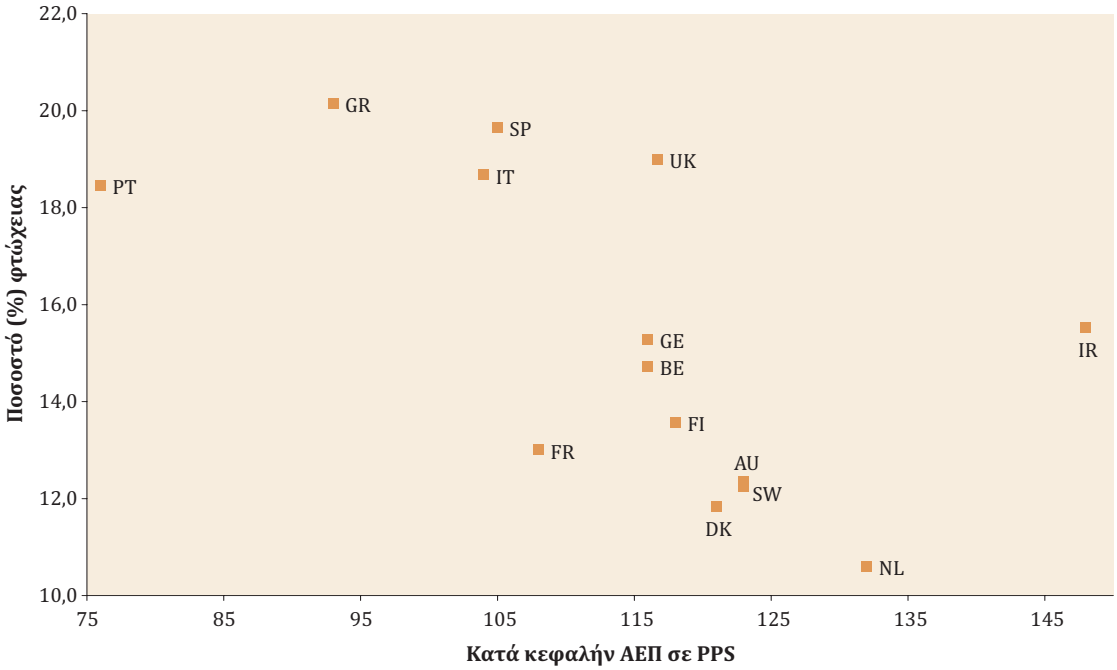

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB και της Eurostat (http://epp.eurostat.ec.europa.eu, ημερ. πρόσβασης: 10/3/2010)

κεντρώνοντας την προσοχή μας στη σχέση της φτώχειας με το κατά κεφαλήν ΑΕΠ (σε μονάδες αγοραστικής δύναμης – PPS) στις χώρες της ΕΕ-15[37] το 2007.[38] Από το διάγραμμα δεν διαφαίνεται κάποια προφανής αρνητική συσχέτιση μεταξύ ποσοστού φτώχειας και κατά κεφαλήν ΑΕΠ, κάτι το οποίο έχει παρατηρηθεί και με τα στοιχεία προηγούμενων ετών.[39] Μπορεί κανείς να παρατηρήσει συγχρόνως ότι από τις χώρες που έχουν παρόμοιο κατά κεφαλήν ΑΕΠ εκείνες που επιτυγχάνουν χαμηλότερα ποσοστά φτώχειας είναι όσες έχουν αναπτύξει σοσιαλδημοκρατικά καθεστώτα ευημερίας και ακολουθούν εκείνες με συντηρητικό-κορπορατιστικό κράτος πρόνοιας (βλ. π.χ. τα ποσοστά φτώχειας σε Φινλανδία, Γερμανία, Βέλγιο και Μεγάλη Βρετανία). Χαρακτηριστική είναι επίσης η περίπτωση της Ιρλανδίας, η οποία εμφανίζει με διαφορά το υψηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ στις υπό εξέταση χώρες, χωρίς ωστόσο το ποσοστό φτώχειας να βρίσκεται σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα. Στην περίπτωση όμως των χωρών της νοτίου Ευρώπης τα υψηλά ποσοστά φτώχειας φαίνεται να συνδυάζονται και με χαμηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Οι υψηλοί ρυθμοί οικονομικής μεγέθυνσης των τελευταίων ετών δεν επέφεραν κάποια σημαντική μείωση της φτώχειας, με χαρακτηριστικό το παράδειγμα της Ελλάδας.

Ένα άλλο μακροοικονομικό μέγεθος που συνδέεται συχνά στον δημόσιο αλλά και τον

37. Στο Διάγραμμα 3.5 δεν έχει συμπεριληφθεί το Λουξεμβούργο. Λόγω του ιδιαίτερα υψηλού κατά κεφαλήν ΑΕΠ που έχει, δυσχεραίνει τη διερεύνηση (στο ίδιο διάγραμμα) της σχέσης μεταξύ φτώχειας και ΑΕΠ στις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ.

38. Για έναν πιο αναλυτικό έλεγχο της συγκεκριμένης θεώρησης με τη χρήση οικονομετρικών τεχνικών βλ. Δαφέρμος και Παπαθεοδώρου (2010).

39. Βλ. Παπαθεοδώρου (2006, 2008) και Παπαθεοδώρου κ.ά. (2008).

Διάγραμμα 3.6: Ποσοστό φτώχειας και ποσοστό ανεργίας στις χώρες της ΕΕ-15, 2007

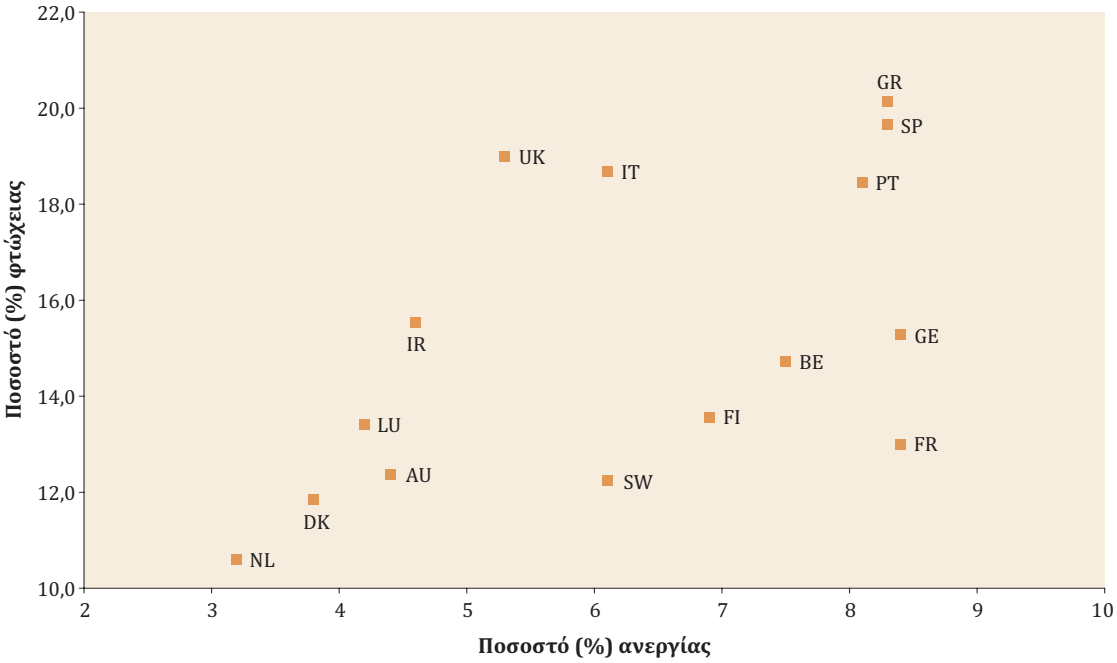

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB και AMECO (http://ec.europa.eu/economy_finance/ameco, ημερ. πρόσβασης: 10/3/2010)

ακαδημαϊκό διάλογο με το φαινόμενο της φτώχειας είναι η ανεργία. Οι πολιτικές που θα οδηγήσουν σε αύξηση της απασχόλησης και μείωση της ανεργίας εμφανίζονται ως βασικές προϋποθέσεις για τη μείωση της φτώχειας, χωρίς παράλληλα να ασχολούνται ιδιαίτερα με τις συνθήκες απασχόλησης και με το ύψος των αποδοχών των θέσεων εργασίας που ενδεχομένως θα δημιουργηθούν. Στο Διάγραμμα 3.6 σκιαγραφείται η σχέση μεταξύ ανεργίας και ποσοστού φτώχειας στην ΕΕ-15 το 2007.[40] Παρόλο που φαίνεται να διαγράφεται μια θετική σχέση, αυτή δεν είναι ιδιαίτερα ισχυρή, αφού υπάρχουν χώρες με παρόμοια ποσοστά ανεργίας αλλά με αρκετά διαφοροποιημένα ποσοστά φτώχειας. Για παράδειγμα, η Ελλάδα, η Ισπανία, η Γερμανία και η Γαλλία εμφανίζουν παρόμοια ποσοστά ανεργίας, αλλά στις δύο τελευταίες χώρες –οι οποίες έχουν αναπτύξει συντηρητικό-κορπορατιστικό καθεστώς ευημερίας– η φτώχεια είναι αρκετά μικρότερη. Κάτι ανάλογο προκύπτει και από τη σύγκριση της Ιταλίας με τη Σουηδία· η τελευταία εμφανίζει αρκετά χαμηλότερο ποσοστό φτώχειας, παρόλο που οι δύο χώρες έχουν παρόμοιο ποσοστό ανεργίας.

3.4 Βασικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού και φτώχεια

Στους Πίνακες 3.8-3.10 παρουσιάζονται συγκρίσιμες και αναλυτικές εκτιμήσεις για τη φτώχεια στην Ελλάδα και τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ-15 με βάση συγκεκριμένα ατομικά, κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού. Οι εκτιμήσεις αφορούν τον κίνδυνο φτώχειας και την ποσοστιαία συμμετοχή (συνεισφορά) της κάθε ομάδας στο σύνολο των

40. Για έναν αναλυτικότερο έλεγχο της σχέσης μεταξύ φτώχειας και ανεργίας βλ. Δαφέρμος και Παπαθεοδώρου (2010).

φτωχών. Συγχρόνως, στα Διαγράμματα 3.7 και 3.8 γίνεται μια σκιαγράφηση της συνεισφοράς στη φτώχεια σύμφωνα με την επαγγελματική κατάσταση και το επίπεδο εκπαίδευσης του υπεύθυνου του νοικοκυριού.[41]

Με βάση το μέγεθος του νοικοκυριού, τον μεγαλύτερο κίνδυνο φτώχειας κατά το 2007 σε όλες σχεδόν τις χώρες της ΕΕ-15 εξακολουθούν να εμφανίζουν τα άτομα που ανήκουν σε πολυμελή νοικοκυριά (με 6 ή περισσότερα μέλη). Μάλιστα στις περισσότερες χώρες το ποσοστό φτώχειας της συγκεκριμένης ομάδας αυξήθηκε σε σχέση με το 2005. Μία από τις εξαιρέσεις είναι η Ελλάδα όπου το ποσοστό φτώχειας των πολυμελών νοικοκυριών μειώθηκε σε σχέση με το 2005, παραμένοντας όμως σε υψηλά επίπεδα σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ-15. Μεγάλη επίσης παραμένει η συνεισφορά στη φτώχεια των μονομελών νοικοκυριών, ιδιαίτερα στις χώρες του σοσιαλδημοκρατικού και του συντηρητικού-κορπορατιστικού καθεστώτος. Η Δανία είναι η χώρα που παρουσιάζει τη μεγαλύτερη συμμετοχή των μονομελών νοικοκυριών στη συνολική φτώχεια (σχεδόν 50%). Στη χώρα μας τη μεγαλύτερη συνεισφορά στη φτώχεια έχουν τα τετραμελή νοικοκυριά (41,5%). Κάτι ανάλογο παρατηρείται και στις υπόλοιπες χώρες της νοτίου Ευρώπης.

Όσον αφορά τη σύνθεση του νοικοκυριού, το υψηλότερο ποσοστό φτώχειας στην Ελλάδα εμφανίζουν οι πολύτεκνες οικογένειες (27,2%), δηλαδή τα νοικοκυριά με 2 γονείς και 3 ή περισσότερα εξαρτώμενα παιδιά, αν και θα πρέπει να σημειωθεί ότι το ποσοστό αυτό έχει μειωθεί αισθητά σε σχέση με την έρευνα του 2006 (όπου ήταν 37,8%). Η συγκεκριμένη ομάδα νοικοκυριών εμφανίζει υψηλό κίνδυνο φτώχειας και στις υπόλοιπες χώρες της νοτίου Ευρώπης. Συγχρόνως, τα μονογονεϊκά νοικοκυριά καταγράφουν υψηλό κίνδυνο φτώχειας σε όλες σχεδόν τις χώρες της ΕΕ, με τα υψηλότερα ποσοστά φτώχειας στην πληθυσμιακή αυτή ομάδα να καταγράφονται στις χώρες με φιλελεύθερο καθεστώς. Σχετικά με τη συνεισφορά των ομάδων αυτών στη φτώχεια, παρατηρείται ότι το 2007 (όπως και το 2005) στις νοτιοευρωπαϊκές χώρες τη μεγαλύτερη συνεισφορά στη φτώχεια εμφανίζουν τα νοικοκυριά με 2 γονείς και 2 εξαρτώμενα παιδιά. Στις χώρες με σοσιαλδημοκρατικό καθεστώς ευημερίας τη μεγαλύτερη συμμετοχή στη φτώχεια έχουν τα μονομελή νοικοκυριά.

Στις χώρες της νοτίου Ευρώπης ο κίνδυνος φτώχειας που αντιμετωπίζει ένα άτομο που διαμένει σε αραιοκατοικημένη περιοχή είναι αρκετά υψηλότερος από τον κίνδυνο που αντιμετωπίζει αυτό που διαμένει σε πυκνοκατοικημένη περιοχή.[42] Στις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ δεν υπάρχει κάποια σημαντική διαφορά στον κίνδυνο φτώχειας που αντιμετωπίζουν αυτές οι δύο ομάδες, με εξαίρεση την Ιρλανδία. Θα πρέπει ωστόσο να επισημανθεί ξανά ότι οι πληροφορίες που μας δίνει η συγκεκριμένη ομαδοποίηση είναι σχετικά περιορισμένες, δεδομένου ότι δεν συνδέεται άμεσα με το βαθμό αστικότητας της περιοχής διαμονής.

Στην ομαδοποίηση με βάση την ηλικία του υπεύθυνου του νοικοκυριού, ο μεγαλύτερος κίνδυνος φτώχειας καταγράφεται στα μέλη

41. Στον Πίνακα Π-6 του Παραρτήματος καταγράφονται επίσης τα ποσοστά φτώχειας και η συνεισφορά στη φτώχεια με βάση την επαγγελματική κατάσταση του ατόμου και του υπεύθυνου του νοικοκυριού στην Αττική.

42. Ως πυκνοκατοικημένη ορίζεται μια περιοχή στην οποία διαμένουν τουλάχιστον 50.000 κάτοικοι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο. Αντίθετα, ως αραιοκατοικημένη ορίζεται μια περιοχή όταν σε αυτή διαμένουν λιγότερο από 100 κάτοικοι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο.

Πίνακας 3.8: Ποσοστό φτώχειας και συνεισφορά στη φτώχεια ομάδων του πληθυσμού με βάση γενικά χαρακτηριστικά του νοικοκυριού, ΕΕ-15, 2008 (εισοδήματα 2007)

			Μέγεθος νοικοκυριού						Τύπος νοικοκυριού										Πληθυσμιακή πυκνότητα στην περιοχή διαμονής		
			1 άτομο	2 άτομα	3 άτομα	4 άτομα	5 άτομα	6+ άτομα	Μονομελές νοικοκυριό	2 ενήλικες εξαρτώμενα παιδία των 65 χωρίς	2 ενήλικες (ο ένας άνω των 65) χωρίς εξαρτώμενα παιδία	Άλλα νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμ. παιδία	Μονογονεϊκά νοικοκυριά	2 γονείς με 1 εξαρτώμενο παιδί	2 γονείς με 2 εξαρτώμενα παιδιά	2 γονείς με 3 ή περισσότερα εξαρτώμενα παιδιά	Άλλα νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά	Λοιποί τύποι νοικοκυριών	Πυκνοκατοικημένη περιοχή	Περιοχή ενδιάμεσης πυκνότητας	Αραιοκατοικημένη περιοχή
Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	Ποσοστό (%) φτώχειας	25,2	8,5	6,3	4,6	9,3	31,9	25,2	4,9	13,7	2,6	16,0	4,5	4,4	12,4	8,6	0,0	15,0	9,3	12,0
		Συνεισφορά στη φτώχεια	49,2	21,9	7,7	8,0	6,7	6,4	49,0	7,3	11,5	0,3	9,4	3,9	6,9	10,0	1,7	0,0	41,7	32,5	25,8
	Σουηδία	Ποσοστό (%) φτώχειας	26,1	8,7	11,1	6,2	9,0	26,7	26,1	7,5	6,9	4,9	26,1	8,6	5,4	12,6	12,5	16,0	12,8	10,8	12,4
		Συνεισφορά στη φτώχεια	37,8	22,6	14,4	10,9	6,8	7,5	36,7	10,9	6,1	1,2	13,9	7,7	8,1	10,5	4,4	0,5	21,5	12,1	66,4
	Φινλανδία	Ποσοστό (%) φτώχειας	33,2	9,0	7,9	7,6	7,3	23,6	33,2	6,7	10,9	3,8	23,7	6,9	7,3	12,1	8,2	-	11,6	12,1	14,9
		Συνεισφορά στη φτώχεια	45,7	21,4	9,7	10,2	5,1	7,9	45,6	9,9	8,1	1,2	8,6	5,7	8,5	10,2	2,3	0,0	22,8	14,6	62,7
	Ολλανδία	Ποσοστό (%) φτώχειας	16,9	8,5	9,6	6,9	8,9	30,7	16,9	7,8	8,8	7,6	29,3	5,5	6,5	17,1	1,0	-	-	-	-
		Συνεισφορά στη φτώχεια	25,1	22,9	14,7	15,8	9,0	12,5	25,1	12,8	8,3	4,3	11,6	5,0	12,3	20,2	0,4	0,0	-	-	-
Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	Ποσοστό (%) φτώχειας	19,6	11,8	9,3	9,2	13,8	16,2	19,6	8,3	12,4	6,5	26,3	9,3	10,8	21,3	7,6	-	15,5	10,4	10,6
		Συνεισφορά στη φτώχεια	24,3	23,5	15,7	16,7	12,4	7,4	24,2	8,5	9,8	6,7	9,0	8,4	13,1	13,2	7,1	0,0	45,7	20,6	33,7
	Βέλγιο	Ποσοστό (%) φτώχειας	22,5	14,5	11,2	9,5	12,3	25,6	22,5	7,5	20,9	5,9	39,1	7,9	8,4	16,0	13,9	7,0	16,6	12,2	16,4
		Συνεισφορά στη φτώχεια	23,0	27,2	14,8	10,9	11,2	12,8	23,0	7,7	14,3	3,2	15,7	5,9	7,1	15,8	6,9	0,2	59,7	35,5	4,8
	Γερμανία	Ποσοστό (%) φτώχειας	29,2	14,2	10,7	8,8	10,5	21,5	29,2	12,3	11,3	6,7	36,1	9,4	8,2	15,0	9,0	0,0	16,1	12,9	18,2
		Συνεισφορά στη φτώχεια	36,2	30,8	13,4	11,2	4,5	3,9	36,2	12,9	10,6	3,0	12,5	7,2	8,2	6,6	2,8	0,0	53,2	29,1	17,7
	Γαλλία	Ποσοστό (%) φτώχειας	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		Συνεισφορά στη φτώχεια	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Λουξεμβούργο	Ποσοστό (%) φτώχειας	14,2	7,6	11,8	15,0	21,5	27,0	14,2	7,7	2,8	7,4	43,6	11,1	14,3	25,9	16,0	-	19,1	6,9	11,1
		Συνεισφορά στη φτώχεια	12,4	12,7	18,4	38,7	12,4	5,4	12,4	7,1	1,9	5,3	12,0	10,6	27,6	13,7	9,4	0,0	64,8	16,4	18,8
Φιλελεύθερο	Μεγάλη Βρετανία	Ποσοστό (%) φτώχειας	30,7	17,9	14,9	13,8	20,5	32,6	30,7	10,5	25,8	10,9	43,7	9,6	13,8	30,9	10,6	13,3	19,6	16,2	18,1
		Συνεισφορά στη φτώχεια	20,4	26,6	15,6	16,9	11,5	8,9	20,4	8,6	13,7	4,7	14,8	5,2	11,4	13,0	4,0	4,1	79,4	16,1	4,5
	Ιρλανδία	Ποσοστό (%) φτώχειας	37,0	14,5	13,3	11,8	13,6	18,7	37,0	10,6	11,7	4,4	41,9	9,5	11,7	12,7	15,2	-	12,1	13,7	20,1
		Συνεισφορά στη φτώχεια	18,5	19,7	15,9	19,9	15,2	10,8	18,5	7,3	5,7	3,3	21,8	6,0	12,5	11,7	13,3	0,0	26,6	25,0	48,4
Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	Ποσοστό (%) φτώχειας	26,3	15,0	13,7	18,7	28,8	28,1	26,3	10,6	17,0	8,9	35,6	15,2	21,6	37,7	20,2	-	17,3	18,5	22,8
		Συνεισφορά στη φτώχεια	17,4	18,0	18,8	28,4	13,6	3,9	17,3	5,1	10,7	8,3	5,7	10,8	20,8	9,7	11,6	0,0	41,1	38,5	20,4
	Ισπανία	Ποσοστό (%) φτώχειας	31,7	20,4	14,7	17,9	24,8	42,6	31,7	12,1	29,6	10,8	38,2	15,5	21,8	44,4	21,6	11,2	15,8	21,0	25,9
		Συνεισφορά στη φτώχεια	10,6	21,9	19,3	33,4	9,1	5,7	10,6	6,9	13,8	12,0	2,9	10,4	23,4	5,8	14,1	0,1	41,3	23,1	35,6
	Ελλάδα	Ποσοστό (%) φτώχειας	25,4	18,9	16,7	20,5	25,1	35,7	25,4	16,0	20,7	15,9	27,1	17,5	21,9	27,2	25,1	19,7	14,5	13,5	26,6
		Συνεισφορά στη φτώχεια	9,5	19,8	19,7	41,5	5,7	3,8	9,5	7,0	11,9	18,7	1,6	8,3	27,2	3,5	12,0	0,3	28,6	8,3	63,1
	Πορτογαλία	Ποσοστό (%) φτώχειας	30,8	20,3	14,5	16,2	17,8	31,4	30,8	16,5	21,8	7,4	38,9	16,5	20,6	31,9	17,8	33,1	13,3	22,1	23,4
		Συνεισφορά στη φτώχεια	10,7	23,7	22,1	25,2	9,9	8,5	10,7	7,9	13,5	7,5	5,5	13,9	18,2	6,6	15,3	0,9	32,3	37,3	30,4

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

Πίνακας 3.9: Ποσοστό φτώχειας και συνεισφορά στη φτώχεια ομάδων του πληθυσμού με βάση τα χαρακτηριστικά του υπεύθυνου του νοικοκυριού, ΕΕ-15, 2008 (εισοδήματα 2007)

			Ηλικία υπευθύνου						Επαγγελματική κατάσταση υπευθύνου							Επίπεδο εκπαίδευσης υπευθύνου							
			Έως 24 ετών	25-34 ετών	35-44 ετών	45-54 ετών	55-64 ετών	65 ετών και άνω	Μισθωτός στον αγροτικό τομέα	Αυτοαπασχολούμενος στον αγροτικό τομέα	Μισθωτός σε μη αγροτικό τομέα	Αυτοαπασχολούμενος σε μη αγροτικό τομέα	Εργαζόμενος μερικής απασχόλησης	Άνεργος	Συνταξιούχος	Μη οικονομικά ενεργός	Καμία εκπαίδευση	Προ-πρωτοβάθμια εκπαίδευση	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	Πρώτο στάδιο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	Δεύτερο στάδιο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	Μεταλυκειακή μη τριτοβάθμια εκπαίδ.	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	Σε διαδικασία εκπαίδευσης
Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	Ποσοστό (%) φτώχειας	48,5	12,7	8,6	5,7	4,8	18,1	7,7	55,2	4,0	19,2	8,0	35,8	16,0	31,5	-	-	0,3	15,1	6,8	0,0	6,0	44,5
		Συνεισφορά στη φτώχεια	21,8	18,7	20,2	9,2	5,7	24,3	0,4	2,0	17,1	9,7	5,9	7,4	25,9	31,6	0,0	0,0	0,0	34,6	23,6	0,0	14,0	27,7
	Σουηδία	Ποσοστό (%) φτώχειας	41,8	12,4	9,5	8,3	6,7	16,1	14,5	15,0	5,2	15,4	10,6	39,4	15,8	35,2	-	-	19,5	14,5	10,3	9,1	6,4	45,8
		Συνεισφορά στη φτώχεια	19,1	18,2	19,7	13,2	8,1	21,7	0,4	0,2	21,0	7,2	12,5	9,6	23,6	25,5	0,0	0,0	15,5	10,1	38,2	3,8	15,4	17,0
	Φινλανδία	Ποσοστό (%) φτώχειας	39,7	9,6	10,0	8,7	11,3	22,6	2,1	12,4	2,6	15,7	19,3	34,0	21,9	30,9	-	-	-	22,0	12,2	7,8	4,3	22,7
		Συνεισφορά στη φτώχεια	15,7	11,6	17,2	14,1	13,6	27,8	0,1	2,2	9,1	8,0	9,5	10,9	29,7	30,5	0,0	0,0	0,0	40,4	34,1	0,2	9,9	15,4
	Ολλανδία	Ποσοστό (%) φτώχειας	56,3	16,8	9,1	7,1	6,9	9,7	40,9	33,2	5,2	12,2	9,3	31,8	7,5	25,5	-	25,5	14,8	12,0	10,6	4,8	5,7	26,2
		Συνεισφορά στη φτώχεια	13,5	21,5	23,2	16,9	10,2	14,7	1,2	2,5	20,2	8,7	17,7	2,6	9,9	37,2	0,0	0,9	11,4	21,5	35,2	1,5	15,5	14,0
Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	Ποσοστό (%) φτώχειας	21,1	13,4	11,8	9,5	12,8	14,9	6,0	15,2	6,2	11,4	12,4	44,4	13,0	27,3	-	55,1	52,1	26,9	10,1	4,9	5,7	24,0
		Συνεισφορά στη φτώχεια	4,3	13,7	25,1	19,1	15,7	22,1	0,1	4,0	21,8	5,5	8,8	14,7	28,1	17,0	0,0	0,2	4,1	37,5	41,7	3,8	8,9	3,9
	Βέλγιο	Ποσοστό (%) φτώχειας	32,7	12,0	13,1	12,5	15,2	20,9	33,1	42,1	3,9	12,5	18,6	54,0	18,1	39,5	36,2	36,7	31,4	19,5	12,2	9,8	5,4	25,9
		Συνεισφορά στη φτώχεια	2,6	12,1	23,7	21,2	14,9	25,5	0,8	3,0	12,3	6,5	11,3	20,1	30,2	15,8	9,4	1,7	22,9	23,5	24,8	1,2	12,1	4,5
	Γερμανία	Ποσοστό (%) φτώχειας	51,5	19,9	11,4	12,8	16,7	14,8	12,8	13,2	5,5	10,1	15,1	60,3	15,5	39,7	-	-	44,7	34,0	17,1	9,9	8,3	43,8
		Συνεισφορά στη φτώχεια	7,7	17,5	19,9	19,3	15,3	20,2	0,6	0,3	16,6	2,9	10,0	24,1	25,7	19,8	0,0	0,0	3,6	13,8	45,7	3,1	23,6	10,3
	Γαλλία	Ποσοστό (%) φτώχειας	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		Συνεισφορά στη φτώχεια	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Λουξεμ-βούργο	Ποσοστό (%) φτώχειας	32,1	18,0	15,3	17,3	6,6	5,1	8,2	16,8	12,7	10,5	17,4	44,2	4,8	19,0	37,1	-	23,2	12,3	11,2	2,1	6,3	17,3
		Συνεισφορά στη φτώχεια	1,6	17,8	31,9	35,3	7,4	6,0	0,3	1,6	50,1	2,2	12,4	9,8	6,3	17,2	1,6	0,0	49,2	7,3	29,9	0,7	10,7	0,7
Φιλελεύθερο	Μεγάλη Βρετανία	Ποσοστό (%) φτώχειας	42,5	20,6	17,0	12,3	16,7	28,5	13,2	21,1	6,1	19,8	14,8	70,7	30,5	44,8	51,2	-	-	34,3	18,2	20,4	7,9	19,1
		Συνεισφορά στη φτώχεια	5,1	14,1	24,2	14,9	14,4	27,3	0,3	0,6	14,2	7,1	10,4	7,0	30,9	29,6	0,2	0,0	0,0	39,5	36,9	6,1	10,8	6,6
	Ιρλανδία	Ποσοστό (%) φτώχειας	33,7	13,5	15,5	14,2	14,1	19,8	2,6	18,2	3,3	19,0	15,1	28,8	17,2	31,7	45,3	-	26,4	16,9	12,0	10,6	6,4	19,1
		Συνεισφορά στη φτώχεια	4,1	13,1	22,8	24,0	18,1	17,9	0,1	5,3	8,0	10,2	11,9	10,8	10,8	42,9	1,0	0,0	42,6	20,6	13,9	5,2	10,1	6,6
Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	Ποσοστό (%) φτώχειας	45,9	22,1	20,8	16,5	12,2	20,6	30,1	28,3	10,8	19,1	28,6	58,2	15,2	34,6	39,0	41,0	25,9	21,6	12,2	11,5	6,2	22,5
		Συνεισφορά στη φτώχεια	2,3	12,2	26,8	19,9	11,4	27,4	2,3	2,3	21,6	13,7	6,8	8,5	21,8	23,0	2,5	6,4	29,5	35,5	18,9	1,5	3,6	2,1
	Ισπανία	Ποσοστό (%) φτώχειας	35,3	13,2	22,3	17,9	16,0	25,4	29,7	46,3	8,4	33,5	18,4	35,9	20,3	33,9	42,3	-	27,2	22,3	14,3	16,8	8,0	14,7
		Συνεισφορά στη φτώχεια	1,6	9,5	28,6	21,2	13,6	25,4	1,9	2,9	18,6	17,2	3,9	11,7	19,7	24,2	10,9	0,0	39,1	24,9	12,9	0,4	9,7	2,1
	Ελλάδα	Ποσοστό (%) φτώχειας	31,4	21,9	19,6	18,8	18,8	21,8	34,3	42,5	10,3	25,8	31,6	40,5	18,5	29,7	42,2	32,0	28,4	28,1	15,2	13,9	5,3	30,5
		Συνεισφορά στη φτώχεια	2,3	10,3	22,1	21,8	18,3	25,3	1,0	13,9	18,7	21,0	3,7	4,5	25,9	11,1	4,1	8,7	41,9	14,3	21,3	2,3	5,3	2,2
	Πορτο-γαλία	Ποσοστό (%) φτώχειας	26,8	12,6	21,9	15,4	17,1	21,9	25,8	35,0	9,5	26,4	30,7	36,3	20,2	40,0	32,9	-	22,2	13,0	5,7	4,6	1,5	11,6
		Συνεισφορά στη φτώχεια	1,3	8,1	28,2	19,6	17,0	25,9	2,4	3,8	24,1	13,6	7,5	9,2	27,0	12,4	19,5	0,0	65,1	10,7	2,8	0,1	0,7	1,2

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

Πίνακας 3.10: Ποσοστό φτώχειας και συνεισφορά στη φτώχεια ομάδων του πληθυσμού με βάση γενικά χαρακτηριστικά του ατόμου, ΕΕ-15, 2008 (εισοδήματα 2007)

			Ηλικία ατόμου								Επαγγελματική κατάσταση ατόμου								Επίπεδο εκπαίδευσης ατόμου								Φύλο ατόμου	
			0-6 ετών	7-15 των	16-24 ετών	25-34 ετών	35-44 ετών	45-54 ετών	55-64 ετών	65 ετών και άνω	Μισθωτός στον αγροτικό τομέα	Αυτοαπασχολούμενος στον αγροτικό τομέα	Μισθωτός σε μη αγροτικό τομέα	Αυτοαπασχολούμενος σε μη αγροτικό τομέα	Εργαζόμενος μερικής απασχόλησης	Άνεργος	Συνταξιούχος	Μη οικονομικά ενεργός	Καμία εκπαίδευση	Προ-πρωτοβάθμια εκπαίδευση	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	Πρώτο στάδιο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	Δεύτερο στάδιο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	Μεταλυκειακή μη τριτοβάθμια εκπαίδευση	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	Σε διαδικασία εκπαίδευσης	Άνδρας	Γυναίκα
Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	Ποσοστό (%) φτώχειας	9,3	9,4	27,4	15,0	8,1	4,5	5,0	18,1	14,1	46,8	4,1	15,6	9,1	32,9	16,0	25,6	-	-	6,6	14,8	7,1	0,0	5,5	30,6	11,7	12,0
		Συνεισφορά στη φτώχεια	7,0	8,5	23,9	15,9	10,3	5,2	5,3	23,9	0,5	1,1	14,8	5,5	5,4	7,0	30,5	35,2	0,0	0,0	0,0	35,3	21,4	0,0	10,5	32,8	48,8	51,2
	Σουηδία	Ποσοστό (%) φτώχειας	13,3	10,8	23,9	12,4	8,3	7,6	5,9	16,1	11,1	18,5	5,2	16,4	9,2	31,7	15,2	25,8	-	-	18,9	15,4	9,6	8,9	6,1	26,2	11,4	13,1
		Συνεισφορά στη φτώχεια	10,0	9,8	22,8	13,0	9,3	7,8	5,9	21,4	0,2	0,1	17,5	6,6	9,6	9,2	29,2	27,7	0,0	0,0	17,7	10,4	34,6	3,1	13,0	21,2	45,8	54,2
	Φινλανδία	Ποσοστό (%) φτώχειας	12,6	10,7	22,4	9,0	9,2	8,7	11,6	22,9	3,2	14,6	2,5	14,2	17,4	33,3	22,0	23,8	-	-	-	21,9	11,9	2,8	4,3	19,7	12,8	14,3
		Συνεισφορά στη φτώχεια	7,3	8,5	18,6	8,3	9,1	9,4	11,0	27,8	0,2	1,4	7,2	5,2	8,7	11,2	34,8	31,3	0,0	0,0	0,0	42,0	29,7	0,1	8,0	20,3	46,1	53,9
	Ολλανδία	Ποσοστό (%) φτώχειας	12,8	13,9	17,6	12,6	7,5	6,9	7,8	9,5	20,9	29,7	4,3	14,0	7,2	29,2	6,4	18,2	-	10,1	13,5	10,1	8,8	6,1	6,1	18,1	10,7	10,5
		Συνεισφορά στη φτώχεια	11,0	14,5	18,1	14,6	11,2	9,6	8,4	12,7	0,4	1,2	12,7	6,7	17,2	3,2	8,9	49,7	0,0	0,3	12,8	20,4	27,8	1,7	14,9	22,1	49,9	50,1
Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	Ποσοστό (%) φτώχειας	14,7	15,4	11,8	11,4	11,0	9,3	12,0	15,0	10,7	13,7	5,4	10,5	8,5	38,3	12,7	20,5	-	36,9	32,0	23,5	9,4	5,2	5,4	14,3	11,2	13,5
		Συνεισφορά στη φτώχεια	9,2	11,3	11,6	11,4	14,4	11,7	9,8	20,5	0,3	2,2	16,5	3,5	7,5	12,5	28,5	28,9	0,0	0,2	3,2	38,5	37,6	4,0	6,8	9,7	44,3	55,7
	Βέλγιο	Ποσοστό (%) φτώχειας	16,4	16,6	17,5	10,0	10,8	11,0	15,2	21,3	17,6	25,3	3,1	11,1	9,8	38,0	17,8	25,0	32,7	37,7	28,0	18,1	10,8	9,7	5,3	17,4	13,6	15,8
		Συνεισφορά στη φτώχεια	8,9	12,3	13,2	8,9	11,1	11,0	11,2	23,5	0,3	0,9	7,1	3,6	8,3	15,0	29,6	35,2	9,4	2,0	22,6	21,0	20,5	1,2	10,2	13,1	45,3	54,7
	Γερμανία	Ποσοστό (%) φτώχειας	14,6	14,7	19,9	16,5	11,2	14,3	17,8	15,1	8,1	9,3	5,5	10,0	12,1	55,8	15,6	24,2	-	-	38,7	28,3	16,1	8,5	8,8	22,5	14,3	16,2
		Συνεισφορά στη φτώχεια	6,4	8,1	14,1	13,0	12,1	14,3	12,5	19,5	0,3	0,1	12,3	1,9	9,9	22,1	27,3	26,2	0,0	0,0	3,3	15,9	41,9	2,6	19,4	16,8	46,0	54,0
	Γαλλία	Ποσοστό (%) φτώχειας	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		Συνεισφορά στη φτώχεια	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Λουξεμ-βούργο	Ποσοστό (%) φτώχειας	19,1	20,5	16,4	13,7	12,2	15,5	6,7	5,4	12,1	13,9	9,0	8,2	15,3	46,5	4,6	15,6	22,0	-	20,1	12,0	8,7	2,5	5,2	14,4	12,5	14,3
		Συνεισφορά στη φτώχεια	13,0	16,3	12,5	14,3	15,6	18,2	4,5	5,5	0,3	1,0	31,3	1,4	13,1	10,5	5,9	36,5	0,9	0,0	45,4	8,8	23,2	0,5	9,0	12,2	46,3	53,7
Φιλελεύθερο	Μεγάλη Βρετανία	Ποσοστό (%) φτώχειας	22,7	23,6	18,7	13,2	13,3	12,8	18,4	30,5	6,3	17,0	4,7	19,0	12,7	54,6	31,5	33,5	42,2	-	-	34,2	15,8	19,5	7,6	17,4	17,7	20,2
		Συνεισφορά στη φτώχεια	10,0	13,3	12,0	8,6	11,2	9,1	10,5	25,3	0,1	0,3	10,2	5,0	10,4	7,0	38,1	28,9	0,2	0,0	0,0	41,9	32,5	5,3	9,8	10,3	46,2	53,8
	Ιρλανδία	Ποσοστό (%) φτώχειας	14,5	20,2	15,2	8,3	12,8	15,3	18,3	21,4	1,0	19,4	2,5	14,3	11,9	23,4	18,8	25,5	33,4	-	27,3	16,8	11,4	10,4	4,2	16,4	14,8	16,3
		Συνεισφορά στη φτώχεια	8,9	17,1	15,6	7,6	9,9	13,4	12,3	15,2	0,0	3,0	5,4	4,6	10,2	10,3	10,6	55,8	1,1	0,0	38,5	17,3	14,0	5,1	6,2	17,8	47,6	52,4
Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	Ποσοστό (%) φτώχειας	22,6	26,3	22,3	16,5	17,9	14,4	13,3	20,9	25,9	24,2	6,7	15,6	16,1	39,1	15,6	27,5	40,1	36,1	24,8	20,1	11,1	10,5	5,3	19,5	17,1	20,1
		Συνεισφορά στη φτώχεια	8,8	11,9	11,0	11,9	15,6	10,6	7,7	22,4	1,4	1,3	11,2	8,0	5,0	11,0	19,6	42,7	3,2	6,5	28,8	30,5	17,2	1,5	3,1	9,1	44,6	55,4
	Ισπανία	Ποσοστό (%) φτώχειας	20,8	26,9	21,5	11,5	18,5	16,5	18,2	27,6	20,1	44,7	6,8	27,3	16,9	29,0	21,7	29,8	41,7	-	26,6	20,3	12,6	13,7	7,8	18,0	18,3	21,0
		Συνεισφορά στη φτώχεια	8,0	11,3	11,3	10,1	15,7	11,5	8,9	23,2	1,2	2,2	13,9	10,0	4,7	10,6	17,3	40,2	12,1	0,0	36,2	22,1	11,0	0,4	8,9	9,5	46,1	53,9
	Ελλάδα	Ποσοστό (%) φτώχειας	21,3	23,8	23,6	17,1	18,5	17,5	19,7	22,3	29,4	36,5	7,6	22,6	27,2	31,2	19,6	26,1	41,9	28,9	26,4	27,9	15,3	12,0	6,7	22,1	19,6	20,7
		Συνεισφορά στη φτώχεια	7,6	10,0	11,9	13,1	14,5	12,0	10,3	20,5	0,6	8,8	11,5	11,7	5,9	7,5	21,6	32,3	5,9	8,5	34,2	13,5	20,8	2,6	6,1	8,3	47,9	52,1
	Πορτο-γαλία	Ποσοστό (%) φτώχειας	16,3	26,6	19,4	10,8	19,5	15,6	17,9	22,2	19,3	42,5	7,1	24,4	27,2	29,3	19,6	29,3	32,0	-	21,9	12,2	6,4	1,2	2,2	15,8	17,9	19,0
		Συνεισφορά στη φτώχεια	5,6	14,8	11,3	9,1	16,0	11,7	10,2	21,2	1,2	3,4	16,7	8,6	8,8	9,2	24,2	27,8	22,0	0,0	54,9	10,4	3,7	0,0	1,2	7,8	46,8	53,2

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

Σημείωση: Η ομαδοποίηση με βάση την επαγγελματική κατάσταση και το επίπεδο εκπαίδευσης των ατόμων αναφέρεται σε μέλη νοικοκυριών ηλικίας 16 ετών και άνω.

Διάγραμμα 3.7: Συνεισφορά στη φτώχεια με βάση την επαγγελματική κατάσταση του υπεύθυνου του νοικοκυριού, ΕΕ-15, 2008 (εισοδήματα 2007)

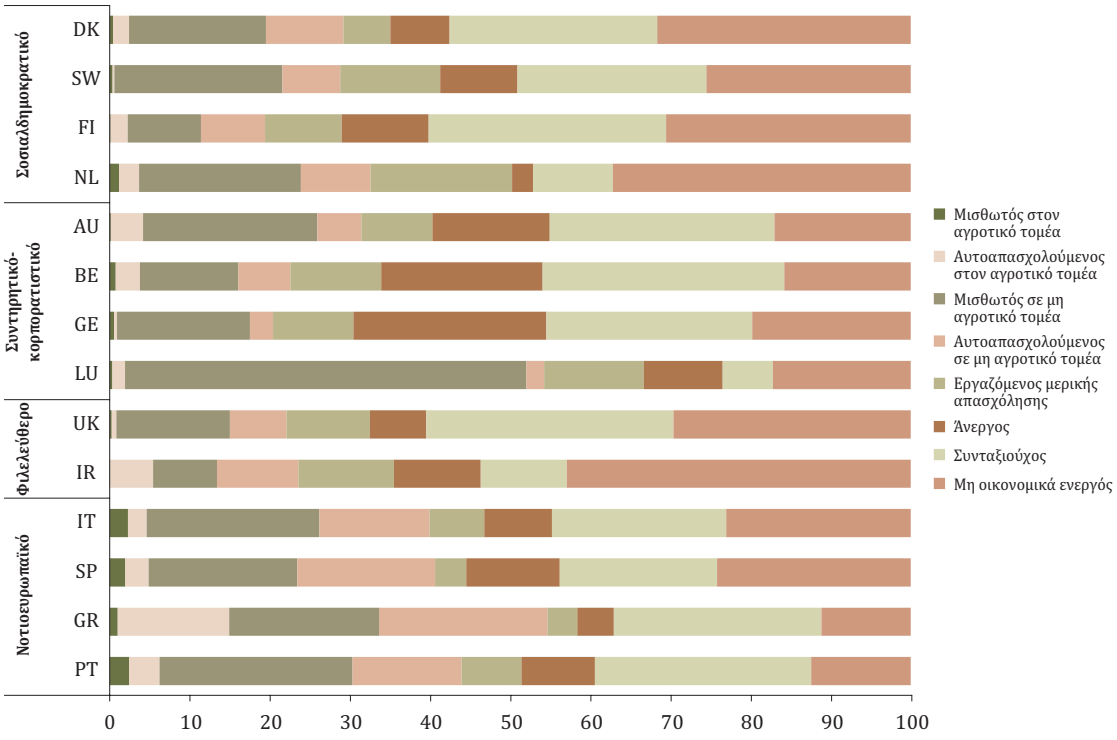

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

νοικοκυριών με υπεύθυνο έως 24 ετών. Υψηλότερα ποσοστά φτώχειας σε αυτή την ομάδα εμφανίζουν η Ολλανδία και η Γερμανία (56,3% και 51,5% αντίστοιχα). Στην Ελλάδα ο κίνδυνος φτώχειας για τα συγκεκριμένα άτομα είναι 31,4%, έχοντας αυξηθεί σημαντικά από το 2005 (25,2%). Ως προς τη συνεισφορά στη φτώχεια, την υψηλότερη στην Ελλάδα έχουν τα μέλη νοικοκυριών με υπεύθυνο ηλικίας 65 ετών και άνω.

Σε επίπεδο ατόμων, η Ελλάδα εμφανίζει υψηλότερα ποσοστά φτώχειας στα άτομα ηλικίας 7-24 ετών, ενώ ο χαμηλότερος κίνδυνος φτώχειας καταγράφεται για τα άτομα ηλικίας 25-34 και 45-54 ετών. Τα άτομα ηλικίας 65 ετών και άνω έχουν τη μεγαλύτερη ποσοστιαία συμμετοχή στη φτώχεια, όπως άλλωστε παρατηρείται σε γενικές γραμμές και στις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ.

Σχετικά με την παιδική φτώχεια (δηλαδή τη φτώχεια στα άτομα με ηλικία κάτω των 16 ετών), εμφανείς είναι οι διαφορές που προκύπτουν στις σχετικές εκτιμήσεις μεταξύ των συστημάτων κοινωνικής προστασίας τα οποία έχουν αναπτυχθεί στις χώρες της ΕΕ, όπως είχε παρατηρηθεί και με τα στοιχεία των ερευνών του 2006.[43] Σημαντικά χαμηλότερα ποσοστά παιδικής φτώχειας παρατηρούνται στις χώρες με σοσιαλδημοκρατικό κοινωνικό κράτος και ακολουθούν οι χώρες με συντηρητικό-κορπορατιστικό σύστημα κοινωνικής προστασίας (με την εξαίρεση του Λουξεμβούργου). Αντίθετα, υψηλό κίνδυνο φτώχειας αντιμετωπίζουν τα παιδιά στις χώρες της νοτίου Ευρώπης και σε αυτές με φιλελεύθερο προνοιακό καθεστώς.

43. Το πρόβλημα της παιδικής φτώχειας αναλύεται πιο διεξοδικά στην επόμενη ενότητα.

Διάγραμμα 3.8: Συνεισφορά στη φτώχεια με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης του υπεύθυνου του νοικοκυριού, ΕΕ-15, 2008 (εισοδήματα 2007)

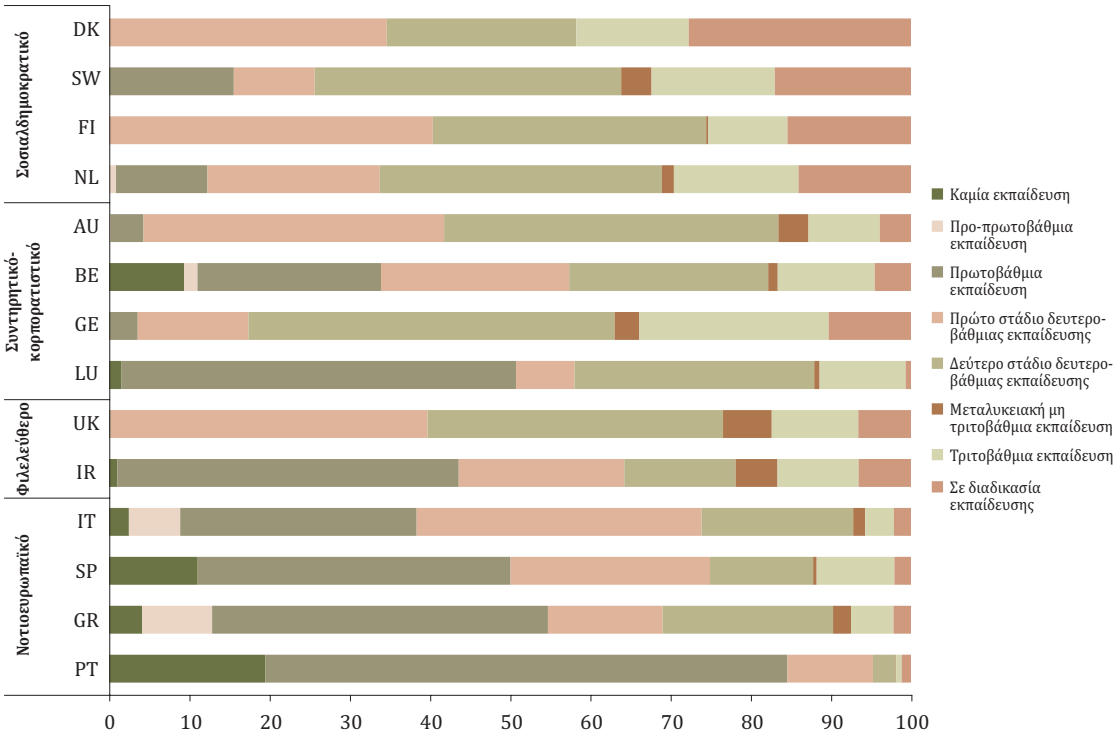

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

Στρέφοντας την προσοχή μας στην ομαδοποίηση του πληθυσμού με βάση την επαγγελματική κατάσταση του υπεύθυνου του νοικοκυριού, διαπιστώνουμε ότι υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας στην Ελλάδα εμφανίζουν τα νοικοκυριά με υπεύθυνο αυτοαπασχολούμενο στον αγροτικό τομέα. Παρόμοια υψηλές είναι και οι αντίστοιχες εκτιμήσεις για την Ισπανία και τη Δανία. Στις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ-15 το υψηλότερο ποσοστό φτώχειας καταγράφεται στα μέλη νοικοκυριών με υπεύθυνο άνεργο ή μη οικονομικά ενεργό. Θα πρέπει επίσης να επισημάνουμε ότι στην Ελλάδα τα άτομα που διαμένουν σε νοικοκυριά με υπεύθυνο εργαζόμενο μερικής απασχόλησης παρουσιάζουν τον υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας μεταξύ των χωρών της ΕΕ-15. Το γεγονός αυτό εφιστά την προσοχή για τις πιθανές επιπτώσεις που έχουν οι πολιτικές μείωσης της ανεργίας οι οποίες προωθούνται σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο, κυρίως μέσω της απορρύθμισης της αγοράς εργασίας, της ελαστικοποίησης των εργασιακών σχέσεων και της προώθησης της μερικής απασχόλησης. Οι πολιτικές αυτές, όπως εξάλλου έχει παρατηρηθεί σε άλλες χώρες, ενδέχεται να οδηγήσουν σε πλασματική μείωση του ποσοστού ανεργίας, με ταυτόχρονες όμως μειώσεις των αποδοχών και αύξηση του ποσοστού φτώχειας (εργαζόμενοι φτωχοί).[44]

Αναφορικά με τη συνεισφορά στη φτώχεια, η Ελλάδα είναι η χώρα της ΕΕ-15 που παρουσιάζει το υψηλότερο ποσοστό συμμετοχής στη φτώχεια των νοικοκυριών με υπεύθυνο αυτοαπασχολούμενο στον αγροτικό τομέα. Επίσης, στην Ελλάδα το 58,3% των φτωχών είναι ερ-

44. Βλ. Παπαθεοδώρου (2008), Papatheodorou (2009) και Herman (1998).

γαζόμενοι, ενώ μόλις το 4,5% είναι άνεργοι. Η μοναδική άλλη χώρα της ΕΕ-15 όπου οι εργαζόμενοι συμμετέχουν στη φτώχεια με ποσοστό υψηλότερο του 50% είναι το Λουξεμβούργο. Αντίστοιχα υψηλή συμμετοχή της πληθυσμιακής αυτής ομάδας στη φτώχεια παρατηρείται στην Πορτογαλία και την Ολλανδία. Στις υπόλοιπες χώρες παραπάνω από το 50% των φτωχών είναι άνεργοι, συνταξιούχοι ή μη οικονομικά ενεργοί. Αξίζει τέλος να σημειωθεί πως όταν ο πληθυσμός ομαδοποιείται με κριτήριο την επαγγελματική κατάσταση των ατόμων άνω των 15 ετών, η εικόνα ως προς τον κίνδυνο φτώχειας στην Ελλάδα δεν αλλάζει σημαντικά. Αυξάνει όμως η συνεισφορά στη φτώχεια των μη οικονομικά ενεργών ατόμων, η οποία ανέρχεται στο 32,3%. Κάτι ανάλογο παρατηρείται και στις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ-15.

Το επίπεδο της εκπαίδευσης παρουσιάζει το 2007 μια εμφανή σχέση με τον κίνδυνο φτώχειας σε όλες τις χώρες της ΕΕ-15, όπως είχε διαπιστωθεί εξάλλου και για το 2005. Παρά τις επιμέρους διαφοροποιήσεις μεταξύ των χωρών της ΕΕ-15, το υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης αντιστοιχεί σε γενικές γραμμές σε χαμηλότερο κίνδυνο φτώχειας. Αξιοπρόσεκτος είναι επίσης ο υψηλός κίνδυνος φτώχειας που αντιμετωπίζουν τα άτομα τα οποία διαμένουν σε νοικοκυριά με υπεύθυνο σε διαδικασία εκπαίδευσης στη Δανία, τη Σουηδία και τη Γερμανία. Σχετικά υψηλό κίνδυνο φτώχειας σε αυτή την πληθυσμιακή ομάδα παρουσιάζει και η Ελλάδα. Ως προς τη συνεισφορά στη φτώχεια, παρατηρείται ότι στις χώρες της νοτίου Ευρώπης, στην Ιρλανδία και στο Λουξεμβούργο την υψηλότερη συνεισφορά έχουν τα άτομα που ζουν σε νοικοκυριά με υπεύθυνο ο οποίος έχει ολοκληρώσει μόνο την πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Στις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ-15 μεγαλύτερη συνεισφορά έχουν τα άτομα που ζουν σε νοικοκυριά των οποίων ο υπεύθυνος έχει ολοκληρώσει το πρώτο ή το δεύτερο στάδιο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Τέλος, ως προς το φύλο, σε καμία χώρα της ΕΕ-15 δεν παρατηρήθηκε σημαντική διαφορά στο ποσοστό φτώχειας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Όπως έχει επισημανθεί και παραπάνω, αυτό αντανακλά σε μεγάλο βαθμό τη βασική υπόθεση που υιοθετείται στις αντίστοιχες έρευνες, σύμφωνα με την οποία όλα τα μέλη του νοικοκυριού, ανεξαρτήτως προσωπικών πόρων, απολαμβάνουν το ίδιο επίπεδο ευημερίας.

3.5 Παιδική φτώχεια

Στην παρούσα ενότητα αναλύονται στοιχεία που αφορούν την παιδική φτώχεια στην Ελλάδα και την ΕΕ, με ιδιαίτερη έμφαση στο ρόλο των κοινωνικών μεταβιβάσεων. Στο επίπεδο χάραξης και αξιολόγησης πολιτικών, η αντιμετώπιση της παιδικής φτώχειας αποκτά προτεραιότητα στην κυρίαρχη ρητορεία που αναπτύσσεται σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο. Βέβαια η έμφαση αυτή γεννά εύλογα ερωτήματα, εφόσον αναφερόμαστε σε κοινωνίες όπου δεν υπάρχουν παιδιά που ζουν εκτός οικογενειών. Με βάση τους ορισμούς που υιοθετούνται στις σχετικές αναλύσεις, ως φτωχά ορίζονται τα παιδιά που ζουν σε οικογένειες των οποίων το συνολικό εισόδημα είναι χαμηλότερο από το αντίστοιχο όριο φτώχειας. Κατά συνέπεια η φτώχεια των παιδιών αντανακλά τα χαμηλά εισοδήματα των ενηλίκων του νοικοκυριού (κυρίως των γονέων). Δεν υπάρχουν φτωχά παιδιά σε εύπορες οικογένειες ούτε βέβαια το αντίστροφο. Η έμφαση στην παιδική φτώχεια δημιουργεί τον κίνδυνο αναπαραγωγής της παλαιάς διάκρισης μεταξύ «deserving» και «non deserving» φτωχών. Πρόκειται

Πίνακας 3.11: Ποσοστό φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις στα παιδιά ηλικίας 0-6 ετών, ΕΕ, 2008 (εισοδήματα 2007)

		Τύπος κοινωνικού κράτους	Χώρα	Πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις	Πριν από τις συντάξεις και μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις	Μετά τις συντάξεις και πριν από τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις	Μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις
ΕΕ-27	ΕΕ-15	Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	23,5	9,3	23,4	9,3
			Σουηδία	38,3	13,5	37,8	13,3
			Φινλανδία	35,6	13,1	35,3	12,6
			Ολλανδία	18,6	13,3	18,3	12,8
		Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	43,8	17,1	41,6	14,7
			Βέλγιο	29,1	17,0	29,0	16,4
			Γερμανία	32,6	15,2	32,1	14,6
			Γαλλία	-	-	-	-
			Λουξεμβούργο	35,6	19,8	35,1	19,1
		Φιλελεύθερο	Μ. Βρετανία	40,5	23,2	40,2	22,7
			Ιρλανδία	38,7	15,0	38,1	14,5
		Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	31,3	23,9	29,7	22,6
			Ισπανία	26,7	21,9	25,6	20,8
			Ελλάδα	23,7	22,2	23,0	21,3
			Πορτογαλία	24,2	19,1	22,3	16,3
		Νέα μέλη	Ρουμανία	44,3	31,7	39,3	27,7
			Βουλγαρία	37,6	30,7	34,2	26,9
			Εσθονία	28,3	15,7	25,7	14,0
			Ουγγαρία	55,6	23,9	50,5	19,9
			Λιθουανία	36,7	22,7	34,7	20,5
			Λετονία	32,8	24,2	30,5	22,7
			Πολωνία	34,9	25,5	29,2	19,8
			Σλοβακία	36,3	22,7	30,8	17,7
			Σλοβενία	29,3	11,9	26,4	9,4
			Τσεχία	35,8	12,3	33,7	11,0
			Μάλτα	-	-	-	-
			Κύπρος	18,0	14,8	17,4	14,1

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

δηλαδή για τη διάκριση μεταξύ αυτών που είναι φτωχοί επειδή αποφεύγουν να αντλήσουν εισοδήματα (λόγω προσωπικών επιλογών) από την αγορά εργασίας, ενώ έχουν τα τυπικά προσόντα, και των υπολοίπων που δεν έχουν τη δυνατότητα να το κάνουν λόγω ατομικών αδυναμιών (όπως ηλικία, αναπηρία κ.λπ.).[45] Πρόκειται ουσιαστικά για προσαρμογή της διάκρισης αυτής στο πλαίσιο της νεοφιλελεύθερης αντίληψης που υποστηρίζει ότι η ικανότητα του ατόμου να αντλήσει εισοδήματα είναι κυρίως αποτέλεσμα ατομικών επιλογών, με βάση τις ικανότητες και τις δεξιότητές του (οι οποίες επίσης σε μεγάλο βαθμό αντιμετωπίζονται ως αποτέλεσμα επιλογών του παρελθόντος). Με τον τρόπο αυτό μετατοπίζεται η ευθύνη για την αντιμετώπιση της φτώχειας από το σύνολο της κοινωνίας στα άτομα, ενισχύοντας το ρόλο

45. Βλ. Matsaganis et al. (2005).

Πίνακας 3.12: Ποσοστό φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις στα παιδιά ηλικίας 7-15 ετών, ΕΕ, 2008 (εισοδήματα 2007)

		Τύπος κοινωνικού κράτους	Χώρα	Πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις	Πριν από τις συντάξεις και μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις	Μετά τις συντάξεις και πριν από τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις	Μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις
ΕΕ-27	ΕΕ-15	Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	21,3	9,5	21,2	9,4
			Σουηδία	31,3	11,2	30,6	10,8
			Φινλανδία	26,9	11,2	26,5	10,7
			Ολλανδία	27,4	14,6	26,5	13,9
		Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	37,1	18,9	33,9	15,4
			Βέλγιο	33,1	17,8	32,4	16,6
			Γερμανία	29,7	15,4	29,0	14,7
			Γαλλία	-	-	-	-
			Λουξεμβούργο	34,2	22,7	32,1	20,5
		Φιλελεύθερο	Μ. Βρετανία	40,3	25,0	39,2	23,6
			Ιρλανδία	43,9	20,9	42,0	20,2
		Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	35,4	28,3	33,3	26,3
			Ισπανία	32,7	28,8	31,0	26,9
			Ελλάδα	30,8	27,7	27,2	23,8
			Πορτογαλία	37,0	30,8	33,6	26,6
		Νέα μέλη	Ρουμανία	51,7	41,9	45,9	35,4
			Βουλγαρία	35,4	30,2	29,1	24,6
			Εσθονία	30,8	22,4	27,6	19,7
			Ουγγαρία	48,5	24,3	43,4	19,1
			Λιθουανία	34,5	27,0	32,1	23,9
			Λετονία	35,4	29,4	32,3	25,6
			Πολωνία	39,6	29,8	34,1	23,7
			Σλοβακία	31,2	22,0	24,7	15,5
			Σλοβενία	29,2	14,9	26,1	11,8
			Τσεχία	29,0	15,3	26,7	13,3
			Μάλτα	-	-	-	-
			Κύπρος	21,9	13,3	21,0	12,5

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

της αγοράς εργασίας ως βασικού μηχανισμού άντλησης εισοδημάτων.

Οι αντιλήψεις αυτές συμβάλλουν στο να δημιουργηθεί το απαραίτητο νομιμοποιητικό πλαίσιο για περιορισμό της εμπλοκής του κράτους στην κοινωνική προστασία και την αντιμετώπιση της συνολικής φτώχειας μέσω παροχών και επιδομάτων. Θα πρέπει να γίνει σαφές ότι η παιδική φτώχεια είναι σύμπτωμα της φτώχειας των νοικοκυριών και όχι το αντίστροφο. Η μονομερής εστίαση στην παιδική φτώχεια και στις πολιτικές αντιμετώπισής της ενδέχεται να αποπροσανατολίσει τον δημόσιο και ακαδημαϊκό διάλογο από τους ουσιαστικούς παράγοντες που προσδιορίζουν τη φτώχεια σε μια κοινωνία.

Στην ανάλυση που ακολουθεί τα παιδιά χωρίστηκαν σε δύο ηλικιακές ομάδες: 0-6 και

7-14 ετών. Η διάκριση αυτή έγινε για να διερευνηθούν τυχόν διαφορές στο επίπεδο κινδύνου φτώχειας που αντιμετωπίζουν τα παιδιά προσχολικής ηλικίας σε σχέση με τα υπόλοιπα. Όπως ενδεικτικά επισημαίνει ο Esping-Andersen (2009), σε αντίθεση με τις επικρατούσες αντιλήψεις που επιμένουν στην επένδυση σε εκπαίδευση κατά τη διάρκεια της σχολικής ηλικίας, η φροντίδα στην προσχολική ηλικία αποδεικνύεται πιο σημαντική στην ψυχοκινητική ανάπτυξη των ατόμων και τη βελτίωση των γνωστικών ικανοτήτων τους. Η επένδυση στη φροντίδα των παιδιών κατά την ηλικία των 0-6 ετών έχει συντριπτικά μεγαλύτερη απόδοση (στα μελλοντικά εισοδήματα) από την επένδυση του αντίστοιχου ποσού κατά τη σχολική ηλικία.

Ο Πίνακας 3.11 δείχνει πώς μεταβάλλονται τα ποσοστά φτώχειας στα παιδιά ηλικίας 0-6 ετών πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις. Είναι χαρακτηριστικό ότι πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις η χώρα μας παρουσιάζει έναν από τους μικρότερους κινδύνους φτώχειας στην ΕΕ-27 για τα παιδιά ηλικίας 0-6 ετών. Μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις όμως το ποσοστό φτώχειας στην Ελλάδα για τα παιδιά αυτής της ηλικίας είναι ένα από τα υψηλότερα της ΕΕ-15. Το γεγονός αυτό φανερώνει τη χαμηλή αποτελεσματικότητα των κοινωνικών μεταβιβάσεων (και κυρίως των λοιπών, εκτός συντάξεων) στην αντιμετώπιση της φτώχειας στις οικογένειες με παιδιά αυτής της ηλικίας.[46]

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η επίδραση των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων στη Σουηδία, όπου μειώνουν τη φτώχεια των παιδιών ηλικίας 0-6 ετών από 38,3% σε ποσοστό μόλις 13,5%. Σημαντική αναδιανεμητική επίδραση των εν λόγω μεταβιβάσεων παρατηρείται επίσης στην Αυστρία, τη Φινλανδία αλλά και την Ιρλανδία. Αντίθετα, χαμηλή είναι η αποτελεσματικότητα των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων στην αντιμετώπιση της φτώχειας στα παιδιά προσχολικής ηλικίας στις χώρες της νοτίου Ευρώπης και στα περισσότερα νέα μέλη της ΕΕ-27 (με εξαίρεση την Ουγγαρία, τη Σλοβενία και την Τσεχία).

Παρεμφερής είναι και η εικόνα που προκύπτει για την επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων στα παιδιά ηλικίας 7-15 ετών, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του Πίνακα 3.12. Στην Ελλάδα οι κοινωνικές μεταβιβάσεις επίσης έχουν μικρή επίδραση στην αντιμετώπιση της φτώχειας για τα παιδιά ηλικίας 7-15 ετών. Θα πρέπει όμως να σημειωθεί ότι η αναδιανεμητική αυτή επίδραση των μεταβιβάσεων είναι ελαφρώς μεγαλύτερη στα παιδιά ηλικίας 7-15 ετών απ' ό,τι στα ηλικίας 0-6 ετών. Παρομοίως, οι χώρες με την υψηλότερη αποτελεσματικότητα των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων στην καταπολέμηση της φτώχειας στα παιδιά ηλικίας 7-15 ετών είναι η Σουηδία, η Αυστρία και η Ιρλανδία. Χαμηλή παραμένει η αντίστοιχη αποτελεσματικότητα των μεταβιβάσεων στις χώρες της νοτίου Ευρώπης.

Στον Πίνακα 3.13 παρουσιάζονται εκτιμήσεις του κινδύνου φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις στα ελληνικά νοικοκυριά στα οποία ζουν παιδιά ηλικίας 0-6 ετών, με βάση την επαγγελματική κατάσταση και το επίπεδο εκπαίδευσης του υπεύθυνου. Παράλληλα παρατίθενται εκτιμήσεις της συνεισφοράς των πληθυσμιακών αυτών ομάδων στη συνολική παιδική φτώχεια. Μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι για τα εισοδήματα τόσο

46. Τα αποτελέσματα αυτά επιβεβαιώνουν βασικά ερευνητικά ευρήματα προηγούμενων μελετών για τη χαμηλή επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων στη μείωση του κινδύνου φτώχειας που αντιμετωπίζουν τα παιδιά στην Ελλάδα (βλ. Papatheodorou, 2005, Matsaganis et al., 2005 και Μητράκος, 2008).

Πίνακας 3.13: Ποσοστό φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις και συνεισφορά στη φτώχεια με βάση την επαγγελματική κατάσταση και το επίπεδο εκπαίδευσης του υπεύθυνου του νοικοκυριού, παιδιά ηλικίας 0-6 ετών, Ελλάδα, 2008 (εισοδήματα 2007)

	Ποσοστό (%) φτώχειας πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις	Ποσοστό (%) φτώχειας μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις	Ποσστό (%) φτώχειας μετά τις συνολικές κοινωνικές μεταβιβάσεις	Συνεισφορά στη φτώχεια
Επαγγελματική κατάσταση υπεύθυνου				
Μισθωτός στον αγροτικό τομέα	83,0	77,4	77,4	3,4
Αυτοαπασχολούμενος στον αγροτικό τομέα	36,4	35,8	35,8	11,9
Μισθωτός σε μη αγροτικό τομέα	15,2	13,9	13,6	37,4
Αυτοαπασχολούμενος σε μη αγροτικό τομέα	24,2	23,2	22,9	27,8
Εργαζόμενος μερικής απασχόλησης	54,6	54,6	54,6	3,9
Άνεργος	68,7	63,6	63,6	5,2
Συνταξιούχος	66,4	56,7	32,4	3,3
Μη οικονομικά ενεργός	52,8	51,0	46,4	7,1
Επίπεδο εκπαίδευσης υπεύθυνου				
Καμία εκπαίδευση	100,0	100,0	77,6	1,5
Προ-πρωτοβάθμια εκπαίδευση	64,8	60,4	52,2	2,9
Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	60,0	59,0	56,3	33,8
Απόφοιτος γυμνασίου	35,8	33,3	33,0	17,2
Απόφοιτος λυκείου	20,0	18,3	17,9	34,3
Μεταλυκειακή μη τριτοβάθμια εκπαίδευση	20,0	20,0	19,0	5,1
Τριτοβάθμια εκπαίδευση	5,5	4,4	3,9	5,3

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

πριν από όσο και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις ιδιαίτερα υψηλό κίνδυνο φτώχειας αντιμετωπίζουν τα παιδιά ηλικίας 0-6 ετών που είναι μέλη νοικοκυριών με υπεύθυνο μισθωτό στον αγροτικό τομέα, άνεργο ή εργαζόμενο μερικής απασχόλησης. Οι κοινωνικές μεταβιβάσεις επιτυγχάνουν κάποια αξιοπρόσεκτη μείωση στη φτώχεια μόνο στα παιδιά που ανήκουν σε νοικοκυριά με υπεύθυνο συνταξιούχο (λόγω της επίδρασης των συντάξεων). Θα πρέπει όμως να επισημανθεί ότι η πλειοψηφία (60%) των παιδιών ηλικίας 0-6 ετών που είναι φτωχά ανήκουν σε νοικοκυριά με υπεύθυνο μισθωτό ή αυτοαπασχολούμενο σε μη αγροτικό τομέα. Το επίπεδο εκπαίδευσης του υπεύθυνου συνδέεται επίσης στενά με τον κίνδυνο φτώχειας που αντιμετωπίζουν τα παιδιά ηλικίας 0-6 ετών. Τόσο πριν από όσο και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, τα χαμηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης συνδέονται με υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας. Τη μεγαλύτερη όμως συνεισφορά στο σύνολο των φτωχών παιδιών ηλικίας 0-6 ετών έχουν όσα ζουν σε νοικοκυριά με υπεύθυνο απόφοιτο λυκείου.

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 3.14, παρόμοιες τάσεις ως προς τη φτώχεια καταγράφονται και στα παιδιά ηλικίας 7-15 ετών. Ο κίνδυνος φτώχειας είναι επίσης υψηλός στα παιδιά αυτής της ηλικίας που διαμένουν σε νοικοκυριά με υπεύθυνο μισθωτό στον αγροτικό τομέα, άνεργο ή εργαζόμενο μερικής απασχό-

Πίνακας 3.14: Ποσοστό φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις και συνεισφορά στη φτώχεια με βάση την επαγγελματική κατάσταση και το επίπεδο εκπαίδευσης του υπεύθυνου του νοικοκυριού, παιδιά ηλικίας 7-15 ετών, Ελλάδα, 2008 (εισοδήματα 2007)

	Ποσοστό (%) φτώχειας πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις	Ποσοστό (%) φτώχειας μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις	Ποσοστό (%) φτώχειας μετά τις συνολικές κοινωνικές μεταβιβάσεις	Συνεισφορά στη φτώχεια
Επαγγελματική κατάσταση υπεύθυνου				
Μισθωτός στον αγροτικό τομέα	52,4	48,7	48,7	1,2
Αυτοαπασχολούμενος στον αγροτικό τομέα	56,1	52,1	46,7	19,0
Μισθωτός σε μη αγροτικό τομέα	16,6	14,3	13,8	30,7
Αυτοαπασχολούμενος σε μη αγροτικό τομέα	30,5	29,5	27,8	27,4
Εργαζόμενος μερικής απασχόλησης	33,8	33,8	33,8	3,5
Άνεργος	70,3	45,0	39,9	4,6
Συνταξιούχος	75,7	70,0	25,4	6,3
Μη οικονομικά ενεργός	57,1	50,9	49,9	7,3
Επίπεδο εκπαίδευσης υπεύθυνου				
Καμία εκπαίδευση	89,3	74,0	74,0	2,8
Προ-πρωτοβάθμια εκπαίδευση	76,6	74,7	52,8	2,6
Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	48,7	43,8	37,9	29,4
Απόφοιτος γυμνασίου	41,8	39,5	36,6	23,5
Απόφοιτος λυκείου	27,9	24,4	20,2	32,3
Μεταλυκειακή μη τριτοβάθμια εκπαίδευση	28,2	28,2	22,8	4,4
Τριτοβάθμια εκπαίδευση	8,7	6,8	5,3	5,1

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

λησης. Ταυτόχρονα, αξίζει να σημειώσουμε ότι πολύ υψηλό ποσοστό φτώχειας εμφανίζουν τα παιδιά αυτής της ηλικίας που ζουν σε νοικοκυριά με υπεύθυνο αυτοαπασχολούμενο στον αγροτικό τομέα. Ο κίνδυνος φτώχειας για τα εισοδήματα πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις συνδέεται στενά με το επίπεδο εκπαίδευσης του υπεύθυνου του νοικοκυριού. Την υψηλότερη συνεισφορά στη φτώχεια των παιδιών ηλικίας 7-15 ετών έχουν όσα ζουν σε νοικοκυριά με υπεύθυνο απόφοιτο λυκείου (32,3%).

4. Συμπεράσματα - Προτάσεις πολιτικής

Αντικείμενο της παρούσας έκθεσης ήταν η συγκριτική παρουσίαση και διερεύνηση βασικών διαστάσεων και πτυχών της οικονομικής ανισότητας και της φτώχειας στην Ελλάδα και την ΕΕ. Στην ανάλυση αξιοποιήθηκαν –μεταξύ άλλων– τα πλέον πρόσφατα διαθέσιμα μικροδεδομένα των ερευνών της Eurostat που πραγματοποιήθηκαν το 2008 (και αφορούν τα εισοδήματα του 2007). Έμφαση δόθηκε στη συγκριτική ανάλυση της διαχρονικής εξέλιξης και των τάσεων της ανισότητας και της φτώχειας κατά το διάστημα 1994-2007, με ιδιαίτερη αναφορά στις αλλαγές που έλαβαν χώρα την περίοδο 2005-2007. Πρόκειται ουσιαστικά για το χρονικό διάστημα πριν από την εμφάνιση της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης, οι επιπτώσεις της οποίας στην ανισότητα και τη φτώχεια δεν μπορούν να εκτιμηθούν ακόμη με ακρίβεια λόγω της χρονικής υστέρησης μεταξύ της συλλογής και της διάθεσης των απαραίτητων δεδομένων. Λαμβάνοντας υπόψη τα ερευνητικά ευρήματα προηγούμενων μελετών, η ανάλυση εστίασε κυρίως στο να διερευνηθεί ο ρόλος των συστημάτων κοινωνικής προστασίας στην αντιμετώπιση της ανισότητας και της φτώχειας, και στο να συνδέσει τα φαινόμενα αυτά με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά του πληθυσμού.

Το 2007 η Ελλάδα εμφάνισε το υψηλότερο ποσοστό φτώχειας (20,1%) στην ΕΕ-15 και ένα από τα υψηλότερα ποσοστά μεταξύ των χωρών της ΕΕ-27. Το ποσοστό φτώχειας στη χώρα παραμένει ουσιαστικά στα ίδια υψηλά επίπεδα από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, καταδεικνύοντας –μεταξύ άλλων– την αναποτελεσματικότητα των σχετικών πολιτικών που υιοθετήθηκαν από την είσοδο της χώρας στην ΕΕ. Η μεγάλη πλειοψηφία των φτωχών στη χώρα (70%) είναι μακροχρόνια φτωχοί, δηλαδή βρίσκονται σε αυτή την κατάσταση τουλάχιστον για 2 από τα 3 τελευταία χρόνια. Στην Ελλάδα καταγράφεται και το υψηλότερο χάσμα φτώχειας στην ΕΕ-15, με το 50% των φτωχών να έχουν εισόδημα μικρότερο από το αντίστοιχο ισοδύναμο των 407 ευρώ μηνιαίως ενός μονομελούς νοικοκυριού. Υψηλότερος κίνδυνος φτώχειας (42,5%) εντοπίζεται στα άτομα που ανήκουν σε νοικοκυριά με υπεύθυνο αυτοαπασχολούμενο στον αγροτικό τομέα. Η χώρα εμφανίζει επίσης τον υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας (31,6%) στην ΕΕ-15 στα άτομα που ζουν σε νοικοκυριά με υπεύθυνο εργαζόμενο μερικής απασχόλησης. Ως προς τη συμμετοχή στη φτώχεια, το 58,3% των φτωχών στη Ελλάδα ανήκουν σε νοικοκυριά που ο υπεύθυνός τους εργάζεται. Το ποσοστό των φτωχών που είναι μισθωτοί (πλήρους ή μερικής απασχόλησης) είναι 23,4%. Συνολικά, η συντριπτική πλειοψηφία των φτωχών (84,2%) στην Ελλάδα ανήκει

σε νοικοκυριά με υπεύθυνο εργαζόμενο ή συνταξιούχο.

Ιδιαίτερα αποκαλυπτική για τις τεράστιες διαφορές στο επίπεδο διαβίωσης μεταξύ των κατοίκων της ΕΕ ήταν η συγκριτική ανάλυση με τη χρησιμοποίηση των ίδιων ορίων φτώχειας για όλες τις χώρες. Υιοθετώντας το όριο φτώχειας της Δανίας και σταθμίζοντας τα εισοδήματα των χωρών της ΕΕ ως προς την αγοραστική τους δύναμη, διαπιστώνουμε ότι τα 2/5 περίπου των Ελλήνων διαβιώνουν σε συνθήκες αντίστοιχες με αυτές που ζει το 11,8% των φτωχότερων Δανών. Αντίστοιχα, η σύγκριση με βάση το όριο φτώχειας της Ελλάδας δείχνει ότι λιγότερο από το 6% του πληθυσμού στις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ-15 –με εξαίρεση αυτές της νοτίου Ευρώπης– έχουν επίπεδο διαβίωσης αντίστοιχο με αυτό του 20% των φτωχότερων Ελλήνων.

Σχετικά με τις εξελίξεις που παρατηρούνται στην ανισότητα και τη φτώχεια στις χώρες της ΕΕ-15 το διάστημα 2005-2007, θα πρέπει να επισημανθεί η σημαντική αύξηση της φτώχειας και των ανισοτήτων στη Γερμανία και στις χώρες που έχουν αναπτύξει σοσιαλδημοκρατικό καθεστώς ευημερίας – αν και οι τελευταίες εξακολουθούν να παρουσιάζουν τους χαμηλότερους δείκτες ανισότητας και φτώχειας. Η συγκεκριμένη εξέλιξη φανερώνει τις οικονομικές και πολιτικές μεταρρυθμίσεις των τελευταίων χρόνων στις χώρες αυτές, όπως οι πολιτικές λιτότητας και δημοσιονομικής πειθαρχίας (κυρίως στη Γερμανία), καθώς και η αναμόρφωση των συστημάτων κοινωνικής προστασίας με αποδυνάμωση του αναδιανεμητικού τους χαρακτήρα.

Η ανάλυση επιβεβαιώνει τα ευρήματα προηγούμενων μελετών ως προς τη συμμετοχή των εισοδηματικών διαφορών εντός και μεταξύ ομάδων στη συνολική ανισότητα των χωρών της ΕΕ. Παρατηρούνται πράγματι διαφορές στο μέσο εισόδημα μεταξύ πληθυσμιακών ομάδων που συγκροτούνται με βάση συγκεκριμένα ατομικά, κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά, όπως η εκπαίδευση, το επάγγελμα, η ηλικία, το μέγεθος και η σύνθεση του νοικοκυριού κ.λπ. Κανένα όμως από τα πληθυσμιακά χαρακτηριστικά δεν μπόρεσε να ερμηνεύσει από μόνο του ένα σημαντικό ποσοστό της συνολικής ανισότητας (με μοναδική εξαίρεση το επίπεδο εκπαίδευσης στην Πορτογαλία και τη Ρουμανία, όπου ερμηνεύει περίπου το 1/3 της ανισότητας). Το μεγαλύτερο μέρος της συνολικής ανισότητας οφείλεται στη διασπορά των εισοδημάτων που υπάρχει εντός των πληθυσμιακών ομάδων. Αυτό συνεπάγεται ότι οι πολιτικές που προσβλέπουν στην άμβλυνση των διαφορών μεταξύ των ομάδων αναμένεται να επιδράσουν μόνο οριακά στη μείωση της ανισότητας. Επιπροσθέτως, σε επίπεδο ΕΕ, αντίστοιχες πολιτικές θα είχαν διαφορετικές επιπτώσεις σε κάθε χώρα. Τα αποτελέσματα αυτά θέτουν εκ νέου υπό αμφισβήτηση τις απόψεις που κυριαρχούν στον δημόσιο διάλογο και στην κυβερνητική ρητορεία για μεγαλύτερη στόχευση των πολιτικών καταπολέμησης της φτώχειας και της αποστέρησης, οι οποίες σταδιακά μετατοπίζουν την ευθύνη για την αντιμετώπιση των φαινομένων αυτών από την κοινωνία στο άτομο. Οι πλέον κατάλληλες και αποτελεσματικές πολιτικές για την άμβλυνση της ανισότητας είναι η ενίσχυση των χαμηλών εισοδημάτων μέσω γενικών μέτρων καθολικής εμβέλειας.

Οι αναλύσεις κατέδειξαν επίσης τον σημαντικό ρόλο του συστήματος κοινωνικής προστασίας στη μείωση της φτώχειας και της ανισότητας αλλά και τη σχετικά περιορισμένη επίδραση που έχει η οικονομική μεγέθυνση και

η αύξηση της απασχόλησης, ιδιαίτερα όταν η τελευταία συνδέεται με θέσεις εργασίας μερικής απασχόλησης. Σε επίπεδο ΕΕ-15, οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις (δηλαδή τα διάφορα χρηματικά επιδόματα και οι προνοιακές παροχές, εκτός των συντάξεων) μειώνουν σημαντικά τη φτώχεια στις χώρες που έχουν αναπτύξει σοσιαλδημοκρατικό καθεστώς ευημερίας, ενώ ακολουθούν οι χώρες με συντηρητικό-κορπορατιστικό και φιλελεύθερο κοινωνικό κράτος. Στις χώρες της νοτίου Ευρώπης οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις έχουν ιδιαίτερα περιορισμένη επίδραση στη μείωση του ποσοστού φτώχειας. Ιδιαίτερα στην Ελλάδα η ποσοστιαία μείωση της φτώχειας που επέφεραν το 2007 οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις ήταν μόλις 6,3%· αυτή είναι με διαφορά η χαμηλότερη μείωση μεταξύ των χωρών της ΕΕ-27. Η μείωση της ανισότητας και της φτώχειας στην Ελλάδα μέσω κοινωνικών μεταβιβάσεων ουσιαστικά εξαντλείται στην αναδιανεμητική επίδραση των συντάξεων.

Η Ελλάδα εμφανίζει επίσης ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά παιδικής φτώχειας (21,3% στα παιδιά ηλικίας 0-6 ετών και 23,8% στα παιδιά ηλικίας 23,8%). Μεγαλύτερος κίνδυνος φτώχειας καταγράφεται στα παιδιά που είναι μέλη νοικοκυριών με υπεύθυνο μισθωτό στον αγροτικό τομέα, άνεργο ή μη οικονομικά ενεργό. Επιπλέον, ο κίνδυνος φτώχειας που αντιμετωπίζουν τα παιδιά επηρεάζεται σημαντικά από το επίπεδο εκπαίδευσης του υπεύθυνου του νοικοκυριού στο οποίο ζουν. Ιδιαίτερα υψηλό κίνδυνο φτώχειας αντιμετωπίζουν τα παιδιά νοικοκυριών με επίπεδο εκπαίδευσης υπεύθυνου αντίστοιχο ή χαμηλότερο του απόφοιτου γυμνασίου. Ιδιαίτερα αναποτελεσματικός αποδεικνύεται και ο ρόλος των κοινωνικών μεταβιβάσεων στη μείωση της παιδικής φτώχειας σε όλες σχεδόν τις πληθυσμιακές ομάδες.

Τα ευρήματα της παρούσας έκθεσης επιβεβαιώνουν την ανάγκη για ουσιαστική αναμόρφωση του συστήματος κοινωνικής προστασίας στη Ελλάδα, με την αξιοποίηση της εμπειρίας άλλων χωρών, ώστε να γίνει πιο αποτελεσματικό στην αντιμετώπιση της φτώχειας και της ανισότητας. Αυτό γίνεται ιδιαίτερα επιτακτικό εξαιτίας των πρόσφατων μακροοικονομικών εξελίξεων και των δυσμενών επιπτώσεων που αναμένεται να έχουν στις συνθήκες διαβίωσης μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού, και ιδιαίτερα εκείνων με χαμηλά εισοδήματα.

Παράρτημα

Πίνακας Π-1: Ποσοστό φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, ΕΕ-27, 2008 (εισοδήματα 2007)

		Τύπος κοινωνικού κράτους	Χώρα	Πριν από τις συντάξεις και μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις	Μετά τις συντάξεις και πριν από τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις	Μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις
ΕΕ-27	ΕΕ-15	Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	24,1	27,8	11,8
			Σουηδία	27,5	28,6	12,2
			Φινλανδία	27,1	27,6	13,6
			Ολλανδία	26,9	20,0	10,6
		Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	30,7	24,5	12,4
			Βέλγιο	30,2	27,0	14,7
			Γερμανία	35,0	24,2	15,3
			Γαλλία	-	23,0	13,0
			Λουξεμβούργο	30,9	23,6	13,4
		Φιλελεύθερο	Μ. Βρετανία	32,3	29,3	19,0
			Ιρλανδία	25,0	34,1	15,5
		Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	38,3	23,4	18,7
			Ισπανία	34,0	24,1	19,6
			Ελλάδα	38,9	23,3	20,1
			Πορτογαλία	35,7	24,7	18,5
		Νέα μέλη	Ρουμανία	41,0	30,7	23,4
			Βουλγαρία	35,3	27,1	21,4
			Εσθονία	31,0	24,7	19,5
			Ουγγαρία	34,5	30,4	12,4
			Λιθουανία	31,7	27,2	20,0
			Λετονία	32,3	30,2	25,6
			Πολωνία	36,7	25,1	16,9
			Σλοβακία	30,5	18,4	10,9
			Σλοβενία	27,7	24,1	11,6
			Τσεχία	27,3	20,0	9,1
			Μάλτα	-	23,0	15,0
			Κύπρος	24,1	21,6	16,3

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB και της Eurostat (http://epp.eurostat.ec.europa.eu, ημερ. πρόσβασης: 20/3/2010)

Πίνακας Π-2: Ποσοστό φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις με βάση την επαγγελματική κατάσταση του ατόμου και του υπεύθυνου του νοικοκυριού σε επιλεγμένες χώρες της ΕΕ, 2008 (εισοδήματα 2007)

	Άτομο				Υπεύθυνος νοικοκυριού			
Επαγγελματική κατάσταση	Πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις	Μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις εκτός συντάξεων	Μετά τις συντάξεις και πριν από τις λοιπές μεταβιβάσεις	Μετά τις συνολικές μεταβιβάσεις	Πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις	Μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις εκτός συντάξεων	Μετά τις συντάξεις και πριν από τις λοιπές μεταβιβάσεις	Μετά τις συνολικές μεταβιβάσεις
Μ. Βρετανία								
Μισθωτός στον αγροτικό τομέα	17,7	12,1	14,5	6,3	31,2	18,8	27,7	13,2
Αυτοαπασχολούμενος στον αγροτικό τομέα	27,7	21,7	23,0	17,0	33,5	24,3	30,4	21,1
Μισθωτός σε μη αγροτικό τομέα	11,2	7,5	8,4	4,7	12,9	7,7	11,4	6,1
Αυτοαπασχολούμενος σε μη αγροτικό τομέα	28,6	21,5	26,0	19,0	30,5	21,4	28,8	19,8
Εργαζόμενος μερικής απασχόλησης	31,8	23,1	22,1	12,7	37,2	23,4	29,6	14,8
Άνεργος	79,8	62,9	74,4	54,6	85,9	74,6	82,1	70,7
Συνταξιούχος	91,9	90,5	39,6	31,5	89,4	87,5	38,6	30,5
Μη οικονομικά ενεργός	60,4	41,0	55,8	33,5	76,4	50,8	72,9	44,8
Γερμανία								
Μισθωτός στον αγροτικό τομέα	20,9	10,5	18,7	8,1	27,2	14,5	27,2	12,8
Αυτοαπασχολούμενος στον αγροτικό τομέα	22,1	15,0	16,3	9,3	28,3	21,9	19,7	13,2
Μισθωτός σε μη αγροτικό τομέα	12,5	7,3	10,7	5,5	12,4	6,1	11,8	5,5
Αυτοαπασχολούμενος σε μη αγροτικό τομέα	16,2	11,1	15,2	10,0	17,5	10,7	16,9	10,1
Εργαζόμενος μερικής απασχόλησης	26,1	16,6	21,8	12,1	33,0	17,9	30,3	15,1
Άνεργος	82,2	59,5	79,8	55,8	88,1	61,9	87,2	60,3
Συνταξιούχος	92,8	90,8	18,5	15,6	91,9	89,5	19,0	15,5
Μη οικονομικά ενεργός	46,2	32,8	37,9	24,2	64,0	43,7	60,4	39,7
Σουηδία								
Μισθωτός στον αγροτικό τομέα	17,8	11,1	17,8	11,1	30,5	14,5	30,5	14,5
Αυτοαπασχολούμενος στον αγροτικό τομέα	18,5	18,5	18,5	18,5	15,0	15,0	15,0	15,0
Μισθωτός σε μη αγροτικό τομέα	16,8	6,2	15,3	5,2	19,1	6,0	18,2	5,2
Αυτοαπασχολούμενος σε μη αγροτικό τομέα	30,6	19,8	27,3	16,4	30,4	17,5	28,5	15,4
Εργαζόμενος μερικής απασχόλησης	35,6	15,6	28,6	9,2	36,1	15,0	31,1	10,6
Άνεργος	57,0	33,6	54,9	31,7	70,1	40,6	68,6	39,4
Συνταξιούχος	92,1	86,8	28,9	15,2	93,1	89,6	27,3	15,8
Μη οικονομικά ενεργός	56,7	32,0	54,0	25,8	76,7	43,2	72,6	35,2

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

Πίνακας Π-3: Ποσοστό φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις με βάση την επαγγελματική κατάσταση του ατόμου και του υπεύθυνου του νοικοκυριού, Αττική, 2008 (εισοδήματα 2007)

Άτομο				
Επαγγελματική κατάσταση	**Πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις**	**Μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις εκτός συντάξεων**	**Μετά τις συντάξεις και πριν από τις λοιπές μεταβιβάσεις**	**Μετά τις συνολικές μεταβιβάσεις**
Μισθωτός στον αγροτικό τομέα	32,4	32,4	21,1	21,1
Αυτοαπασχολούμενος στον αγροτικό τομέα	12,0	12,0	12,0	12,0
Μισθωτός σε μη αγροτικό τομέα	10,1	8,5	6,5	5,2
Αυτοαπασχολούμενος σε μη αγροτικό τομέα	22,5	22,0	20,4	19,9
Εργαζόμενος μερικής απασχόλησης	34,2	33,5	20,4	20,4
Άνεργος	49,0	46,5	22,6	20,2
Συνταξιούχος	76,7	75,0	13,1	9,9
Μη οικονομικά ενεργός	52,0	49,2	23,5	19,9
Υπεύθυνος νοικοκυριού				
Επαγγελματική κατάσταση	**Πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις**	**Μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις εκτός συντάξεων**	**Μετά τις συντάξεις και πριν από τις λοιπές μεταβιβάσεις**	**Μετά τις συνολικές μεταβιβάσεις**
Μισθωτός στον αγροτικό τομέα	39,3	39,3	29,1	29,1
Αυτοαπασχολούμενος στον αγροτικό τομέα	22,3	22,3	22,3	22,3
Μισθωτός σε μη αγροτικό τομέα	9,0	7,7	8,0	6,8
Αυτοαπασχολούμενος σε μη αγροτικό τομέα	23,1	22,8	22,2	22,0
Εργαζόμενος μερικής απασχόλησης	29,0	29,0	21,5	21,5
Άνεργος	55,3	46,3	37,1	28,0
Συνταξιούχος	74,2	71,7	13,7	10,5
Μη οικονομικά ενεργός	61,5	57,4	31,6	25,8

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

Πίνακας Π-4: Ποσοστό φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις με βάση τον κλάδο απασχόλησης του υπεύθυνου του νοικοκυριού, Ελλάδα και Αττική, 2008 (εισοδήματα 2007)

Κλάδος απασχόλησης του υπεύθυνου του νοικοκυριού	Πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις	Μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις εκτός συντάξεων	Μετά τις συντάξεις και πριν από τις λοιπές μεταβιβάσεις	Μετά τις συνολικές μεταβιβάσεις
Ελλάδα				
Αγροτικός	52,4	48,0	45,9	41,5
Βιομηχανικός	18,7	17,4	18,1	16,3
Κατασκευές	34,4	32,2	32,4	29,9
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο	24,1	22,3	22,2	20,4
Μεταφορές	17,5	17,3	15,1	13,9
Ξενοδοχεία και υπηρεσίες υγείας	27,1	24,7	25,5	22,7
Επικοινωνίες	6,9	6,9	6,9	6,9
Χρηματοοικονομικές και ασφαλιστικές υπηρεσίες	2,2	2,2	2,2	2,2
Υπηρεσίες επιστημονικής υποστήριξης/ real estate	16,2	15,8	14,4	14,4
Δημόσια διοίκηση και άμυνα	5,8	4,5	5,0	4,2
Εκπαίδευση	3,7	3,2	2,5	1,9
Υγεία και κοινωνικές υπηρεσίες	2,0	2,0	2,0	2,0
Άλλες υπηρεσίες	26,1	22,3	24,2	20,4
Αττική				
Αγροτικός	26,7	26,7	21,5	21,5
Βιομηχανικός	9,3	9,3	9,3	9,3
Κατασκευές	25,9	23,4	24,9	22,4
Χονδρικό και λιανικό εμπόριο	20,6	20,1	17,6	17,1
Μεταφορές	4,3	4,3	4,3	4,3
Ξενοδοχεία και υπηρεσίες υγείας	16,3	13,9	16,3	13,9
Επικοινωνίες	0,9	0,9	0,9	0,9
Χρηματοοικονομικές και ασφαλιστικές υπηρεσίες	2,6	2,6	2,6	2,6
Υπηρεσίες επιστημονικής υποστήριξης/ real estate	15,9	15,2	14,1	14,1
Δημόσια διοίκηση και άμυνα	4,8	3,4	4,8	3,4
Εκπαίδευση	10,1	8,2	6,5	4,6
Υγεία και κοινωνικές υπηρεσίες	3,4	3,4	3,4	3,4
Άλλες υπηρεσίες	17,0	13,3	17,0	13,3

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

Πίνακας Π-5: Ποσοστό φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις στις περιοχές της Ελλάδας, 2008 (εισοδήματα 2007)

Περιοχή	Πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις	Μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις εκτός συντάξεων	Μετά τις συντάξεις και πριν από τις λοιπές μεταβιβάσεις	Μετά τις συνολικές μεταβιβάσεις
Βόρεια Ελλάδα/Θεσσαλία	46,4	43,1	29,2	25,4
Δυτική Ελλάδα/Πελοπόννησος	47,7	44,4	29,7	25,6
Αττική	35,4	33,5	15,3	13,1
Αιγαίο/Κρήτη	37,0	34,7	21,8	19,0

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

Πίνακας Π-6: Ποσοστό φτώχειας και συνεισφορά στη φτώχεια με βάση την επαγγελματική κατάσταση του ατόμου και του υπεύθυνου του νοικοκυριού, Αττική, 2008 (εισοδήματα 2007)

Ποσοστό φτώχειας		
Επαγγελματική κατάσταση	**Άτομο**	**Υπεύθυνος νοικοκυριού**
Μισθωτός στον αγροτικό τομέα	21,1	29,1
Αυτοαπασχολούμενος στον αγροτικό τομέα	12,0	22,3
Μισθωτός σε μη αγροτικό τομέα	5,2	6,8
Αυτοαπασχολούμενος σε μη αγροτικό τομέα	19,9	22,0
Εργαζόμενος μερικής απασχόλησης	20,4	21,5
Άνεργος	20,2	28,0
Συνταξιούχος	9,9	10,5
Μη οικονομικά ενεργός	19,9	25,8
Συνεισφορά στη φτώχεια		
Επαγγελματική κατάσταση	**Άτομο**	**Υπεύθυνος νοικοκυριού**
Μισθωτός στον αγροτικό τομέα	0,3	0,7
Αυτοαπασχολούμενος στον αγροτικό τομέα	0,3	1,0
Μισθωτός σε μη αγροτικό τομέα	14,9	22,8
Αυτοαπασχολούμενος σε μη αγροτικό τομέα	14,8	26,3
Εργαζόμενος μερικής απασχόλησης	5,0	2,7
Άνεργος	7,2	5,2
Συνταξιούχος	15,2	21,5
Μη οικονομικά ενεργός	42,4	19,7

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

Βιβλιογραφία

Alcock, P. (1993). *Understanding Poverty*, London: Macmillan.

Anand, S. (1983). *Inequality and Poverty in Malaysia: Measurement and Decomposition*, Oxford: Oxford University Press.

Atkinson, A.B. (1983). *The Economics of Inequality*, 2nd edition, Oxford: Clarendon Press.

Atkinson, A.B. (1998). *Poverty in Europe*. Oxford: Blackwell.

Atkinson, A.B. and Bourguignon, F. (eds) (2000). *Handbook of Income Distribution*, 1, Amsterdam: North Holland.

Bourguignon, F. (1979). "Decomposable income inequality measures", *Econometrica*, 47, pp. 901-920.

Cowell, F.A. (1980). "On the structure of additive inequality measures", *Review of Economic and Statistics*, 47, pp. 521-531.

Cowell, F.A. (1984). "On the structure of american inequality", *Review of Income and Income and Wealth*, 30, pp. 351-375.

Cowell, F.A. (1995). *Measuring Inequality*, 2nd edition, London: Prentice Hall/Harvester Wheatsheaf.

Cowell, F.A. (2000). "Measurement of inequality", in Atkinson, A.B. and Bourguignon, F. (eds), *Handbook of Income Distribution*, 1, Amsterdam: North-Holland.

Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Oxford: Policy Press. [ελλ. έκδ.: Esping-Andersen, G. (2006). *Οι Τρεις Κόσμοι του Καπιταλισμού της Ευημερίας*, μτφ. Ά. Γολέμη, επιμ: Μ. Πετμεζίδου, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα].

Esping-Andersen, G. (2009). *The Incomplete Revolution. Adapting to Women's New Roles*, Cambridge: Polity Press.

Ferrera, M. (1996). "The 'Southern model' of welfare in social Europe", *Journal of European Social Policy*, 6, pp. 17-37.

Gordon, D. and Townsend, P. (eds) (2000). *Breadline Europe; The Measurement of Poverty*, Bristol: Policy Press.

Guio, A.-C. (2005). *Income Poverty and Social Exclusion in the EU25*, Statistics in Focus, Population and Social Condition, Eurostat.

Heady, C., Mitrakos, T. and Tsakloglou, P. (2001). "The distributional impact of social transfers in the European Union: Evidence from the ECHP", *Fiscal Studies*, 22 (4), pp. 547-565.

Hegelich, S. and Meyer, H. (2009). "Conflict, negotiation, social peace: The german welfare system", in Schubert, K., Hegelich, S. and Bazant, U. (eds), *The Handbook of European Welfare Systems*, London/Oxford: Routledge.

Herman, E. (1998), "The US jobs miracle. Not the model it's routed to be", *Zmagazine*, http://www.zcommunications.org/the-u-s-jobs-miracle-by-edward-herman, July.

Jenkins, S. (1991). "The measurement of income inequality", in Osberg, L. (ed.), *Economic Inequality and Poverty: International Perspectives*, New York: M.E. Sharpe Inc.

Lambert, P. (1993). *The Distribution and Redistribution of Income: A Mathematical Analysis*, 2nd edition, Manchester: Manchester University Press.

Leibfried, S. (1992). "Towards a european welfare state? On integrating poverty regimes into the European Community", in Ferge, Z. and Kolberg, J.E. (eds), *Social Policy in a Changing Europe*, Frankfurt am Main: European Centre for Social Welfare Policy and Research.

Matsaganis, M., O'Donoghue, C., Levy, H., Coromaldi, M., Mercader-Prats, M., Rodrigues, C.F., Toso, S. and Tsakloglou, P. (2005). "Child poverty and family transfers in southern Europe", IZA DP 1509, Bonn: Institute for the Study of Labor - Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit.

Papatheodorou, C. (2000). "Decomposing inequality by populations subgroups in Greece: Results and policy implications", Distributional Analysis Research Programme, 49, Economic & Social Research Council (LSE-STICERD), London School of Economics Suntory and Toyota International Centres for Economics and Related Disciplines (LSE-STICERD), London School of Economics and Political Science, London: LSE.

Papatheodorou, C. (2005). "Child poverty and social protection in Greece: What the evidence shows", Paper presented to the WELLCHI Network Workshop, Children in multicultural societies, Athens: National Centre for Social Research (EKKE).

Papatheodorou, C. (2009). "Inequalities and deficiencies in social protection: The welfare system of Greece", in Schubert, K., Hegelich, S. and Bazant, Ur. (eds), *The Handbook of European Welfare Systems*, London/Oxford: Routledge.

Papatheodorou, C. and Pavlopoulos, D. (2003). "Accounting for inequality in the EU: Income disparities between and within member states and overall income inequality", CHER Working Paper 9, Luxembourg-Differdange: CEPS/INSTEAD.

Papatheodorou, C. and Petmesidou, M. (2006). "Poverty profiles and trends. How do southern European countries compare with each other?", in Petmesidou, M. and Papatheodorou, C. (eds), *Poverty and Social Deprivation in the Mediterranean: Trends, Policies & Welfare Prospects in the New Millenium*, London: Zed Books.

Petmesidou, M. (1996). "Social protection in Southern Europe: Trends and prospects", *Journal of Area Studies*, 9, pp. 95-125.

Piachaud, D. (1987). "Problems in the definition and measurement of poverty", *Journal of Social Policy*, 16 (2), pp. 147-164.

Piachaud, D. (1993). "The definition and measurement of poverty and inequality", in Barr, N. and Whynes, D. (eds), *Current Issues in the Economics of Welfare*, London: Macmillan.

Ruggles, P. (1990). *Drawing the Line; Alternative Poverty Measures and their Implications for Public Policy*, Washington: The Urban Institute Press.

Sen, A. (1997). *On Economic Inequality*, expanded edition, Oxford: Clarendon Press.

Shorrocks, A.F. (1980). "The class of additively decomposable inequality measures", *Econometrica*, 48, pp. 613-625.

Shorrocks, A.F. (1984). "Inequality decomposition by population subgroups", *Econometrica*, 52, pp. 1369-1385.

Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom*, Middlesex: Penguin.

Townsend, P. (1993). *The International Analysis of Poverty*, London: Harvester Wheatsheaf.

Δαφέρμος, Γ. και Παπαθεοδώρου, Χ. (2010). *Μακροοικονομικό Περιβάλλον, Ανισότητα και Φτώχεια: Μια Εμπειρική Διερεύνηση για την Επίδραση της Οικονομικής Μεγέθυνσης και της Κοινωνικής Προστασίας σε Ελλάδα και ΕΕ*, Μελέτη 3, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.

Ματσαγγάνης, Μ. (επιμ.) (1999). *Προοπτικές του Κοινωνικού Κράτους στη Νότια Ευρώπη*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μητράκος, Θ. (2005). «Εκτιμήσεις ανισότητας και φτώχειας: Στατιστικές τεχνικές και προβλήματα», Πρακτικά 18ου Πανελλήνιου Συνεδρίου Στατιστικής, Ελληνικό Στατιστικό Ινστιτούτο.

Μητράκος, Θ. (2008). «Παιδική φτώχεια: Πρόσφατες εξελίξεις και προσδιοριστικοί παράγοντες», *Οικονομικό Δελτίο της Τράπεζας της Ελλάδος*, 30, σελ. 67-100.

Μητράκος Θ. και Τσακλόγλου, Π. (2003). «Οικονομική ανισότητα και φτώχεια στην Ελλάδα: Δομή και διαχρονικές μεταβολές», στο Βενιέρης, Δ. και Παπαθεοδώρου, Χ. (επιμ.), *Η Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα: Προκλήσεις και Προοπτικές*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Παπαθεοδώρου, Χ. (2004). «Εννοιολογικά και μεθοδολογικά ζητήματα στη μέτρηση της οικονομικής ανισότητας: Τι επίδραση έχουν οι εναλλακτικές παραδοχές και ερμηνείες;», στο Πετμεζίδου, Μ. και Παπαθεοδώρου, Χ. (επιμ.), *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, Αθήνα: Εξάντας.

Παπαθεοδώρου, Χ. (2006). «Φτώχεια και κοινωνική προστασία στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση την αυγή του 21ου αιώνα: Συγκρίσεις και διαπιστώσεις», Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου «Η κοινωνική πολιτική σ' ένα μεταβαλλόμενο περιβάλλον: Προκλήσεις και προοπτικές», Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Παπαθεοδώρου, Χ. (2008). «Ο δημόσιος διάλογος για τη φτώχεια στην Ελλάδα και η νομιμοποίηση των κυρίαρχων εθνικών και υπερεθνικών πολιτικών», στο Αγγελίδης, Μ., Σακκάς, Δ. και Γράβαρης, Δ. (επιμ.), *Κοινωνική Θεωρία και Πολιτική Ευθύνη*, Αθήνα: Gutenberg.

Παπαθεοδώρου, Χ., Δαφέρμος, Γ., Danchev, S. και Μαρσέλλου, Α. (2008). *Οικονομική Ανισότητα και Φτώχεια στην Ελλάδα: Συγκριτική Ανάλυση και Διαχρονικές Τάσεις*, Έκθεση 1, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.

Παπαθεοδώρου, Χ., Δαφέρμος, Γ., Παπαδοπούλου, Ε. και Σακελλαρίδης, Γ. (2010). *Οικονομική Μεγέθυνση, Ανισότητα και Φτώχεια: Θεωρητικές και Εμπειρικές Προσεγγίσεις*, Μελέτη 2, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.

Παπαθεοδώρου, Χ. και Πετμεζίδου, Μ. (2004). «Ανισότητα, φτώχεια και αναδιανομή μέσω των κοινωνικών μεταβιβάσεων: Η Ελλάδα σε συγκριτική προοπτική», στο Πετμεζίδου, Μ. και Παπαθεοδώρου, Χ. (επιμ.), *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, Αθήνα: Εξάντας.

Παπαθεοδώρου, Χ. και Πετμεζίδου, Μ. (2005). «Ανισότητα, αναδιανομή και καθεστώτα ευημερίας: Η Ελλάδα σε σύγκριση με τις άλλες χώρες της ΕΕ», στο Αργείτης, Γ. (επιμ.), *Οικονομικές Αλλαγές και Κοινωνικές Αντιθέσεις στην Ελλάδα: Οι Προκλήσεις στις Αρχές του 21ου Αιώνα*, Αθήνα: Τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός.

ISBN: 978-960-7402-55-4